

YÚTOE LÚKA koyúhoti koeku Jesus

Lúka koéha yutoxoâti ra koyuhópeti. Énomonemaka yutoxôa ne koyúhope Átu. Xoko Kolósensi 4.4 víníxeá itúkeovo ndútú neko Lúka. Enepone po'ínuhiko yutóxoti koeku Jesus, enepone Máteu, Márku yoko Xuâum, aínovo jûdeu. Poéhane Lúka ako itukápu jûdeu xapákuke. Teófilu koéha ne hóyeno pahúkinoake Lúka ne yútoe. Hainámaka jûdeu nê'e.

Yane yútoe, koyúhoa Lúka koêku ne Jesus ukeâti inâ apê yara kúveu mêmum tukú koeti pihopónê vanúkeke. Kene ya Átu, yutóxoa ítone itúkea neko ápostulunahiko Jesus vo'óuke ne xunako Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyokehiko, ike pihópine Jesus ya vanúkeke.

Enepone Máteu yoko Lúka, aínovo yutoxínoveati iha ne oxúnoekene Jesus xoko turi yútoe. Yane yútoe Máteu, hane koúkeovo xoko Yûse, há'axeovoke Jesus yonópoti tukú koeti xoko Âbraum, koati turi jûdeu, exókoveati yanê'e motókeyea itúkeovo natina jûdeu ne Jesus. Ene itúkinovo tukú koeti xoko Âbraum ne iha oxúnoekene Jesus ya yútoe Máteu. Kene Lúka, xoko iyénoxapa Mâriya, enepone eno Jesus koúkea exókovea iha oxúnoekene Jesus tukú koeti xoko Âdaum, enepone inúxoti xâne yara kúveu mêmum. Itúkinovo xoko Âdaum koúkea Lúka ne yútoe, koati exókoviti itúkeovo uhá koeti xâne yara kúveu mêmum simíno ne Jesus koíteova, kene haina pohúnneti

jûdeuhiko. Énomonemaka so'ixóvoxo, íhaxopinovake Jesus ne íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.

So'íxinoveamaka Lúka yara yútoe kóseanayea Jesus ne xâne ka'aríneti, koane xâne kixeóvovoti ákoti itúkokonoke, koane xâne ákoti apeínoati, koánemaka xâne puvonéti kuteáti neko koperáxinotihiko nâti, yoko xâne íhae Samâriya, koane xâne pahukóvoti, yoko senóhiko.

¹ Enóne xâne itúkoti xunáko kókoyuse kínea yutóxea koêku ra koekútihiko kousókovotine xapákuke ûti yaneko káxehiko pihotíne. ² Enepone yútoehiko, hane koyúhoinovi, noíxone ne xanéhiko noixoáti ra koekútihiko ukeáti inâ turixóvo, enepohikone koyuhoâtimaka ra emo'u Vúnae. ³ Ngoánemaka, íninja unáko yundóxinopea ra koekúti Teofilú, iti hána'iti teyonéti xapákuke ûti. Yoko enóne ngóxuna'ixeovo ombósikea uha-uhá ngínea énjea koêku ra koekútihiko ukeátine inâ turixóvo, koane kókoyuse ngíxoa yundóxinopea ukeáti tûri tukú koeti hunókoku, ⁴ maka yéxaneoxo itúkeovo koati kaná'uti ne ihíkauvoti íhikexokonoke.

Koêku Nzakâriya yoko Izâbe

⁵ Yaneko káxehiko itukóvoiko nâti ne Êrodi ya poké'ixa Njúdeya, ápe hóyeno koéhati Nzakâriya. Enepone hóyeno, sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke itukóvoye. Yoko ápe iháxakokuhiko ne sasedóti, vo'oku ahe'ó ahe'o kíxeokoko ítukeke. Enepone iháxakoku Nzakâriya, xoko ítuke Âmbiya óvo. Izâbe koéha yêno neko Nzakâriya. Yoko iyénoxapamaka sasedóti neko yêno. ⁶ Koati ponóvoti kixoku itúkeovohiko nonékuke Itukó'oviti neko pi'âti. Koati

itukoâtihiko heú koêti ne yutoxóvoti Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muîse, koane heú koêti ne páhoenovi Itukó'oviti vitúkea, ⁷ itea ako ápahuina xe'éxa. Akó'oti okoxé'exa neko Izâbe. Yoko koati yekotíxotinehikomaka neko pi'âti.

Inâ koyuhóvo ipúhikeamo Xuaum Mbátita

⁸ Po'íke káxe, ixómoti ko'ítuke sasá'iti ítuke Itukó'oviti ne Nzakâriya, vo'oku símeovone kaxena ko'ítukepe. Yoko kuríkohiko ne sasedóti inúxotike, ⁹ kuteâti kíxoakuhiko itúkea motovâti éxea itukóvotiye xapákuke urúkovatimo ne sasá'iti iháxakoku kúveu ne hána'iti imokóvokuti, enepone témpulu, itúkoponea ne itukétiya. Yoko xoko Nzakâriya iríkovo ne kûrehiko kutí'inoke urúkovati oró'okoponea ne ísensu kixonéti, ikó'iparaxoke Itukó'oviti, enepone êno úheti ihópune oro'ókokono. ¹⁰ Kene ne xanéhiko, ôvane meúkeke itúkotihiko orásau koéku oró'okea ísensu ne Nzakâriya. ¹¹ Yane apé kó'inoane áuju, ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke. Xe'ó kó'iyeané exopeke oró'okovoku ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti. ¹² Noixoâne Nzakâriya, kónoko'i. Yupihovó koe píkea. ¹³ Yane hara kíoxa áuju:

—Hako píke Nzakariyá, vo'oku kámoane Itukó'oviti ne yorásaura. Apêtimoxi'ixa, hóyeno kalivôno, xoko yîno Izâbe. Xuâum íheximo. ¹⁴ Hâna'itimo elókeko yokóvo, koane hâna'itimo úhepeko iséneu vo'ókuke. Enómakamo xâne elokeâti okóvo ipuhíkane. ¹⁵ Koati hâna'itimo teyonéti ítukeke Vúnae. Ákomo énapu víyum koane koêkuti kó'iyevoku ekâti, epó'oxo ukeatinemo okóvoike êno, xúnatimo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke. ¹⁶ Koane enómo xâne xapákuke íhae

Izarâe ponopóvoti hókea Itukó'oviti, Únae, vo'ókuke nê'e. ¹⁷ Énomonemo inuxíno Vúnae, koane xúnatimo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke kuteâti koêku xoko Îliya, eneponeko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekûke. Énomone kutí'inomo ponopóvoti kixoku hókea Itukó'oviti ne xanéhiko kó'oyene, kuteâti koêku pôneovo hókea oxúnoekene mekûke. Énomonemakamo kutí'ino koyúseopoti kixoku itúkeovo ne xâne ákotihiko itukâ ne páhoenovi Itukó'oviti vitúkea, koane hokopâtimo ne xêne hókone xanéhiko ponóvoti isóneu. Yanê'e, usó koyêtimo ne xanéhiko kutípea emo'u Vúnae simané'e xapákuke –kíxoane áuju.

¹⁸ Ina kixôa Nzakâriya:

—Namo ngíxoaye énjea itúkeovo kaná'uti? Vo'oku yéngotixone, koane yupíhovonemaka hóvenoxea ne múnjone –koéne.

¹⁹ Ina kixôa áuju:

—Undi Ngabiríye, undi ovóheixoti xoko Itukó'oviti nguxó'ixeati koêkuti kovóxenuku. Énomone pahukónu yúnzo'ixoponeopi koane ngoyúhopoinopea ra únati eyekoûti. ²⁰ Itea vo'oku ákoyea yakútipa ra yúnzo, ukeátine kó'oyene, ákonemo ite keyúhoyi. Ákonemo ipúhika yemó'u tukú koetímo yaneko káxe kausákapune ra koekúti ngixínopike. Yoko kousókovotimo simapúne koati kaxéna –kíxoane áuju neko Nzakâriya.

²¹ Yoko kohíxopovane xanéhiko ne Nzakâriya koane iyúpaxeovahiko yupíheovo xu'íkeneya kúveuke ne sasá'iti óvoku Itukó'oviti. ²² Ipuhíkopone, ákone ita koyúhoyea. Yane exó kíxoane xanéhiko ápeyea noíxone ukeâti xoko Itukó'oviti kúveuke

neko sasá'iti ihákakoku témpulu. Vô'u veínoane Nzakâriya éxokea ne xanéhiko âha koyúhoyea koêku ákoyea ita koyúhoyea.

²³ Evesékone kaxéna ne Nzakâriya itúkea ítuke nonékuke Itukó'oviti, pihópone óvokuke. ²⁴ Ehane íhaiko ne Izâbe, yêno. Kúveu singu koeti kohê, óvoheixoane Izâbe óvokuke, ácone ipúhika. Hara kôe:

²⁵ —Koati hána'iti seánakonu Vúnae. Kó'oyene, ákonemo noixó Ínjakana —koéne.

Koêku etó'okoa áuju ne Mâriya itúkeovomo eno Jesus

²⁶ Sei koené'e kóhea ne Izâbe íhaika, pahúkopamaka Itukó'oviti ne ovóxe íhae vanúke, enepone Ngabiríye. Pahúkoa ya pitivóko koéhati Nazâre ya poké'exa Ngalíleya. ²⁷ Xoko inámatiko ârunoe ávoti oko'íma pahúkokono. Yoko hoénaxoane hóyeno koéhati Yûse itúkeovomo yêno neko ârunoe. Enepone Yûse, koati ámoripono Ndávi, enepone hána'iti náti mekúke. Mâriya koéha neko ârunoe yenómo. ²⁸ Urúkovane áuju neko ovokúti xoko óvoheixoku ne Mâriya, hara kíxoa:

—Aéloke yokóvo. Koati únati kêku. Anéye ne Vúnae xikóyoke —kíxoane.

²⁹ Itea koyó'i ne Mâriya kameáne yûho. Akó'oti exína isóneu kixínoakeneye áuju emó'uinoa. Yane opósikoane ya isóneuke kixó'ekone neko yûho. ³⁰ Ina kixôa áuju:

—Hako píke Mariyá. Koati únati isóneunopi Itukó'oviti. ³¹ Iheíkotimo, koane kexe'éxatimo hóyeno kalivôno. Jesus íheximo. ³² Koati hána'itimo teyonéti nê'e. Iháxeokonotimo Xe'éxa ne koati Payásoti ya uhá koëti. Porexoâtimoo Vúnae Itukó'oviti itúkeovo koati hána'iti náti kuteâti koêku

Ndávi, enepone oxú'ikene. ³³ Ákomo hunókoku itúkeovo natina amósenopono Njáko. Koati ákotimo hunókoku natínea –kíxoane ánju ne Mâriya.

³⁴ Ina kixôa Mâriya:

—Namo kixó'oye ngoêku? Undí'iko ârunoe, avo yúho'ixeonuku hóyeno –kíxoane.

³⁵ Ina kixôa ánju:

—Evesékomimo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xikóyoke. Koati xúnatimo xikóyoke xunáko ne Vúnae, enepone koati Payásoti ya uhá koëti. Énomonemo porexópi kexé'exayi, kutí'inokemo iháxokonoti Xe'exa Itukó'oviti ne sasá'iti kalivôno ipuhíkotimo. ³⁶ Kene enepone iyíno, Izâbe, apêtimakamo xe'éxa koêku hóvenoxeane, hóyenomo kalivôno. Sei koene kóhea yoko koyúhokono ákoyea okóxe'exa. ³⁷ Kó'inokeneye, vo'oku aka koekúti ákoti itâ itúkea ne Itukó'oviti yane uhá koeti yûho itúkeamo –kíxoane.

³⁸ Ina kixôa Mâriya:

—Usó ngóye, koêkuti isóneunonu Itukó'oviti. Kaúsakapunemo njokóyoke kuteâti ra yihó'inonu –kíxoane.

Yane pihópeane neko ánju.

Xo'opêpoinoa Mâriya ne Izâbe

³⁹ Yaneko káxehiko, koúsokovo ne Mâriya. Éhakovo píhea ya pitivóko ovoti xapa mopôi poké'exake Njúdeya. ⁴⁰ Simoné'eya, ûrukuvone óvokuke Nzakâriya koane yúhoikea Izâbe. ⁴¹ Ehá'axo kámoa Izâbe ne emo'u Mâriya yuhoíkoane, ehévokovo ne kalivôno okóvoike Izâbe. Koati xúnati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko Izâbe ⁴² ina kohonóko emó'u koyúhoyea. Hara kôe:

—Koati yupihóvoti unako kêku ya uhá koeti po'ínuhiko sêno. Koánemakamo ne xi'ixa, koati únatimo koêku ya uhá koeti po'ínuhiko kalivôno. **43** Ako omóndocea síminu, iti eno Únaem. **44** Vo'oku ehá'axo ngámoa ne yemó'u yihoíkonumeku, ehévokovo ne kalivôno ongóvoike, yupihóvoti elókeyea okóvo. **45** Koati únati kêku, iti kutipoâti ne yuhó'inopi Vúnae vo'oku kousókovotinemo ne yuhó'inopi —kíxoane Izâbe.

Akene Mâriya

46 Ina kôe ne Mâriya:

—Koati yupihóvoti ngahána'ikea ra Itukó'oviti, Únaem. **47** Koâti hâna'iti elókeko ongóvo vo'oku Itukó'oviti, enepone Koítóvonuti, **48** vo'oku puyákeovonu okóvo, undi kixeóvvotí ovóxe. Ukeátine kó'oyene, inixoaítinemo uhá koeti xâne itúkeovo koati únati ngoêku, **49** vo'oku koati hâna'iti ítukeinonu Itukó'oviti, enepone Xúnati ya uhá koëti. Koati sásá'iti ne íha. **50** Ako hunókoku seánakoa ne uhá koeti teyoâti. Enepone seánako, anêkomaka oúkeke xe'éxaxapa yoko ámoripono xâne kutipoâti. **51** Koútata'ixoa Itukó'oviti ne hâna'iti xunáko. Íkorokoa ne inixópvoti itúkeovo payásoti, ixané kixópa ne âha itúkea. **52** Íkorokoamaka ne payásotihiko yane itúkeovo hâna'iti pahúkoti. Hane kapáyasokopo xâne ákoti xunáko koane ákoti apayáso. **53** Poréxpamaka êno únatinoe koekúti ne xâne kutí koeti épeu himakati. Kene ne iríku, veyópea apeínoati. **54** Huvó'oxovi, uti íhae Izarâe, uti ovóxe, kuteâtimaka yuhó'ino voxúnoekene itúkeamo ya seánakovike. **55** Énomone neko yuhôti ákotinemo

uké'eyeaku, yuhó'ino Âbraum koánemaka ne uhá koeti ámoripono. Énomone itúko ne Itukó'oviti kuteáti yuhó'ino voxúnoekene mekúke —koéne ne Mâriya.

⁵⁶ Yoko mopó'a kohê ovóponoa Mâriya xoko Izâbe. Yane pihópone óvokuke.

Koêku Xuaum Mbátita inâ ipuhíko

⁵⁷ Simovóne kaxena ipúhikope xe'éxa ne Izâbe, hóyeno kalivôno koxé'exa. ⁵⁸ Enepone múxonehiko evo Izâbe oveáti xérerekuke óvoku, koánemaka ne iyénoxapa, eyékoxoane koêku ne hána'iti seánakoa Vúnae, koane huvó'oxoponeahiko ya hána'iti elókeko okóvo. ⁵⁹ Oitú koené'e kaxéna ne kalivôno, sirkun-sidá kíxoanehiko. Yoko kahá'ane xanéhiko íhaxopea iha há'a, ⁶⁰ itea hara kíxoahiko êno ne kalivôno:

—Ákomo kalíhuina koéhapea iha há'a râ'a. Xuâum koéhamo —kíxoane.

⁶¹ Ina kixokóno:

—Itéa ako ápahuina iyíno koehâti ne ihâe — kixókonone.

⁶² Ina epemó'ikeahiko há'a ahá'inoa koéhaya ne kalivôno. Vô'u veínoahiko épemo'ikea. ⁶³ Yane épemone kali tâpoa ne Nzakâriya, yutóxoku. Hara koe yútoe: “Xuâum koéha râ'a” koéne. Yoko heú koe xâne iyúpaxeova neko koekúti. ⁶⁴ Ehá'axo yutóxoa Nzakâriya, koyúhopone, ákone itopeáti nêne. Koyúhopone koane iháyu'ikopea Itukó'oviti. ⁶⁵ Yupihovó koéhiko píkea heú koéti neko xâne ko'óvokutihiko xérerekuke óvoku. Koane tumúne yóno itóhineyea neko koekúti xapákuke ne ko'óvokuti ovâti neko poké'e xapa mopôi ya

Njúdeya. ⁶⁶ Êno itúkinoa isóneu uhá koeti xâne kamoâti, koane kó'iyehiko:

—Kutímeamo itúkovo ra kalivôno apayá'inane? —koéhiko.

Yoko koati apêti xunako Vúnae xokóyoke ne kalivôno.

Ihayú'iko Itukó'oviti ne Nzakâriya

⁶⁷ Enepone Nzakâriya, há'a ne kalivôno, koati xúnati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke. Yane turíxovone koyúhoyea koekúti âvoti simâpu kaxéna. Hara kôe:

⁶⁸—Viháyu'ika ne Vúnae Itukó'oviti, kuvívone íhae Izarâe, vo'oku simóne huvó'oxoponeovi, uti xanéna, koane veyópeovi ya vóvoheixeia opékuke xunako vanáne. ⁶⁹ Pahúkinovine koati xúnati Koitóvoviti ukeâti xapa amósenopono Ndávi, enepone ovoxe Itukó'oviti mekúke, ⁷⁰ kuteâtimaka neko koati yuhôti, yuho Itukó'oviti mekúke pahúkeamo, enepo evékinovea xoko sasá'itihiko ovóxe koyuhópoinoati emó'u xapa xâne. ⁷¹ Kó'inokeneye motovâti koíteovovi ya vanánehiko, yoko ya xunáko ne uhá koeti puvo'óviti. ⁷² Koati koseánati ne voxúnoekene, koane puyákoponovamaka okóvo koúsokea neko sasá'iti yuhó'inoa mekúke. ⁷³ Énomone neko koati yuhôti, yuhó'ino voxú'ikene Âbraum ⁷⁴ víteovamo ne vanáne, koane hókeamo uti Itukó'oviti ákoti píkone ûti, ⁷⁵ koécumaka sasá'yea yoko póneovo kixoku vitúkeovo nonékuje ya uhá koeti kaxena ûti yara kúveu mêmum. ⁷⁶ Kene îti kalivonó, ihéxikonotimo páhoe Itukó'oviti, enepone koati Payásoti ya uhá koéti, koyúhoinoa emó'u. Vo'oku itínemo inuxínoa ne Vúnae, mihi'ókinoatimo oxéne itúkea ítuke xapákuje xâne. ⁷⁷ Yexókoatimo ne xanena ûti

koíteovamo Itukó'oviti koane kotúyopinoa pahúnevo,
 78 vo'oku koati yupihóvoti itúkeovo seánati ne
 Itukó'oviti. Énomone kutí'inoke isíminovitinemo
 hána'iti kouhápu'ikoviti íhae vanúke, 79 maka
 kaúhapu'ikanemo ne ovoti hahákutike, enepohikone
 kutí koeti ákau pevóti hoenáxovotine yonópeamo
 ipihóponovokutike, koane évekavinemaka xoko xêne
 óvoku unako koeku ûti ya ikéneke Itukó'oviti —
 koéne Nzakâriya.

80 Yoko tumúne yóno payá'iyea neko kalivôno
 koane ukóponea éxea Itukó'oviti. Ehane óvoheixo
 mêmum ákoti apêti tukú koeti simovóne kaxena
 éookeovo xanéhiko íhae Izarâe.

2

Koêku inâ ipuhíko Jesus

Mt 1.18-25

¹ Yaneko káxehiko, ápe yûho neko koati payásoti
 nâti, enepone Seza Augústu, koyúhoti kónokea
 yutóxoponea îha ne uhá koeti xâne natíxokuke,
 motovâti kayúmakexeokono yé'akeye xâne apêti
 yaneko uhá koeti poké'e óvoku natíxea. ² Yaneko
 inúxoti yutóxopono îha ne xanéhiko, Sîreniu itukóvo
 ngovenâdo ya poké'exa Sîrea. ³ Uhá koêtí neko
 xanéhiko, kónoko yutóxoponea îha xoko pitivóko
 koati úkeaku oxúnoekene.

⁴ Yane pihónemaka Yûse ukeâti Nazâre, pitivóko
 ya poké'exa Ngalíleya. Hane yóno Mbélem, pitivóko
 ya Njúdeya, enepone pítivokona Ndávi, nâti mekúke.
 Yonínoake Yûse vo'oku itúkeovo ámoripono Ndávi.
⁵ Pîho yutóxoponea îha koánemaka iha Mâriya, yêno.
 Yoko ihaíkotine ne Mâriya. ⁶ Koêku óveahiko ya
 Mbélem, simóvone kaxena koxé'exaya. ⁷ Hóyeno

kalivôno koxé'exa, koati inúxoti xe'éxa. Ina aupíxoa ya ipovóti, yane tunukú kíxoane kúveuke kúxu, vo'oku itúkeovo xoko níkaxokonoku hó'openo okóhiko. Akó'oti inîxa imókoku xoko ókoku yonôti vo'ókuke neko êno xâne yonôti yanekôyoke.

⁸ Yaneko mêmum xe'ókuke neko pitivóko, ápe koyónotihiko su'ûso herú kixoti yótí kóyonoyea su'úsona. ⁹ Yaneko yótí, apé kó'inoanehiko ánju íhae vanúke, ovoxe Itukó'oviti. Koati êno uhé'ekoti uhapú'iti íhae xoko Itukó'oviti kouhápu'ikoatihihi neko koyónoti su'ûso. Êno píkeahiko vo'ókuke. ¹⁰ Ina kixôa ánju:

—Hákonoé píke. Nzimínopike omínombinoe koati únati eyekoûti kutí'inoke apêtimó êno hâna'iti elókeko okóvo ne uhá koeti xâne. ¹¹ Kó'oyene ya pítivokonake Ndávi ipúhikinopinenoe ne Koítovoti. Énomone ne Mésiya, Yúnae. ¹² Hanemo yéxi: Tokononé ketínoemo kalivôno aupí koyêti ipovóti, tunukú koyêti kúveuke kúxu —kíxoanehiko ánju.

¹³ Yane apé koéne xokýoyoke neko ánju ákoti yumaxápu po'ínuhiko ánju íhae vanúke ihayú'ikoti Itukó'oviti. Hara koéhiko:

¹⁴ —Iháyu'ikakana ne Itukó'oviti yâkonoye vanúkeke. Kene yâye yara poké'e, itúkapu kásati omixóneti yoko úhepeti isoneûti apê xapákuke xâne kahá'ainoakehiko Itukó'oviti únati —koénehiko.

¹⁵ Úkeane pihopóhiko neko ánju vanúkeke. Ina kixokóko ne koyónotihiko su'ûso:

—Hingá, pîha úti ya Mbélem. Naíxapanavo úti ne koekúti yuhó'inovi Vúnae. ¹⁶ Yane ehakovó koénehiko píhea. Ehane íníxopono Mâriya yoko Yûse, koánemaka ne kalivôno tunukú koyêti kúxuke.

17 Yane ina turixóvo koyúhopea kuteâti koêku yuhó'inoahiko áuju vo'ókuke ne kalivôno. **18** Uhá koeti eyekóxoati neko koekúti, iyúpaxeova yûho neko koyónoti su'ûso. **19** Kene Mâriya, uha-uhá kíoxa unákea isóneuke neko emo'úti, koane êno itúkinoia isóneu. **20** Ina pihôpo neko koyónotihiko su'ûso, ihayú'ikoti Itukó'oviti koane imokó'ikoati vo'oku uhá koêti neko noíxone yoko kámone. Yoko koati tokopóvoti uhá koêti neko yuhó'inoa áuju.

Itukínokono ìha ne Jesus

21 Itopónone oitu koeti káxe ike ipúhikine ne kalivôno, simóvone kaxena sirkunsidá kíxeokono. Yane itúkinokonomaka ìha. Jesus íhaxeokono kuteâti íhaxeake áuju yanekôyoke tumúneke íhaikea Mâriya.

Omokóno Jesus háná'itike imokóvokuti ya Njeruzálem

22 Yoko yanekôyoke, itóponone yé'akeye káxe nökone kúxea ne Mâriya yoko Yûse motovâti kasásá'ikopeovo nonékuke Itukó'oviti ike ipúhikine xe'éxa, kuteâti páhoenoa yútoe Muîse itúkea. Yane ómahiko ne xe'éxa ya Njeruzálem, kuri'ókopati Vúnae **23** kuteâti koêku nökone itúkea vo'ókuke ne yutoéti ya Ponóvoti Kixovókuti emó'uke Vúnae, enepone koêti: "Uhá koeti xuvé'eti xe'exa xâne, konókoti kurí'okopeokono Vúnae" koêti. **24** Énomone pihínohiko ómea ikó'iparaxoke Itukó'oviti, kuteâti koêku páhoenoa Ponóvoti Kixovókuti emó'uke Itukó'oviti, enepone koyúhoti kónokea ómea pi'âti kirûu, áko'o itukovo pi'âti kálihunoe xe'exa kurûte.

Akene Simêum

25 Yoko ápe hóyeno ya Njeruzálem koéhati Simêum. Koati ponóvoti neko hóyeno yoko

teyotímaka Itukó'oviti, koane kuxoíxotimaka símea ne koitóvoti xâne íhae Izarâe. Koati apêtimaka xunako Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke.

26 Yoko éxokoane Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti âvoyeamo ivákamu koêku âvoya naíxa ne Mésiya, enepone páhoe Vúnae Itukó'oviti koíteovo xâne.

27 Énomone yanekôyo, éxokoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne Simêum kónokea píhea yane hána'iti imokóvuti. Koane pihóneya. Yoko koati yónokumaka ne há'a yoko eno Jesus omâti ne xe'éxa, itukóponoati kuteâti neko páhoenoa Ponóvoti Kixovókuti ya emó'uke Itukó'oviti. **28** Yaneko simoánehiko há'a yoko eno Jesus, simónemaka ne Simêum, ina namukôa neko kalivôno. Koeku nú'uxea, koane iháyu'ikea Itukó'oviti. Hara kôe:

29 —Kó'oyene Unaém, úhepetinemo inzóneu ivóngeovo vo'oku yéxokonoane ra kixínenuke yanekôyo. **30** Vo'oku noínjoane ya ungéku ra péhoe yara kúveu mêmum koíteovo xâne. **31** Keúsokoane ne koekúti nonékuke uhá koeti xâne. **32** Enepora kalivôno, kouhápu'ikinotimo po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu, kutí'inokemo imihé'okoti isóneu. Kene ûti, uti xenéna, enómo ihayú'ikoviti vo'ókuke —koéne neko Simêum.

33 Enepone há'a yoko êno ne Jesus, yupíhova iyúpaxeova neko yuho Simêum vo'ókuke ne xe'éxa.

34 Ina epemínoahiko Simêum unako koêku xoko Itukó'oviti. Yane hara kixómaka Mâriya, êno ne kalivôno:

—Enepora kalivôno, koati pahoéti xapákuke ûti íkorokea koane koéxepukopea ênoti xâne ya Izarâe. Koati hoénaxovopemaka ko'ítukeyeane Itukó'oviti xapákuke ûti, itea enómo xâne okopâti. **35** Yoko

enómo hâna'iti tiveko iséneu vo'ókuke. Kutí koetimo tiveko tetükine heú'iti pirítau yomíxoneke. Yoko enómo xâne kouhápu'ikeokonoti oveâti isóneuke vo'ókuke ra kalivôno —kíxoane Simêum.

Ikoró'ixinovomaka Itukó'oviti ne Ána

³⁶ Yoko ápemaka sêno koéhati Ána koyúhoti koekúti éxokoake Itukó'oviti âvoti simâpu kaxéna. Eneponeko sêno, ihine hóyeno koéhati Fanûe, ámoriponomaka Âze, po'inu iháxakoku xanena Izarâe. Hóvenoenone neko sêno. Pohu seti koe xoénae ko'íma, yane ivókovone îma. ³⁷ Enepora sêno ivokóvoti îma, oitentai koaturu koéne xoénaena. Yoko kóyekune ya témpuluke. Yótí, káxe véyo ixómoya ituko orásau koane jejuá kó'iyea, yuixóvoti ikóseanaxeovo Itukó'oviti. ³⁸ Énomone yaneko ókoku ôra omokónone Jesus hâna'iti ke imokóvokuti, simómaka ne Ána ikoró'ixoponovoti xoko Itukó'oviti, koane koyúhoyeamaka koêku ne kalivôno xoko uhá koeti xâne kuxoíxoati ne páhoe Itukó'oviti koíteovo xanéhiko ya Njeruzálem.

Pího Jesus ya Nazâre

³⁹ Itukoâne evo Yûse yoko Mâriya uhá koêti ne nôkone itúkea yane yutoéti Ponóvotike Kixovókuti emó'uke Vúnae, ina aukópovo Ngálíleyake yonópoti Nazâre, enepone pítivokona.

⁴⁰ Yoko tumúne yóno payá'iyea ne kalivôno koane xuná'iyea mûyo, koane itúkeovomaka ko'isóneuti. Yoko koati êno itípanevo vo'oku seánako Itukó'oviti oukeke.

Pího Jesus ya hâna'iti imokóvokuti ya Njeruzálem

41 Heú koeti xoénae píhea há'a yoko êno ne Jesus ya Njeruzálem xapa áyui jûdeu hó'eke iháxoneti Páskoa. **42** Itopónone nduse koeti xoénaena ne Jesus, xáneane há'a yoko êno ya Njeruzálem xapa ayuítí, kuteâti itúkeovo kixóvokuhiko yónea. **43** Uke'éne ne ayuítí, pihóponehiko óvokuke, itea ôvane Jesus ya Njeruzálem ákoti exâ há'a yoko êno. **44** Ikútixatihiko apépoti xapákuke xanépone koeku pihópeahiko. Poehâne káxe yóneahiko, ina oposíkoá há'a yoko êno xapákuke ne iyénoxapa yoko éxonehiko. **45** Ako'óne inixápana, aúkopovo ya Njeruzálem oposíkoponoati. **46** Mopó'apeke káxe ikéne, ina inixóponoa hána'itike imokóvokuti, vatá koyéti xapákuke ne ihíkaxoti xanéhiko hó'eke. Ixomo kamokénoahiko Jesus koane épemo'ikeahiko. **47** Heú koéti neko xanéhiko kamokénoati, yupíhova iyúpaxeova kó'exoneyea ne Jesus koane itúkeovo koati tokopóvoti ne yumópope. **48** Iyúpaxovamaka há'a yoko êno noixoâne. Hara kíoxa êno:

—Nje'exá, na koeti kixínevinyeye? Yupíhovane koyó'iyea ûti, ûndi yoko yá'a koeku ixómoyea vopósí'ixopopi.

49 Ina kixôa Jesus:

—Na koeti pipókexino iséneu yopósí'ixopinonu? Ákoikopo yéxa itúkeovo óvokuke Nzá'a óvonzeixo? —kíoxane.

50 Itea ako éxina isóneu há'a yoko êno neko yumópeake.

51 Yane xanépoanehiko Jesus ya Nazâre. Koati kutípoti há'a yoko êno, koékuti yuhó'inoa. Enepone eno Jesus, heú kíoxa unákea isóneuke neko koekútihiko.

52 Yoko tumúne yóno kurí'uxeovo éxone Jesus koane payá'yea yoko enó'yea itípanevo nonékuke Itukó'oviti koane xapa xanéhiko.

3

*Inâ turixôa Xuaum Mbátita ne ítuke
Mt 3.1-12; Mk 1.1-8; Xu 1.19-28*

¹ Yanekôyoke, itóponone kinze koeti xoénae natínea ne Tiberiu Sêza, enepone koati payásoti náti ya Róma. Kene Ponsiu Pilátu itukóvo ngovenâdo ya Njúdeya. Kene ya Ngalíleya, Êrodi pahukóya. Kene ya Itûreya yoko Tarakoníti, Filípi, po'inu Êrodi pahukô. Kene ya Ambíleni, Lísanea itukóvo pahúkotiya. ² Kene Ána yoko Kaifa itukóvo koati payásoti sasedótí inuxínoti jûdeu hó'ke yanekôyoke. Koati énomone yaneko káxehiko, ápe yuhó'inoa Itukó'oviti ne Xuaum Mbátita, xé'a Nzakâriya, koeku óvoheixa ya mêmum ákoti apêti. ³ Yane heú kíoxa Xuâum yónea ne poké'e xe'ókuke ne huvêo, enepone Njôrdaum, koyuhó'inoati ne xanéhiko kónokea ikótivexea isóneuke ne pahúnevo koánemaka kuríkopea, motovâti kotúyopea Itukó'oviti ne pahúnevo, ina yusîka áhikeovo xokóyoke. ⁴ Énomone kuteâtimaka koeku yutóxeovo emó'uke Itukó'oviti yútoeke porofeta Izâiya mekûke, xoko kó'yeaku:

“Énomonemo ne kohonókoti emó'u ya mêmum ákoti apêti xapa xâne kamokénoponoati. Haramo koe yûho: ‘Míhi'akinanoe oxéne ne Vúnae itúkea ítuke xepákukenoe. Kéyuseapa ne kixeku itíkivo nonékuke’ koêti. ⁵ Hanemo koéneye kuteâti koeku xêne kounákopokono

enepo pura'úxopokono ne uhoróxotiya. Koati kuteâtimaka koêku ikútipu'ikopokono ne vanuké'exoti koane ponopókono ne xêne ínati ikáyukexo, enepo pura'úxokono koane ikútipu'ikopokonomaka ne uhoróxotiya. ⁶ Yoko noixoâtimo uhá koeti xâne kíxoaku Itukó'oviti koíteovo xâne" kôe yútoe Izâiya.

Izâiya 40.3-5

Koeku yuho Xuaum Mbátita

⁷ Hara kíxovokoxoa Xuâum neko êno xâne pihi-noâtihiko, enepohikone epemóponoati áhikea:

—Itínoe ámoripono xâne kutí koeti koâti ipúhokovoti koéxoe, ikítixati itívoatimo ne ipíhoponopemo Itukó'oviti pohúneti vo'oku yáhikivo njokóyoke? Ako kalíhuina. ⁸ Konókoti itíkinoe únati motovâti iyúseyea itíkivonoe ikotívexoati isóneuke ne pahúnevo koane kurikópatimaka. “Uti ámoripono Âbraum,” hákonoe koe iséneupinovo, pe'okoâti itíkivo aha Itukó'oviti vo'ókuke. Vo'oku eneponi itukápu énomone kahá'a ne Itukó'oviti, mani pahukoâti itúkopeovo ámoripono Âbraum ra itátanehiko mopôi. ⁹ Kuteâti koêku ne povôti usó koyêtine tetúkea tikótihiko ukeâti poéheveke, enepohikone uhá koeti ákoti parêxa únati há'i, ina kurikókono yúkuke, énomonemakamo kíxoaneye Itukó'oviti ne uhá koeti xâne váhere kixoku itúkeovo —kíxovokoxoane.

¹⁰ Ina kixôa xanéhiko ne Xuâum:

—Kutí'ikopo kónoko vitúkea?

¹¹ Ina yumopâ Xuâum:

—Koêkuti apêti pi'âti kápana, parêxa pöhuti ne xâne ákoti ítuke. Kúteanemaka koêku ne apêti nîka, paréxamaka xâne épeu hímakati —koéne.

12 Ápemaka koperáxinotihiko nâti simôti xoko Xuâum, enepohikone yómoti ánu'ukea kóperau. Hara kixóponoamaka:

—Ihikaxotí, kuti kónoko vitúkea?

13 Ina kixoáhiko Xuâum:

—Ópoehane yé'akeye péhoenokono képeraxi, ene képeraxa. Hákone yanú'ukoa —kíxoanehiko.

14 Ápemaka húndaruhiko kixoâti:

—Kene ûti, kuti kónoko vitúkea?

Ina yumopâmaka Xuâum:

—Hako vaheréxo ítikeinoa ne xanéhiko. Hákoma itikóheyi koêku ne koêkuti xâne. Aúhepeinoamaka iséneu ne yé'akeye tiûketi némoenoe —kíxoanehiko.

Koyuhôa Xuaum Mbátita itúkeovo koitóvoviti ne Jesus

Mt 3.11-12; Mk 1.7-8; Xu 1.19-28

15 Yoko enepohikoneko xâne, koati ainóvoti kuxoíxoatine símea ne páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Ká'aye koéhiko isóneuno Xuâum: “Énomonemea ne Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovovi? áko'o pô'itimea” koe isóneunoahiko.

16 Ina kixoáhiko Xuâum:

—Kaná'uti ánjikekopinoe ya úne iháke Itukó'oviti, itea keno'ókotinemo koati hána'iti teyonéti ya undíke. Muhíkova anjí'okeova ngúxeinoa imo perékatana, ako omóndocea. Énomonemo ahíko xanéhiko haînati ya úne itea ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Yoko kutí koetimo otuko yúku ne xunáko kasásá'ikea. **17** Hanemo koéneye, xâne omó'ixoti kasasá'ikopeti kuteâti ápa vo'ókuke. Kuteâti kixókonoku nonéti, enepone tiríku kasasá'ikovo, énomonemakamo kixóneye

xanéhiko nê'e. Kuteâtimaka koeku ípihopeokono há'i íhakuke, énomonemakamo kixóneye xâne únati kixoku itúkeovo nê'e. Kene ne xâne ákoti aunáti, enepohikone kutí koeti ike kasás'a'ikine tiriku, kurikoâtimó yúkuke ákotinemo ípukeovoku –kíxoyokoxoane Xuâum.

¹⁸ Énomone koéneye yuho Xuaum Mbátita. Koane ákomaka tópi po'ínuhiko enékope xanéhiko koéku koyúhoinoa ne inámati ihíkauvoti íhae xoko Itukó'oviti. ¹⁹ Ina saya'íkoamaka Xuâum ne Êrodi, enepone hána'iti pahúkoti ya Ngálileya, vo'oku kóyenopea yeno koati po'ínu, sêno koéhati Erôdiya. Haina pöhutine, itea vo'ókumaka po'ínuhiko váhere ítuke. ²⁰ Yane inamá'axo kuri'úxovo váhere ítuke ne Êrodi vo'oku kuríkeane Xuâum ika'ákovokutike.

Koeku ahíko Jesus ne Xuaum Mbátita

Mt 3.13-17; Mk 1.9-11

²¹ Uke'éxoane Xuâum áhikea uhá koéti neko xâne, ina ahíkomaka Jesus. Koeku itúkea orásau ne Jesus, mihe'ó koéne ne vanúke ²² koane evéseke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke kutí koeti kurûte. Yane apé koéne emo'úti inu'íxoti vanúke koéti:

—Iti Nje'éxa koati ákoti omotóva ongóvo, porexónuti hána'iti elókeko ongóvo –koéne.

Oxúnoekenehiko Jesus

Mt 1.1-17

²³ Enepone Jesus, itopónone kuteâti tirinta koe-tine xoénaena, ina turixôa itúkea ne ítukexeake Itukó'oviti. Yoko ya isóneunoake xanéhiko, koati xé'a Yûse nê'e. Harâ'ahiko iha oxúnoekene.

Enepone ôxu, Éli koéha. ²⁴ Kene Éli, xé'a Matâti.

Enepone Matâti, xé'a Lévi.

- Kene Lévi, xé'a Meúki.
 Kene Meúki, xé'a Njanâi.
 Kene Njanâi, xé'a Yûse.
- ²⁵ Enepone Yûse, xé'a Matátiya.
 Kene Matátiya, Ámu itukôa xé'a.
 Kene Ámu, Nâum itukôa xé'a.
 Kene Nâum, Ézli itukôa xé'a.
 Kene Ézli, Nâgai itukôa xé'a.
- ²⁶ Kene Nâgai, Mâte itukôa xé'a.
 Kene Mâte, Matátiya itukôa xé'a.
 Kene Matátiya, Semêi itukôa xé'a.
 Enepone Semêi, Yûse itukôa xé'a.
 Kene ne Yûse, Njôda itukôa xé'a.
- ²⁷ Kene Njôda, Njoánam itukôa xé'a.
 Kene Njoánam, Rêza itukôa xé'a.
 Kene Rêza, Nzorobâbe itukôa xé'a.
 Kene Nzorobâbe, Salatíye itukôa xé'a.
 Kene Salatíye, Nêri itukôa xé'a.
- ²⁸ Kene Nêri, Meúki itukôa xé'a.
 Kene Meúki, Âdi itukôa xé'a.
 Kene Âdi, Kôzam itukôa xé'a.
 Kene Kôzam, Eumâdam itukôa xé'a.
 Kene Eumâdam, Ér itukôa xé'a.
- ²⁹ Kene Ér, Njozûe itukôa xé'a.
 Kene Njozûe, Eliêze itukôa xé'a.
 Kene Eliêze, Njôrim itukôa xé'a.
 Kene Njôrim, Matâti itukôa xé'a.
 Kene Matâti, Lévi itukôa xé'a.
- ³⁰ Kene Lévi, Simêum, xé'a Njúda, itukôa xé'a.
 Kene Njúda, Yûse, xé'a Njónam itukôa xé'a.
 Kene Njónam, Eliyáki itukôa xé'a.
- ³¹ Kene Eliyáki, Melêa itukôa xé'a.

Kene Melêa, Mêna itukôa xé'a.

Kene Mêna, Matâta, xé'a Nátam, itukôa xé'a.

Kene Nátam, Ndávi, xé'a Njése itukôa xé'a.

³² Kene Njése, Ôbedi, xé'a Mbôa, itukôa xé'a.

Kene Mbôa, Sála itukôa xé'a.

Kene Sála, Nâsom itukôa xé'a.

³³ Enepone Nâsom, Aminâdabi itukôa xé'a.

Kene Aminâdabi, Ândimi, xé'a Ârni, itukôa xé'a.

Enepone Ârni, Êzorom, xé'a Pêre, itukôa xé'a.

Kene Pêre, Njúda itukôa xé'a.

³⁴ Kene Njúda, Njáko, xé'a Izáki, itukôa xé'a.

Kene Izáki, Âbraum, xé'a Têra, itukôa xé'a.

Kene Têra, Náko itukôa xé'a.

³⁵ Kene Náko, Serûki, xé'a Rágau, itukôa xé'a.

Kene Rágau, Faléki, xé'a Êbe, itukôa xé'a.

Kene Êbe, Sála itukôa xé'a.

³⁶ Kene Sála, Káinam, xé'a Arafáxadi itukôa xé'a.

Kene Arafáxadi, Sem, xé'a Nôe, itukôa xé'a.

Kene Nôe, Laméki itukôa xé'a.

³⁷ Kene Laméki, Metuzálem, xé'a Enóki, itukôa xé'a.

Kene Enóki, Njaréti, xé'a Maléleu, itukôa xé'a.

Kene Maléleu, Káinam itukôa xé'a.

³⁸ Enepone Káinam, Ênu itukôa xé'a.

Kene Ênu, Séti itukôa xé'a.

Kene Séti, Âdaum itukôa xé'a.

Kene Âdaum, Itukó'oviti itukôa xé'a.

4

*Hixopâ Ndeâpu íkorokea ne Jesus pahunévotike
Mt 4.1-11; Mk 1.12-13*

¹ Yupihovó koéne êno xunako Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko Jesus ukopeâne húveona Njôrdaum. Yane ómane Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ya mêmum ákoti apêti. ² Koarenta koe káxe óva koane hixópea Ndeâpu íkorokea pahunévotike. Ákomaka nîka ne Jesus koeku óvoheixeaya. Ikénpoke koarenta koeti káxe ákoyea nîka, yane épekoane hímakati. ³ Yane hara kíoxa Ndeâpu:

—Enepo itikápxo koati kaná'uti Xe'exa Itukó'oviti, pehúka sá'iri'okopeovo pâum ra mopôi.

⁴ Ina yumopâ Jesus:

—Hara kôe ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti: “Haina pöhutine nikokónoti koxunáko xâne” kôe.

⁵ Ínamaka ómo Jesus ne Ndeâpu vanúke'exeakuke ne mopôi. Yane hú kíxoane éxokea uhá koeti pahúkoku payásotihiko yara kúveu mêmum. ⁶ Ina kixôa Ndeâpu:

—Mborexópeatimo itúkeovo îti exêa koêku uhá koêti ra natixókutihiko, koane ítikenemo uhá koêti ne úhe'ene. Yane itimo hána'iti ihayú'uti vo'ókuke. Vo'oku mboréxokonoane uhá koêti râ'a, yoko koêkutimo ânja mboréxea, mborexoâtimu.

⁷ Poéhane ipíyikexi nonénguke kutí kixénuti Itukó'oviti, yane ítikenemo uhá koêti —kíxoane.

⁸ Ina kixôa Jesus:

—Hara kôe ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti: “Ópoehane Yúnae Itukó'oviti ipíyikexina. Poéhane motovâ kíxeokononeye” kôe —kíxoane.

⁹ Yane omone Jesus ne Ndeâpu ya Njeruzálem xoko koati kirípuhike ne hána'iti imokóvokuti, ina kixôa:

—Enepo itikápxo Xe'exa Itukó'oviti, kepúhakapapu poké'eke, ¹⁰ vo'oku hara kôe ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti:

“Pahukoântimo Itukó'oviti ne ánjuhiko, enepone ovóxe íhae vanúke, kátarakeopi.

¹¹ Énomonemo namukópopi ya vó'u maka hákone okó'okovo hívi ya mopôi” kôe. *Sâramu 91.11-12*

¹² Ina kixôa Jesus:

—Haramaka kôe po'i yutoéti emó'uke Itukó'oviti: “Hako yoposí'okova ne Yúnae Itukó'oviti” koémaka.

¹³ Uke'exoane Ndeâpu hixópea ne Jesus ya uhá koeti kó'iyeyovoku hixópeake, yane kali ahíkuxopeovaiko kuxotí'ko káxe unátiyeakumo kíxoaku ítea íkorokea pahunévotike.

Inâ turîxo ítuke ne Jesus Ngalíleyake

Mt 4.12-17; Mk 1.14-15

¹⁴ Ikénépoke, ina aukópovo ne Jesus Ngalíleyake. Koati xúnati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke. Yoko hi'imé koéne xâne eyekóxeati unako ítuke yaneko poké'e. ¹⁵ Íhikaxomaka ne Jesus ya sinâgogahiko, enepone íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko, koane uhá kó'iyea xâne iháyu'ikea.

Pího Jesus ya Nazâre

Mt 13.53-58; Mk 6.1-6

¹⁶ Úkeane pího ne Jesus ya Nazâre, pitivóko éxokexeaku. Ya sâputu, pihóne ya íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko kuteâti kixóvoku. Yane ina exepúko yúhoikea emo'u Itukó'oviti. ¹⁷ Yoko ápe porexoâti ne koyuhópeti, óvoku yútoe porofeta Izâiya, enepone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Mihe'ókoane Jesus, ina inixóponoa xoko kó'iyeyau ne yutoéti:

18 “Anéye njokóyoke ne Sasá'iti Omíxone Vúnae, enepone haxakónuti ngoyúhoinoa xâne ákoti apeínoati ra inámati ihíkauvoti ítuke Itukó'oviti. Pahúkonumaka ngoyúhoyea símeovone kaxena íteovo xunako vaherévokoti ne xanéhiko kutí koeti ákau vâhere kixovókuti. Pahúkonumaka mboréxeá íníxopea ne xâne komítiti, koane ngayápahikopea koêku ne xâne kutí koeti koínotti êno ínati koekúti vo'oku tiú'iko kóyeku. ¹⁹ Pahúkonumaka ngoyúhoyea símeovone kaxena koúhapu'ikeovo hâna'iti seánakoa Vúnae ne xanéhiko” koêti. *Izâiya 61.1-2*

20 Uke'éxoa yúhoikea, yane exéxopane Jesus ne koyuhópeti, koane poréxopea ne xâne unakópati, ina ivatákopomaka ne Jesus. Yoko uhá koêti neko xanéhikoya, komomo-komomó kíxoixoane. ²¹ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Enepora emo'u Itukó'oviti yuké'eu kémokenoyi, simówone kíxone kó'oyene —kíxovokoxoane.

22 Yoko uhá koêti neko kamokénoti, íníxeahiko úhe'ekea neko yuho Jesus. Koati iyupáxovatihiko éxea koyúhoyea emo'útihi koyúhoyea yupihóvoti unáko kuteâti neko yûho. Hara kixókoko:

—Hainá'ikopo xé'a Yûse râ'a?

23 Ina kixovókoxoa Jesus:

—Koati kaná'uti keyúhoinonoamo ra kixonéti koêti: “Iti ipixáxoti, keítapapu” koêti. Koane: “Itíkinaveamaka yara pitivóko peyá'iyiku uhá koêti ne ítike veyékoune itíki ya Kafanâum” kixénutimo. ²⁴ Koati endó'okopitinoe koêku: Ako ápahuina porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti

ivavákokonoti xapa xâne úkeakuke. ²⁵ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Êno sêno ivokóvoti îma ya Izarâe yanekôyoke ya kaxénake Îliya. Énomone yaneko ákoyeaku kêva úko ya kúveu mopo'âti xoénae sei koeti kohê. Yoko enómaka hímakati ya uhá koëti neko poké'e yanekôyoke. ²⁶ Itea haina xoko ivokóvoti îma ya poké'exake Izarâe pahúkokono ne Îliya. Hane pahúkokono xoko sêno ákotí itukapu jûdeu, sêno ivokóvoti îma ya Sarépita poké'exake Sîdom. ²⁷ Enómaka xâne ya poké'exa Izarâe ya kaxénake porofeta Ilízeu yúvone koati koímaiti arinéti, enepone lépara kixonéti, itea ako ápahuina xapákuke koítovone ne porófeta. Poéhane Námam, hóyeno ákotimaka itukapu jûdeu íhae poké'exa Sîrea koítovo –kíxovokoxoane Jesus.

²⁸ Yane yupihovó koene ímaikinovo Jesus ne uhá koëti neko jûdeu kameâti yûho yane íhikaxovokuke hó'e. ²⁹ Xépuku koéponehiko, ina kopúhikopohiko Jesus meúkeke yane pitivóko xoko koati vanúke'exeakuke yane kali mopôi, óvoku ne pitivóko. Ina kaha'âhiko amátitikea poké'eke koukeâti koati vanúke'exeakuke ne mopôi, ³⁰ itea huvokó kixópa Jesus neko xanéhiko. Yane pihópeane.

*Koitóva Jesus ne hóyeno ûroево ndémoniu
Mk 1.21-28*

³¹ Ina pího ne Jesus ya Kafanâum, po'i pitivóko ya Ngalíleya. Ya sâputu, ihíkaxotine xanéhiko íhikaxovokuke hó'e. ³² Yupíhova iháyu'ikea xanéhiko ne kixoku íhikaxeia. Koâti iyúseoti itúkeovo úkeakune xokóyoke ne hána'iti exóneti íhikaxone. ³³ Yoko ápe

hóyeno ûroeko ndémoniu yane íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko. Ina kohonóko emó'u kó'yea:

³⁴ —Jesus, íhae Nazâre, na koeti yího'ixopoinovi? Simínetine yuké'exponivi? Énjoa itíkivoa ne Sasá'iti Páhoe Itukó'oviti —kíxoane.

³⁵ Ina sayá'ko Jesus neko ndémoniu. Hara kíxoa:
—Hákone keyûho, ipíhikapi ra hóyeno —kíxoane.

Yane íkorokoane ndémoniu neko hóyeno poké'eké xapákuke uhá koéti neko xâne, ina ipuhíkopea ákoti aka'áka. ³⁶ Yupíhova iyúpaxeova uhá koeti xâne noixoáti koane kíxeokoko:

—Namea kixotí'ye koéku enepo koyûho râ'a? Koati apêti hána'iti xunáko pahúkea ndémoniu ipúhikopea xoko xâne ûroeko, koane kutípeahiko emó'u —kixókokone.

³⁷ Yane xapákuke neko pitivókohiko ákoti ahikápu, hi'imé koene xâne eyékoxea unáko ítukena Jesus.

Koitóva Jesus imose Pêturu

Mt 8.14-17; Mk 1.29-34

³⁸ Ipuhíkopeane Jesus ne íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko, hane yonópo óvokuke Simaum Pêturu. Yoko ka'aríneti imóse ne Símaum, yupihóvoti xunako otuko mûyo. Ina epemóhiko Jesus huvó'oxea. ³⁹ Simeáne xérerekuke ipéna, pahúkoane uké'epea ne otuko mûyo. Koá'axo, uké'epone neko êno otuko mûyo. Yane exépukopone neko sêno koane kátarakopea evo Jesus.

Êno po'ínuhiko ka'aríneti koítovone Jesus

Mt 8.16, 17; Mk 1.32-34

⁴⁰ Koéku kahá'ayeane onómekeovo káxe yanekôyoke, heú koetíhiko neko xâne apêti

ka'aríneti óvokuke, koêkuti kó'iyeyovoku ne aríne, ómahiko xoko Jesus, koane koíteova Jesus koeku ípihea vô'u tutíkuke. **41** Enómaka xâne ûroeve ndémoniu koítovone. Koêku ipúhikopeahiko ne ndémoniu, koane koyúhoyea ya koati hónotike emo'úti:

—Iti koati Xe'exa Itukó'oviti —koéhiko.

Itea sayá'ikoa Jesus, pahukoâtihiko ákoyea okóyuho vo'oku éxeahiko itúkeovo Mésiya, enepone Páhoe Itukó'oviti koíteova xâne.

Koyûho emo'u Itukó'oviti ne Jesus

Mk 1.35-39

42 Yuponíne ipuhíkopeane Jesus neko pitivóko, hane yóno xoko ákoyeaku apéti. Yane opósi'ixoane xanéhiko. Inixóponoane, ákone síkahiko pihópea.

43 Itea hara kíxovokoxoa Jesus:

—Ngónokoamaka ngoyúhoponea xoko po'ínuhiko pitivóko ra inámati ihíkauvoti koyúhoti kixoku koêku natínea ne Itukó'oviti xapa xâne. Koati énomone mbahúkinokono yara kúveu mêm — kíxoane.

44 Énomone kíxoaneye koyúhoyea emo'u Itukó'oviti ne Jesus ya íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko ya poké'exa Njúdeya.

5

Inúxotihiko íhkau Jesus iháxiu hókea

Mt 4.18-22; Mk 1.16-20

1 Po'i káxe, hane óvo ne Jesus xe'ókuke Mar-na Njenezâre. Yoko ákone yónoku ahíkuxeovo ne Jesus vo'ókuke neko êno xâne xokóyoke kahá'atihiko kámea emo'u Itukó'oviti. **2** Ina noîxo pi'âti vatéke ne Jesus xe'ókuke ne úne. Áko'ohiko vatékenake ne

numíkuxoti, únae neko vatéke. Koati evesékopotine, kipo'íkopotine númikuxope. ³ Yane vesenekú koane Jesus neko po'i vatéke, ítuke Símaum, ina epemôa kali ahíkuxea upénoyeakuke úne. Vatá kóyene ne Jesus vatékeke ihikaxeal neko êno xâne.

⁴ Uke'éxone koyúhoyea ne Jesus, ina kíxo Símaum:
—Yahíkuxa upénoyeakuke ra vatéke, ínamo kiriná'eka ne nímikuxope —kíxoane.

⁵ Ina yumopâ Símaum:
—Ihikaxotí, herú kixo ûti yótí ko'ítukeyea ûti, itea ako ápahuina vêho. Itea vo'oku pehúkinu, ngurinó'ekoati ra núminguxope, indukoáti ra péhoenonu —kíxoane.

⁶ Ina kurinó'ekoa Pêturu yoko ha'ínehiko ne númikuxope. Yane yupihovó koene êno hôe êho. Kalíhanini ekétokexea ne númikuxope. ⁷ Ina oenékoa ne ha'ínehiko ovoti po'íke vatéke epemoáti huvó'oxoponea. Yane pihínoanehiko. Puhipuhí kíxoa neko pi'âti vatékenahiko. Kalíhanini yúpuririkeovohiko vo'ókuke. ⁸ Noixoâne Simaum Pêturu neko koekúti, ipuyuké koéne nonékuke Jesus koane kíxeal:

—Unaém, yahíkuxipunu vo'oku undi xâne pahukóvoti —kíxoane.

⁹ Koati iyupáxovati Símaum yoko uhá koeti ha'íne neko koekúti, noixoânehiko ne êno hôe itóponehiko.

¹⁰ Koane Teâku yoko Xuâum, xé'a Nzebêdeu, ha'ine Símaum yane itúkovoke, iyúpaxovamaka. Ina kixôa Jesus ne Símaum:

—Hako píke. Hainá'ikomo hôe yíxovonoe, itea indukópopitinenoemo ihíkaxoti xâne hókeonu —kíxoane.

11 Mikukópane hiko ne vatékena movó'iyeakuke, kurí kixone uhá koeti ítu kevo, yane pihóne hiko ikéne keke Jesus.

Koitóva Jesus neko yúvone lépara

Mt 8.1-4; Mk 1.40-45

12 Ápe pitivóko símoku ne Jesus yanekôyo, tokópeaku hóyeno yúvone lépara herú kixeâti koxé'u. Simoné'e neko hóyeno xoko Jesus, ipúyukexea nonéku kekoane îsu'okea nône poké'eke, ikoseâanaxovati. Hara kixo Jesus:

—Unaém, enepo yakahá'a keítivonu, motóva — kíxoane.

13 Ina sipo'ókoa Jesus koane kíxe:
—Ngahá'a, sesá'ipine ra yaríne —kíxoane.

Ehá'axo koyúhoa Jesus, má koépone ne aríne.

14 Ina ixikó'okoa Jesus ákoyea éto'oe. Hara kíxo:
—Yéxakapanapa ne sasedótí inuxínoti xanena úti hó'eke. Yamína iké'iparaxoke Itukó'oviti kuteâti páhoe Muîse yútoke, yéxokovope itúkeovo yunatípotine —kíxoane.

15 Itea inamá'axone itohíneo xapa xâne koêku neko ítu keke Jesus, kutí'inoke pihinoâti ênoti xâne kámokenoponea koane íteovahiko ne aríne. **16** Itea ápe ahíkuxevaku Jesus ne xanéhiko motovâti itúkoponea orásau ya mêmum ákoti apêti.

Koitóva Jesus ne isayú'ixovoti ákoti ehevákapu mûyo

Mt 9.1-8; Mk 2.1-12

17 Po'íke káxe ixómoti ihíkaxo ne Jesus. Yoko ápe farízeuhiko, enepone yuixóvoti hókea yútoe Muîse, koánemaka ne ihíkaxotihiko yútoe Muîse vataká koyêtiya. Ako tópi pitivóko úkohikeaku ya uhá koeti ipuxóvokuti ya Ngalíleya, koáne ya

Njúdeya, koánemaka ya pítivokona Njeruzálem. Koati hána'iti ne xunako Vúnae Itukó'oviti xoko Jesus kutí'inoke koítóvati ne ka'arínetihiko.

¹⁸ Yane kenó'okone hóyenohiko omoti po'i hóyeno isayú'ixovoti ákoti ehevákапу mûyo. Ixané kíxeahiko pouke ómea, koane opósikeahiko kíxoaku ómea ne isayú'ixovoti nonékuke Jesus, ¹⁹ itea akó'oti évekoaku vo'ókuke neko êno xâne. Hukinóvoti alú'okeahiko ouke péti, ina kohinókinoahiko évekoaku koévesekea. Ixané kíxeane ne poúke koévesekea xoko kohínokinoakuhiko téya ne péti nonékuke Jesus xapákuke neko êno xâne.

²⁰ Noixoâne Jesus itúkeovo koati kuvovâtihiko, ina kixôa ne isayú'ixovoti:

—Hoyenó, itúyopone pehúnevo —kíxoane.

²¹ Ina kixokókohiko ne éskiriba ihíkaxoti yútoe Muîse koáne ne farízeuhiko:

—Kuti íkutixapovo ra hóyeno? Koati itûkovoti Itukó'oviti nê'e, vo'oku poéhane Itukó'oviti motovâ kotúyopea pahunévoti —kixókokohiko.

²² Itea éxea Jesus isóneuhiko, hukinóvoti kíxovokoxea:

—Na koeti kixíneanenoeye ne iséneu? ²³ Kuti itukóvoxo ákoti hé'onoke'e, ngínea ra isayú'ixovoti: “Itúyopone pehúnevo?” áko'o, “Yexépukapa, yenápa” ngínea. ²⁴ Itea kó'oyene, yexoâtinenemo ápeyea njunáko yâye yara poké'e ngotúyopea pahunévoti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —koéne.

Ina kixôa Jesus ne isayú'ixovoti:

—Mbahúkopi yexépukopi, viyápa ne peúke, pihépa yóvokuke —kíxoane.

²⁵ Koati énomone yaneko ókoku ôra, xépu koépone neko hóyeno nonékuke neko xanéhiko,

ina veyopâ ne poúke tunúkuheixovokumeku, yane pihópone óvokuke koane iháyu'ikopea Itukó'oviti.
26 Yupíhovahiko iyúpaxeova uhá koeti xâne noixoâti, koane iháyu'ikeahiko Itukó'oviti vo'ókuke. Êno hána'iti píkeahiko koane kó'yea:

—Imáko koêku ra hána'iti iyupánevoti noíxone ûti kó'oyene —koénehiko.

Inâ ihaxíko Jesus ne Lévi

Mt 9.9; Mk 2.13, 14

27 Yanê'e, koêku ukóponea ne Jesus, ápe hóyeno noíxone, koperáxinoti nâti, vaata koyêti xoko kóperaxoku. Lévi koéha. Ina kixôa Jesus:

—Kiná'aka ingéneke —kíxoane.

28 Yane xepú koéne Lévi. Kurí kíxoane uhá koêti neko itúkovoke, yane pihóne hókea Jesus.

Iníko Jesus ne xanéhiko pahukóvoti

Mt 9.10-13; Mk 2.15-17

29 Ina itûko êno hána'iti nikaxóvoti ne Lévi óvokuke. Êno po'ínuhiko koperáxinoti nâti kaha'ineati mesáke, koánemaka po'ínuhiko xâne húpiu. **30** Yane enepohikone farízeu koánemaka ne éskiribahiko hokotímaka isóneu evo farízeu, kapáhakinova ne íhikauhiko Jesus. Hara kíxovokoxoahiko:

—Na koeti ínikineanoe ne koperáxinoti nâti yoko xâne pahukóvoti?

31 Ina kixovókoxoa Jesus:

—Enepohikone xâne ákoti yuvâti, ako okónoko ipixáxoati. Poéhane ka'aríneti konokôa. **32** Haina nzimínoti xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, itea hane nzimíno xâne pahukóvoti maka ikátivexane

isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea — kíxovokoxoane.

Koyuhôa Jesus nökone kó'yea ne xâne enepo jejuá kôe

Mt 9.14-17; Mk 2.18-22

33 Ínamaka apê xanéhiko kixoti Jesus:

—Enepohikone íhikau Xuaum Mbátita koánemaka ne íhikauhiko farîzeu, kóyekune jejuá kó'yea koane itúkea orásau. Kene íhikeuhiko, anéko níkeahiko — kíxoanehiko.

34 Ina kixoáhiko Jesus:

—Yusíkoikopomea pehúki jejuá kó'yea ne húpiu kasâtuxoti koêkuiko ápeyea ne koyénoti xapákuke?

35 Itea simóvotimo káxe veyópeokonokumo ne koyénoti xapákukehiko. Hainápo, jejuá koetímo yaneko káxe —kíxoanehiko Jesus, kixopóvoti yane éxetina.

36 Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Ako xâne veyoti inámati ipovóti itukoâti ihápa'akope xoko kúxoti ipovóti, vo'oku mani koukóponoati ívarereoku ne kúxotine ipovóti — kíxovokoxoanemaka, ihókoati inámati ipovóti ne ihíkauvoti íhikaxone ákoti akutêa ne kúxoti hó'e xâne.

37 Ina kixovókoxopaikomaka Jesus:

—Ákomaka yusíka unákeovo inámati víyum ya yéketeno íhaku, itukéti ya vakamóto, mará'inamo ívarerea ne yéketeno íhaku enepo ihiyáka ne inámati víyum. Yane mani evókovoti ne víyum koánemaka ne íhaku. **38** Itea konókoti ímeokono inámatike íhaku ne inámati víyum, (yane ako évakapu ne íhaku koáne ne ovâti). **39** Itea ako ápahuina xâne kaha'âti ne inámatiko víyum uke'éxoane énoyeova ne kúxoti

víyum, vo'oku hara koe isóneunoa: “Koati únateoxo ne kúxoti víyum” koéne isóneu —kíxovokoxoanemaka Jesus, exókoatihiko itúkeovo koati pó'iti koêku ne inámati ihíkauvoti ítuke yane kúxoti ihíkauvoti.

6

Jesus exêa koêku ne sâputu, káxe koati sasá'itino jûdeuhiko

Mt 12.1-8; Mk 2.23-28

¹ Koati sâputu yanekôyoke vékeahiko evo Jesus kali xêne vekoti kavâne ya kaxena itóvope ha'i nonéti. Koêku vékeahiko koane marékea ha'i tiríku ne íhikauhiko, koane xokénea, nikoâtihiko. ² Yane ápe farîzeuhiko, enepone yuixóvoti hókea yútoe Muîse kixoâti:

—Na koeti itíkinonoe koekúti ákoti parexá'avea hó'e ûti yútoeke Muîse vitúkea ya sâputu?

³ Ina yumopâ Jesus:

—Ákoikopo yíhoikiku ya emó'uke Itukó'oviti koêku ítuke Ndávi mekûke yaneko epékoa hímakati koánemaka ha'ínehiko? ⁴ Énomone yaneko ûrukeovaku Ndávi neko óvoku Itukó'oviti enepo veýôa neko pâum ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti. Yane níkoa, koane poréxeamaka ne ha'ínehiko upánini ákoyea paréxa yútoe Muîse níkeokono, vo'oku poéhane sasedótihiko inuxínoti xanéhiko hó'eke motovâ níkea.

⁵ Ina kixoâhikomaka Jesus:

—Koati undíne exêa koêku ne sâputu, undi íhae vanúke ikútipesikoponovoti xâne —kíxoanehiko.

Koitóva Jesus ne hóyeno timovó'uti

Mt 12.9-14; Mk 3.1-6

6 Po'íke sâputu, ûrukova Jesus ne sinâgoga, enepone íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko, yane íhikaxone. Yoko ápe hóyenoya timó'iti poixo'o vô'u éxopeke.

7 Ápemaka êskiribahiko yoko farîzeuhiko ixómoti ivokó'oko Jesus koíteovamo neko hóyeno ya sâputu, oposí'ixoti évekinoaku yûho itúkeovo pahukóvoti ne Jesus enepo kaitápa. **8** Itea exó kínea Jesus isóneunoahiko. Yane hara kíoxa ne hóyeno timó'iti poixo'o vô':

—Yexépuka, xe'ó yákoe nonekútike —kíxoane.

Yane exépukone ne hóyeno. Xe'ó koéne nonekútike. **9** Ina kixovókoxoa Jesus neko êskiriba yoko farîzeu:

—Na kó'inoaye iséneu? Pahúkovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muîse vitúkea únati ya sâputu? áko'o vitúkea vâhere, koíteovo uti ka'aríneti? áko'o sikó kínea ûti ivókeovo —kíxovokoxoane.

10 Yane pono-ponó kixínoane ûke Jesus uhá koêti neko xâne apêtiya. Ina kixôa ne hóyeno:

—Kepáya'akapa ne veô'u —kíxoane.

Koáne, kapáya'akopane ne vô'u. Yane unátipone. **11** Yupihovó koénehiko ímaikexeovo neko êskiribahiko koane yúho'ixeokoko, oposíkoti kixókumo ítea íkorokea Jesus ya yumópopo.

Noivókoxo ïhikauhiko ne Jesus

Mt 10.1-4; Mk 3.13-19

12 Yaneko káxehiko, pîho Jesus oúkeke kali mopôi itukóponoti orásau. Herú kixo yóti yúho'ixeia Itukó'oviti. **13** Yuponíne, iháxicoanehiko neko xâne hokoâti. Yane noívokoxone nduse koêti xapákuke. Yoko ápostulu ïhaxeamaka Jesus neko nduse koeti noívokoe. **14** Harâ'ahiko ïha: Símaum, eneponeko íhaxopone Pêturu; yoko

Ándere, po'inu Símaum; koane Teâku; Xuâum; Filípi yoko Mbatulúmeu. ¹⁵ Ina apémaka Máteu; Túme; Teâku, enepone xé'a Áfeu; yoko Simaum Nzelóti; ¹⁶ koane Njûda, enepone xé'a Teâku; yoko Njudá Iskarióti, eneponeko itûkoheovoti koeku hókea Jesus kurikoâti xapa xanéhiko puvâti.

Po'ínuhiko koítovone Jesus

Mt 4.23-25

¹⁷ Evesékopeane kali mopôi ne Jesus, xané kixópa íhikauhiko. Hane óko xoko kutípu'yeokokoku ne poké'e xoko óvoheixoku êno po'ínuhiko xâne hokó'ixoati. Koati êno xâne ukeâti uhá koeti Njúdeya yoko Njeruzálem, koánemaka Tíru yoko Sídom, enepone pitivókohiko ovoti xe'o mar. ¹⁸ Simínotihiko kámokenoponea Jesus yoko épemea koíteova ya arínehiko. Ápe xâne ûroero ndémoniu koítovonemaka Jesus. ¹⁹ Uhá koêti neko êno xâne, aínovo kaha'âti sipó'okoponeahiko Jesus vo'oku ápeyea xunáko ipuhíkeati xokóyoke koitóvati uhá koêti neko ka'arínetihiko.

Koeku xâne koati únati koêku nonéku Vúnae

Mt 5.1-12

²⁰ Ina komomâ Jesus ne íhikauhiko. Hara kíxovokoxoa:

—Koati únati kêku, itínoe hokónuti ákoti apeínoati, vo'oku yenópotimo xoko natíxoku Itukó'oviti vanúkeke.

²¹ —Koati únati kêku, itínoe hokónuti épeu hímakati yara koêku kó'oyene, vo'oku ákomo konokínovopiti káxehiko keno'ókoti.

—Koati únati kêku, itínoe hokónuti iyôti koêku kó'oyene, vo'oku eloképotimo yokóvo káxehiko keno'ókoti.

22 —Koati únatinoe kêku pivakána, koane kepúhikapakana xapákuke xâne kírivokoevo, koane itukáheakana kêku, koane yokoyúhokonomaka itíkivo ákoti aunáti vo'ónguke, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. **23** Aélokenoe yokóvo simapúne káxe kíxikononeye. Yupihovó ákoe elókeyea yokóvo, vo'oku koati hána'itimo némoepo vanúkeke xoko Itukó'oviti. Yoko koati kíxoakunehikomaka yoxúnoekene púveahiko neko poróteta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke.

24 —Itea koati kotívetimo kêku, itínoe iríku yuixóvoti koúhepekea kóyeku yara kúveu mêmum, vo'oku koékuikonemo ne úhepeko kékelye yâye yara kúveu mêmum.

25 —Koati kotívetimo kêku, itínoe kutí koeti xâne imatáxovotine ákoti nökone, vo'oku keno'ókoti káxe, kutí ketímo épeu hímakati. Koati hána'itimo ikénoko'ixivo.

—Koati kotívetimo kêku, itínoe ekóvoti, yuixóvoti koúhepekea kóyeku yâye yara kúveu mêmum, vo'oku keno'ókoti káxe iyeínotinoemo hána'iti tiveko kékumo.

26 —Koati kotívetimo kêku, itínoe íníxone uhá koeti po'ínuhiko xâne yánavokoevo itíkivo únati, vo'oku énomone kíxoaneye yoxúnoekene iháyu'ikea ne porótetahiko ákoti itukapu koati kaná'uti ovoxe Itukó'oviti mekúke —kíxovokoxoane Jesus.

*Ako omótova itúkoponea ésa'i ne vâhere ítukeinokono
Mt 5.38-48; Lk 23.34; Át 7.60; Rm 12.14*

27 Ina kixovókoxopaikomaka Jesus:

—Hara ngixópinoe, itínoe kamokénonuti: Hákonoe motovâ yokóvo ne xâne itukínopiti vâhere. Itíkina

únati ne xâne puvópiti. ²⁸ Yépemina Itukó'oviti unako koêku ne hupará'ikopiti. Itíkinamaka orásau ne itukóheoti kêku. ²⁹ Áva ipusóhovoxopiti, síkeanemaka ipúsokea poixô'oke. Koane áva hu'uxópiti keápana, síkeane omópeamaka ripíno. ³⁰ Heú koeti epemópiti ítikevo, peréxa. Koane áva veyoti ítikevo, hako hi'ixópa. ³¹ Kuteâti kehá'ayi unáko kixópiku ne xanéhiko, énomonemaka íxeaneyeye ne po'ínuhiko xâne kîrivokoevo.

³²—Enepo itukapu pôhutine xâne ákoti omotóvopi okóvo ako omótovo yokóvo, apêtikopomo némoepo xoko Itukó'oviti vo'ókuke? Muhíkova xâne váhere kixoku itúkeovo, ákomaka omótova okóvo ne po'ínuhiko xâne ákotimaka omotóva okóvo. ³³ Itukapu pôhutine xâne itukínopiti únati itíkopino únati, apêtikopomo némoepo xoko Itukó'oviti vo'ókuke? Muhíkova xâne pahukóvoti ítoa kíxeaneyeye. ³⁴ Koane itukapu pôhutine ívexo ne xâne yéxone poréxopeopimo ívexoake, apêtikopomo némoepo xoko Itukó'oviti vo'ókuke? Muhíkova xâne pahukóvoti, ívaxomaka po'ínuhiko xâne pahukóvoti koêku éxea poréxopeamo ívexoake. ³⁵ Itea hara ngixópinoe, hako motovâ yokóvo ne xâne puvópiti, koane itíkina únati. Ívexamaka ákoti kixâ poréxopeopeamo ne ívexoake, yane koati hána'itimo ne íperapomo xoko Itukó'oviti, koane itínoemo koati xe'éxaxapa Itukó'oviti, enepone koati payásoti ya uhá koêti. Vo'oku muhíkova ne xâne ákoti ikará'ixapu xokýoyke, koánemaka ne koati váhere xâne, kóseana Itukó'oviti. ³⁶ Itíkapuikopo seánati kuteâti koêku ne Yá'a íhae vanúke.

Ako yusíka vitúkeovo xâne húketi isóneuno

*po'ínuhiko xâne
Mt 7.1-5; Rm 2.1-3*

37 —Hákonoe itikovo xâne húketi isóneuno po'ínuhiko xâne, inixeáti itúkeovo pahukóvoti enepo hákoti yexôa koêku, vo'oku kúteanemakamo kixékonoku. Hákoma keyuhôa kónokea ipíhoponeokono ne xâne ákoti koati yéxi koêku, vo'oku kúteanemakamo kixékonoku. Koane hákoma yunakôa iséneuke ne vâhere ítukeinopi po'ínuhiko xâne, itea kutí íxeá ákoti vâherexeaku ítukeinopi. Yane kúteanemakamo kixékonoku.

38 —Ú'uso yákoye peréxi nökone po'ínuhiko xâne, vo'oku kúteanemakamo kixékonoku. Hanemo koéneye némoepo, kuteáti koêku ísahikea ovâti ne xáku vo'oku ákoyeane yónokuya, enepo yupihóvone yutútukeokono kopuhíkokono, vo'oku kuteáti kíxeaku ne po'íhiko xâne, kúteanemakamo kixékonoku —kíxovokoxoane Jesus.

39 Ina itukínoahikomaka íhokoake ne âha íhikaxe. Hara kíxovokoxoa:

—Ako yusíka hiríkea komítiti ne po'i komítiti vo'oku enepo hirikâ, uhá koetímo ne pi'âti íkorono'ekeovo uhorókuke. **40** Enepone ihíkaxovoti, haina énomone payasô ya ihíkaxoati. Itea uhá koeti ihíkaxovoti, itukovo koati únati íhikaxeokono, kutipásí koetímo ihíkaxoati.

41 —Na koeti yíxinova kemó moyi ne kutí koeti kalîhuti koekúti yonoti ukékuke po'ínu xâne koêku ákoyea ínixepa ne kutí koeti koati hána'iti itátane tikóti yonoti yukékuke? **42** —Na kíxeaye yéxoki po'i xâne pahúnevo koêku ákoyea ínixepa ne pehúnevo? Mani kutí keti xâne ákoti eapâ ne hána'iti itátane tikóti yoneáti ukékuke, itea kóyeane kíxeá ne po'ínu:

“Mbo'inú, veyámbinapeavo ne kali koekúti yonoti yukéuke” kixoâti. Itínoe ikútixapovoti sasá'iti yane po'ínuhiko xâne, viyápavo inúxotike ne kutí koeti hána'iti itátane tikóti yonoti yukéuke maka sásasa ákoyepone ínixi, ínamo omotóva viyópi ne kutí koeti kali koekúti yonoti ukéuke ne pe'ínu — kíxovokoxoane Jesus.

Kixoku itúkeovo éxeokono ne xâne
Mt 7.16-20; 12.33-35

⁴³ Ina kixovókoxopaikomaka Jesus:

—Ako únati xuve tikóti poréxoti váhere há'i. Kúteanemaka koêku ne xuve tikóti ákoti aunáti, ákomaka parexa únati há'i. ⁴⁴ Uhá koeti xuve tikóti, hane éxeokono há'i pôreu. Vo'oku ako veyákana figu xuvéuke topekóxe. Koane ákomaka veyákana úva ya xuvéuke ka'aveti nonéti xapa úhiti. ⁴⁵ Enepone únati xâne, aínovoo únatinoe koyúho vo'óuke ne únatinoe koekúti unakóvoti isóneuke. Kene ne váhere xâne, aínovoo ákoti aunáti koyúho vo'óuke ne váhere koekúti unakóvoti isóneuke.

Pi'âti kó'yeovoku poéheve péti
Mt 7.24-27

⁴⁶ —Na koeti “Unaém, Unaém” kixínenunoe koêku ákoyea itíka ne mbáhoenopinoe itíki? ⁴⁷ Uhá koetihiko ne xâne simónuti koane kamokénoati ra emó'um yoko itukoâti, ⁴⁸ hane koéneye hóyeno itükoti péti, upénoti kehókea inúxotike imókone itopóno mopôi, ímoaku poéheve ne péti. Uséxoane ne péti, keno'ókone êno koiníkoti. Yane kayákakoane ne péti, itea ako íkaraka vo'oku kókoyuse kíxeokono itúkeokono. ⁴⁹ Itea enepone xâne kamokénoati ra emó'um ákoti itukâ, hane koéneye xâne itükoti péti ákoti itukína poéheve inúxotike. Pohu oúke poké'e

ímoa. Keno'óko êno koiníkoti huvêo kayakákoati ne péti, ako oríko íkorokea. Yane heu-heú kôe itáhineyea ne péti —koéne.

7

*Koitóva Jesus neko ahínoe tuti húndaru íhae Róma
Mt 8.5-13*

¹ Uke'éxoane Jesus koyúhoinoa xanéhiko neko uhá koeti íhikaxeake, ina aukópovo ya Kafanâum. ² Yoko ápe tuti húndaru íhae Róma yane pitivóko apêti ahínoe ka'aríneti. Koati énotine koêku ne ahínoe, kahá'atine ivókeovo. Yoko yupíhova ákoyea omótova okóvo tuti húndaru neko ahínoe. ³ Eyekóxoane tuti húndaru koeku ítuke Jesus, pahúkone tutíhiko jûdeu xoko Jesus épemopoinoa xanépea óvokuke koíteova ne ahínoe. ⁴ Simohíko neko pahoéti xoko Jesus, hopeno-hopenó kíoxa éhakeovo píhea. Hara kíoxa:

—Enepone hóyeno pahukó'oviti, koati motokeáti hivó'oxoponi, ⁵ vo'oku koati ínikone viyénoxapa jûdeu, koane itúkinovi víhikaxovoku hó'e ûti — kíxoanehiko.

⁶ Yane xanépoanehiko Jesus. Ye'éxeane óvoku, pahúkoa tuti húndaru ne ínikonehiko kixópoinoa Jesus:

—Unaém, mbuvâti mboréxeopi itukéti. Ako yomótokea yûrukivo kalíke óvongu. ⁷ Énomonemaka ákoino mbîha xikóyoke ininjoáti ákoyea omóndokea yúnzo'ixoponeopi, iti hána'iti teyonéti. Pohu pahú íxea unátipea ne anzínoe yákokene xoko yóvoheixoku, yane unatípotinemo. ⁸ Vo'oku undímaka hóyeno konókoti itúkea páhoenonu payásoti ya undíke. Koane ápe húndaru konókoti itúkea mbáhoenoa. Poéhane kónoko “Pîhe” ngínea,

yane pihotíne. Kene po'ínu "Kiná'aka" ngixôa, keno'ókotine. Koane "Hara itíka" ngixôa ne anzínoe, itúkoa ne mbáhoenoa itúkea —koéne emó'u neko tuti húndaru páhoe xoko Jesus.

⁹ Kamoáne Jesus neko emó'uinoa, yupíhova iháyu'ikea neko hóyeno. Ina sa'iri'okinova ne xanéhiko hokoâti koáne kíxovokoxea:

—Ako noínjeaku xâne koati kuvovónuti kuteâti ra hóyeno, muhíkova xapákuke viyénoxapa íhae Izarâe —koéne.

¹⁰ Yane káyukopovonehiko neko pahoéti óvokuke tuti húndaru, yoko inú'ikopane unátipeane neko ahinoêti.

Koexépukopa Jesus xé'a ne sêno ivokóvoti îma ya Nâim

¹¹ Ikénepoke, pihóne Jesus ya kali pitivóko koéhati Nâim, koane íhkauhiko xânea. Enómaka po'i xâne hokó'ixoati. ¹² Ye'éxeane páhapetea ne pitivóko, apé koéne xanéhiko ipuhíkeati, ekoxóponoti xé'a sêno ivokóvotine îma. Ýoko ako po'ínu xe'éxa neko sêno, poéhane nekôyo. Êno xâne íhae ne pitivóko xaneâti neko sêno. ¹³ Noixoâne Vúnae êno ne ivokóvoti, yupihovó koéne kóseanayea.

—Hako iyêo —kíxoane Jesus.

¹⁴ Ina ahi'ókovaxo Jesus ne koínoyeokonoke, koane ípihea vô'uya. Yane xe'okó koénehiko neko koinoâti. Ina kixôa Jesus neko ivokóvoti:

—Hemenó, mbahúkopi yexépukopi —kíxoane.

¹⁵ Yane vatá koépone neko ivokóvoti, koane turíxopeovone koyúhoyea. Ina kixôa Jesus neko sêno:

—Anéyepo ra xí'a —kíxoane.

16 Yupihovó koene píkea uhá koêtí neko xâne koane iháyu'ikeahiko Itukó'oviti. Hara koéhiko:

—Anéye koati teyonéti porofeta xapákuke ûti. Koati simotíne ne Itukó'oviti xapákuke ûti kóseanayeovi, uti xanéna —koéhiko.

17 Enepora koekúti, ítuке Jesus, ako malíka yónoku eyékoxeokono ya uhá koeti poké'exa Njúdeya, koánemaka ya ipuxóvokutihiko ákoti ahikâ.

Ápe páhoe Xuaum Mbátita xoko Jesus

Mt 11.2-19

18 Ápehiko íhikau Xuaum Mbátita koyuhópinoti Xuâum uhá koêtí neko ítukevo Jesus. Yane iháxicoane Xuâum pi'âti íhikau, **19** ina pahukoâmaka xoko Vúnae épemoponea itúkeova ne Mésiya, kúxone xâne símeamo, áko'o kónokeako kúxea po'ínu. **20** Simoné'ehiko neko pi'âti xoko Jesus, hara kíxoa:

—Xuaum Mbátita pahukó'ovi vepemoponeopi itúkeovo ûti ne kúxone ûti símeamo, áko'o kónokea kúxeako uti po'ínu —kíxoane.

21 Énomone yaneko ókoku ôra, êno ka'aríneti koítovone Jesus koane xâne yûvone koati kotíveti arinéti yoko xâne ûroевo ndémoniu. Enómaka komítiti koítovone. **22** Ina kixôa Jesus ne páhoe Xuâum:

—Yaúkapapu xoko Xuâum. Yéta'akapa koêku ra neíxone koáne ra kémone, íníxopeanehiko ne komítiti, yonópeanehiko ne mohéveu, koane unátipeanehikomaka ne xâne yûvone lépara. Yéta'akapamaka kamópeane ne mókere, yoko iyúkopeovone ne ivokóvoti, koane koyúhoyeovone ne inámati ihíkauvoti ítuке Itukó'oviti xapa xâne ákoti apeínoati. **23** Yoko koati únati koêku ne xâne ákoti opoé'ainonu isóneu —kíxoanehiko.

Ihayú'ikoa Jesus ne Xuaum Mbátita

24 Pihopónehiko neko páhoe Xuâum xoko Jesus, turíxovone Jesus koyúhoi no xanéhiko koeku Xuâum. Hara kíxovokoxoa:

—Enepo pihenôe neíxoponi Xuâum ya mêmum ákoti apêti, kutí'ikopo kixónoe neíxi? Xâne muyá'iti kuteâti koêku hí'e kayákae ihunóvoti? Ako kalíhuina. **25** Kutí'ikopoya ne neíxopono? Hóyeno yupihóvoti úhe'ekea ípovo? Ako kalíhuina kó'iyeaneyeye ko'ípovoyea nê'e. Vo'oku xâne únatinoe ko'ípovoyea, enepone apêtimaka uhá koeti kó'iyeovoku únatinoe koekúti ya xokóyoke, poéhane óvokuke nâti óvo. **26** Kutí'ikopoya ne neíxopono? Porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti? Êm, koati porófeta nê'e, yoko koati ngixópitinoe yupíheovo anú'ukea itúkeovo teyonéti ya po'ínuhiko porófeta. **27** Vo'oku hara koe yuho Itukó'oviti emó'uke vo'ókuke neíxoponone:

“Mbahukoâtimo timúneke ne koyuhó'inonuti emó'um, maka míhe'akinapine yoxéne itíki índukexeopike xapákuke xâne” kôe.
Malaquias 3.1

28 —Koati ngixópitinoe: Xapákuke xâne yara kúveu mêmum, ako teyonéti ya Xuâum. Itea upánini itúkeovo koati hána'iti teyonéti ne Xuâum yâye yara kúveu mêmum, koati yupihóvotimo anú'ukea itúkeovo teyonéti ya Xuâum ne xanéhiko ya natíxokuke Itukó'oviti, muhíkova ne koati ákoti apayáso xapákuke —kíxovokoxoane Jesus neko xanéhiko.

29 Uhá koêti neko kameâti yûho, muhíkinova ne koperáxinotihiko nâti, éxokopovo ínixeia itúkeovo koati ponóvoti ne yuho Itukó'oviti vo'oku ikótivexea

isóneuke ne pahúnevo, koane áhikeovo xoko Xuâum.
30 Itea enepohikoneko farízeu, yuixóvoti hókea yútoe Muíse, yóko'o ne ihíkaxoti jûdeuhiko ya hó'eke, ako áhikapu xoko Xuâum vo'oku ákoyea akáha'a ne mani ahá'inoa Itukó'oviti. **31** Ina kixovókoxopaikomaka Jesus:

—Kutimea motóvo ínzokea ra xanéhiko apêti yara káxehiko kó'oyene? Kutimea koéneye? **32** Hara ínzokoa kalivónohiko vataká koyêti ya none ovokúti ákoti íníxone unáko apê po'ínuhiko kalivôno kaha'âti ikómohixe. Yane hara kixókonohiko: “Voxone oxokénati, móhikena előketi okóvo, itea ákonoe yakáha'a kemóhiyi. Yane vimókovonemaka akene imokó'ikoti ivokóvoti, itea ákomaka yakáha'a” — kixókonone.

33 Ina kixovókoxopaikomaka Jesus neko xâne:

Énomonemaka kénenoeye, vo'oku simóne Xuaum Mbátita yuixóvoti jejuá kó'yea yoko ákoyea énapu víyum, itea ako íníxeane unáko. “Úroevó ndémoniu nê'e” kíxeane. **34** Ina nzímo xepákukenoe iníngoti xâne, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, itea ákomaka íníxeane unáko. Hara kôe iséneunonu: “Koati nípati yoko énovokenati víyum ne hóyeno, koane yómoti aínavokoxeovo koperáxinoti nâti yoko po'ínuhiko xâne pahukóvoti” kixénunoe. **35** Itea enepone koati kaná'uti exóneti, kóyeanemo iyúseyea kó'yeaneyeye vo'oku kixoku itúkeovo ne xâne hokoâti —kíxovokoxoane Jesus.

Ovhévxoa sêno ne Jesus

36 Ápe farízeu itaíkoti Jesus njántaxoponea óvokuke. Simoné'e Jesus óvokuke, ivátakone xe'o mësa. **37** Yane apé koene sêno íhae neko

pitivóko yupihóvati éxeokono ákoyea aúnati kixoku itúkeovo. Eyekóxone nikóponea Jesus óvokuke farízeu, omó kixone íhaku xêru, itukéti ya hopú'iti mopôi iháxoneti alabásturu, puhí koatí'iko ovâti.

38 Simoné'e neko sêno, akéneke Jesus véko ahí'okeova ixómoyea íyo koeku kaláka'ikea heve Jesus, koane kíhuhevexopea ya híyeu tûti, yoko siúnoneyea hêve, koánemaka óvohevexea xêru ómone.

39 Noixoâne farízeu, enepone itaíkoti Jesus, hara koe isóneunoa: “Eneponi itukápxo porófeta, páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u ra hóyeno, mani exoâti itukóvotiye ra sêno isú'okovati itúkeovo ákoti aunáti kixoku itúkeovo” kôe isóneu. **40** Ina kixôa Jesus neko farízeu:

—Simaúm, anéye ânja ngoyúhoinopea.

—Yokóyuhoakopo ihiakaxotí —kíxoane Símaum.

41 Ina kixôa Jesus:

—Ápe pi'âti hóyeno orevéxoti po'i hóyeno, poéha orevéxoati singu koeti séndu pe'u tiûketi, kene ne po'ínu, sinkoénta koe pe'u tiûketi orévxoake. **42** Itea ákone tiûketina ne orevéxoati hiko mani poréxopeake. Yane koyúhoinoane hóyeno iváxoati ne tiûketi ákoyeane okónokoa poréxopea neko orévxoake. Yane pi'âti orevéxoti, kutimo itukóvo yupihóvati ákoyea omótova okóvo ne hóyeno iváxoati tiûketi? —kíxoane Jesus.

43 Ina kixôa Símaum:

—Ya inzóneuke, hanemea ako omotóvaxo okóvo xu'ínati oréveu —kíxoane.

—Koati únati yimópope —kíxoane Jesus.

44 Ina inonéxinova Jesus ne sêno. Yane hara kixo Símaum, kaha'âti koúhapu'ikinoa kixó'ekone ne xêti ítukeinoake:

—Neíxoane ra sêno? Kó'oyene koêku ûrungeova ra kúveu yóvoku, ako kali peréxanu úne ngipóhevexovope, kuteâti kixóvoku xâne xo'opeînokoko. Kene ra sêno, ho'oûke veínoa kipóhevexeonu yoko kíhuhevexopeonu ya híyeu tûti. **45** Koeku nzímea yâyeke, ákomaka sínaneanu. Kene ra sêno, ukeátine inâ urúngovo kúveu yóvoku, ako âka siúnoneya njêve. **46** Ákomaka yáhipu'ikanu óliu inâ nzímo yóvokuke. Kene ra sêno, xêru veínoa óvohevexeonu. **47** Énomone ngixínopi: Enepora sêno, sasá'ipeane ne êno pahúnevo. Koati yupihóvati ákoyea omótovonu okóvo. Itea koseánakono xâne ákoti koati pahúnevo, kúteanemaka kalíhuya ne ákoyea omótova okóvo ne xâne koseánati —kíxoane.

48 Ina kixoá'ikomaka Jesus neko sêno:

—Sesá'ipine ne pehúnevo, ngotúyopinopeane.

49 Yane hara kixókoko neko ha'ínehiko ya xe'o mêsâ:

—Kutimea itukóvoye râ'a? Muhíkova pahunévoti koyúhoa kasásâ'ikopea.

50 Ina kixopâmaka Jesus ne sêno:

—Itévone vo'oku kívivonu. Aúhepepone iséneu koêku pihépi —kíxoane.

8

Senóhiko huvo'óxoti Jesus ya nôkone

1 Yane pihóne Jesus xapa uhá koeti pitivókohiko koane ipuxóvokutihiko koyuhoâti ne inámati ihíkauvoti, enepone kixoku natíxeá ne Itukó'oviti xapa xâne. Koane xâneheixoane ne nduse koeti ílikau. **2** Ápemaka senóhiko ûroevô ndémoniu, koítovone Jesus, xanéheixopatine, yoko po'ínuhiko

sêno koítovone ya aríne. Xapákuke neko senóhiko, ápe Mâriya koéhatimaka Mandâlena, eneponeko kópuhikopeake Jesus seti koeti ndémoniu. ³ Ápemaka Xuâna, yeno Kûza, hóyeno ko'itúkeinoti Êrodi, enepone nâti. Ápemaka Sûzana, koane enómaka po'ínuhiko sêno iko'ítukexoti apeínoati, huvó'oxope evo Jesus ya nkone.

*Éxetina Jesus apêti íhokoake koeku nôti
Mt 13.1-9; Mk 4.1-9*

⁴ Yupíhovo êno xâne pihinoâti ne Jesus. Ho'uxo-ho'uxó kó'inoahiko ukeâti po'íkehiko pitivóko. Ina itukínoahiko Jesus xêti apêti íhokoake ne âha íhikaxeia. Hara kíxovokoxoa:

⁵ —Ápe hóyeno nopónoti ake nonéti. Koeku kásahikea, ápe irihíkovoti xe'ókuke xêne. Yane kapásikexokono, ínamaka keno'óko hó'openo ôti nikopâti. ⁶ Kene po'ínuhiko, ïrihikovo xoko enó'yeaku mopôi. Íhonópone, movohí koéne vo'oku ákoyea alákahi ne móte ïrihikovoku. ⁷ Koane ápemaka irihíkovoti xapa tôpe. Xané kíxoane tôpe payákeyea ne nonéti. Yane ákone oxéne payákeyea ne nonéti vo'oku huruvokó kó'yea tôpe. ⁸ Ina apémaka irihíkovoti únatike poké'e. Koati únati íhonopea né'e. Poréxopo pôhuti séndu há'i ne pôhuti áke —kíxovokoxoane.

Ina kohonókoxo emó'u ne Jesus kó'yea:
—Koêkuti kamoâti ra yûnzo, ivávaka —koéne.

*Kouhápu'ikopa Jesus koêku ne éxetina
Mt 13.10-23; Mk 4.10-20*

⁹ Ina kíxo Jesus ne íhikauhiko:
—Kuti kixó'eko ne yéxetina?

10 Ina yumopâ Jesus:

—Koati itínoe porexókono éxea koêku ne koekúti ákoti po'i exoâti, koêku ne natínea Itukó'oviti xapa xâne, itea ya xapákuke po'ínuhiko xâne, konókoti itúkeovo exetínati apêti íhokovoke veínekono íhikaxeokono. Yane enepo naixâ, kutí koetimo ákoti inixâ, koane enepo kamâ, ákomo éxina isóneu kixó'ekone.

11 —Hara koe kixó'ekone ra énjetina: Eneponeake nonéti, emo'u Itukó'oviti kixó'eko. **12** Enepone irihíkovoti xe'ókuke xêne, kixó'ekoti xâne kamokénoati ne emo'u Itukó'oviti, ina keno'óko ne Ndeâpu veyopeâti ne emo'u Itukó'oviti isóneuke, puinoâti koíteova Itukó'oviti eneponi akutípoaxo. **13** Kene enepone irihíkovoti xapákuke mopôi, énomone kuteâti xâne ivavákoati ne emo'u Itukó'oviti koeku kámea, xaneâtimaka hâna'iti elókeko okóvo. Itea vo'oku kutí kó'iyea nonéti ákoti poéheve, ako áxu'ikene hókea, yane itavókeatine enepo simôa tiú'iti koekúti hixópeokonoke. **14** Kene enepone irihíkovoti xapa tôpe, hane kixó'eko xâne kamokénoati ne emo'u Itukó'oviti, itea koêku xu'íkenyea, turíxovone pepókexea isóneu vo'oku nôkone yara kúveu mêmum, koane íyokeovomaka po'ínuhiko koekúti, yane ako únati ítukeino Itukó'oviti. **15** Kene enepone irihíkovoti únati poké'e, énomone kuteâti xâne itípakovoti isóneu, kutipoâti ne emo'u Itukó'oviti enepo kamôa, koane unakoâtimaka isóneuke. Yane êno únatinoe ítukeino Itukó'oviti vo'oku ákoyea kamûya'ikapu íkéneke –kixovokoxoane.

*Koêku yûku kouhápu'ikoti
Mt 4.21-25*

Ina kixovókoxopaikomaka:

¹⁶ —Ako ihúxoti yúku xovopu'í kixoâti, itukovo imoâti opékuke ípe, itea hane ímoa xoko koati ókoku motovâti noínea uhápu'ine uhá koeti urúkovati ne ovokúti. ¹⁷ Uhá koeti koekúti puvonéti éxeokono, kourápu'ikokonotimo. Koane uhá koeti kixovókuti he'onó'oeti kó'oyene, exókonotimo koane kouhápu'ikokonotimo.

¹⁸ —Yokóhiyanavonoe, kényusea kémokenoyi ra yûnzo, vo'oku enepone apêti námoeya, kuri'úxovotineoxomo námoe. Kene ne ákoti koati ivávakea, muhíkova ne íkutixane apêti xokóyoke, evókoatimo —kíxovokoxoane Jesus.

Simôa iyénoxapa ne Jesus xoko óvoheixoku

Mt 12.46-50; Mk 3.31-35

¹⁹ Ina símo xoko Jesus ne êno yoko ámeno, itea ako omótova ahí'okoponeovahiko vo'ókuke neko êno xâne kamokénoati. ²⁰ Ina apê kixopónoti Jesus:

—Anêko ne mémaina koane yámeno meúkeke oposíkopiti.

²¹ Ina kôe ne Jesus:

—Enepone xâne kamokénoati ne emo'u Itukó'oviti yoko itukoâti, énomone indúkomaka ênom yoko mbo'ínuhiko —koéne.

Ixikôa Jesus neko êno xúnati ihunóvoti

Mt 8.23-27; Mk 4.35-41

²² Po'i káxe, úsa'ixovo vatékeke ne Jesus koane íhikauhiko. Hara kíxovokoxoa Jesus:

—Piháne ûti poixô'oke ra mar —kíxovokoxoane.

Yane pihónehiko. ²³ Koeku yóneahiko, imókone ne Jesus. Yane kenó'okone êno xúnati ihunóvoti yane mar, koane ûrukeova úne kúveuke ne vatékena.

Koati koímaiti koêkuhiko. ²⁴ Ina ahi'ókovo Jesus ne íhikauhiko koyúkoati.

—Ihikaxotí, vivohíkovotinemo —kíxoanehiko.

Iyukóvone ne Jesus, pahúkoa ókea ne xúnati ihunóvoti koáne ne êno xúnati ovósokeovo úne. Yane okóne ne ihunóvoti koáne ne úne, huve-moo koépone ikéne. ²⁵ Ina kixovókoxoa Jesus ne íhikauhiko:

—Imáko ákoyeanoe kivápuu —koéne.

Yoko yupihóvatihiko iyúpaxeovo koane píkea. Hara kixókoko:

—Kutimea itukóvoye ra hóyeno? Muhíkova ihunóvoti yoko úne, ôko apê yuhó'inoa — kixókokonehiko.

Hóyeno íhae Njéraza, ûroево ndémoniu, koítovone Jesus

Mt 8.28-34; Mk 5.1-20

²⁶ Ina ukopóno ne evo Jesus ya poké'e iháxoneti Njéraza, xoko hunókoku poké'ixa Ngalíleya poixô'oke ne mar. ²⁷ Ehá'axo evésekeia Jesus ne vatéke, apé koéne hóyeno okotúmonexoati íhae neko pitivóko. Yoko koati ûroево ndémoniu nê'e. Mekutíne ako ituka ípovo, koane ákone ava ovokúti itea pe'áxatike óvoheixone. ²⁸ Noixóne Jesus neko hóyeno, vaúkone. Yane íkorokovone poké'eke nonéuke Jesus, koane kóhonokea emó'u kíxea:

—Jesus, iti Xe'ixa Itukó'oviti, iti xe'ixa Koati Payásoti ya uhá koëti, na koeti yího'ixinonu? Émbemopi ákoyea ipíhepananu —koéne.

²⁹ Kó'inokeneye yûho, koáhati pahukoâtimeku Jesus ne ndémoniu ipúhikopea xoko hóyeno. Yoko enóne kíxoaku ndémoniu. Enepo ikahévxexokono ne hóyeno koane ikavó'uxokono ya koati tiú'iti

korénde, kóyeane kétokexea ne korénde, yane ehakoâtine ndémoniu ya mêmum ákoti apêti.

³⁰ Ina kixôa Jesus:

—Kuti kéha?

Ina yumopâ:

—Ákoti yumaxápu ngoéha —koéne.

Kó'inokeneye ïha vo'oku ákoya yumáxapu ndémoniu urúkovati. ³¹ Yane épemonehiko Jesus neko ndémoniu hiko ákoya pahúkapa yane êno upénoti uhôro ínati haháku.

³² Yoko oûke neko mopôi, xêrerekuke ne óvoheixokuhiko, ápe ênoti kûre ixómotihiko níko. Énomone épemo ne ndémoniu hiko yonópea xapákuke maka itúkapane óvoheixopoku. Yane síkoane Jesus.

³³ Ipuhíhikopeane ndémoniu hiko neko hóyeno, ponokó koépone xapákuke neko êno kûre. Yane heú koéne neko kûre éhahikeovo koane íkorono'ekeovohiko ya mar. Heú koéne yúpuririhikeovo ukeâti oûke ne mopôi.

³⁴ Noixoâne koyónotihiko kûre neko koekúti, heú koe kohó'iyea koane koyúhopea ne koekúti yaneko pitivóko yoko xapákuke neko ko'óvokuti yane mêmum vekópoku. ³⁵ Yane noíxoponoamaka xanéhiko neko koekúti. Simoné'hiko xoko Jesus, noíxoane neko hóyeno ipúhikopeakumeku ndémoniu hiko. Yoko ko'ipóvopotine koane unatípotine isóneu, vatá koyépotinemaka nonékuke Jesus. Yane yupihovó koéne píkeahiko vo'óuke. ³⁶ Enepohikoneko xâne noixoâti ne koekúti, koyúhoinoa ne po'i xâne simôti kixoku koêku unátipinoke neko hóyeno. ³⁷ Yane enepohikone uhá koeti ko'óvokuti ya Njêraza koane xe'óuke, épemohiko Jesus ipúhikopea xapákuke.

Koáhati yupihóvatihiko píkea. Yane ûrukopovane evo Jesus ne vatéke, ukópeane pihôpo. ³⁸ Kene ne hóyeno ipúhikopeaku ne ndémoniuhiko, épemovo xanépea Jesus. Itea pohu hara kíoxa Jesus:

³⁹—Yaúkapapu yóvokuke. Yokóyuhopinoa iyínoxapa ne uhá koeti ítuleinopi Itukó'oviti —kíxoane.

Yane pihópone ne hóyeno. Heú kíoxa yónea neko pitivóko koyuhó'inoati uhá koeti xâne neko ítuleinopa Jesus.

*Koitóvo sêno yoko ihine Njaíru ne Jesus
Mt 9.18-26; Mk 5.21-43*

⁴⁰ Aukópovone Jesus poixô'oke neko mar, yupihovó koéne elókepea okóvo uhá koéti neko xanéhiko kuxoíxopati seópea. ⁴¹ Yane apé koéne hóyeno koéhati Njaíru simôti xoko Jesus. Enepone hóyeno, koati exoti koéku ne koekúti ya íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko. Ipúyukexo nonékuke Jesus, epemoâti xanépea óvokuke ⁴² vo'oku ápeyea ihíne nduse koetine xoénaena ka'aríneti, kahá'atine ivókeovo. Yoko ako po'i xe'éxa, poéhane neko kali ihíne.

Koéku yónea ne Jesus koane enó'yea xâne hokoâti, xaneâtimaka inúmeokoko. ⁴³ Yoko ápe sêno nduse koetine xoénae ká'arine ákoti âka evésekea aríne. Enepone sêno, koati uke'éxotine apeínoati xoko ipixáxotihiko, itea akó'oti koitóvati. ⁴⁴ Akéneke Jesus véko neko sêno sipóheoponeati heve ípovo. Ehá'axo sípoheyea, etétukone aríne. ⁴⁵ Ina kôe ne Jesus:

—Kuti sipohêo ímbovo? —koéne.

Itea ako ápahuina “Úndi” kixoâti.

Ina kixôa Pêturu (yoko po'ínuhiko íhikau):

—Ihikaxotí, koati ênoti xâne isú'okovopiti koane inumópiti, (yépemovikomaka ápeyea sipóheoti ípevo) —kíxoane.

⁴⁶ Itea kóyeane neko isóneu Jesus. Hara koépomaka:

—Ako yusíka ákoyea sipóheoponoti ímbovo, vo'oku eómba ipúhikea njunáko njokóyoke —koéne.

⁴⁷ Noixoâne sêno ákoyea íta hé'ono'uxea ne koêku, ina ahi'ókovoxo Jesus xaneâti ínayea honóno'oko. Ipuyüké koéne poké'eke nonékuke Jesus, koane koyúhoyea nonékuke uhá koêti neko xâne kutí'inoke sipóheoponoti híyeu Ípovo Jesus, koane koyúhoyea íteovane ne aríne ya oráke. ⁴⁸ Ina kixôa Jesus:

—Nje'exá, itévone vo'oku kívivonu. Pihépane, aúhepepone iséneu —kíxoane.

⁴⁹ Ixómoiko koyûho ne Jesus, simóne xâne ukeâti óvokuke Njaíru, enepone éxoti koeku íhikaxovoku hó'e jûdeu. Hara kixo Njaíru:

—Ivókovone ihine îti. Hákone perexôa itukéti ne ihikaxoti —kíxoane.

⁵⁰ Kameáne Jesus yûho, hara kixo Njaíru:

—Hako píke, kivápu, itóvotimo ne ihine îti —kíxoane.

⁵¹ Simoné'e óvokuke Njaíru, ako síka Jesus ápeyea urúkovati ákoti itukapu Pêturu, Xuâum, Teâku, koánemaka há'a yoko êno ne kalivôno ivokóvoti.

⁵² Yoko yupíhovahiko íyokexea uhá koêti neko xâne, koane ipúsokehahiko xâ'a. Ina kixovókoxoa Jesus:

—Hákonoe iyêo, vo'oku haina ivokóvoti ra kalivôno, pohu imókoti —koéne.

⁵³ Itea koémoke'ea xanéhiko kameáne neko yûho, exoâti itúkeovo ivokóvotine ne kalivôno. ⁵⁴ Yane namú kíxeane Jesus vô'u ina kohonóko emó'u kíxea:

—Tenó, yexépukapa —kíxoane.

⁵⁵ Yane aúkopovone omíxone, exépukopone. Ina pahukôa Jesus poréxopeokono nîka. ⁵⁶ Yupíhova iyúpaxeova há'a yoko êno ne kalivôno. Ina ixikó'okoa Jesus ákoyea okóyuhoinao po'ínuhiko xâne neko koekúti.

9

*Ítukevohiko ne nduse koeti íhkau Jesus
Mt 10.5-15; Mk 6.7-13*

¹ Ina ihaxíhikoa Jesus neko nduse koeti íhkau. Yane pôrekexoanehiko xunakótí pahúkea uhá koeti ndémoniu ipúhikopea xoko xâne ûroево, koane koíteovo xâne ka'aríneti. ² Ínamaka pahukôa koyúhoyea kixoku natífea ne Itukó'oviti xapa xâne, koane koíteovo ka'arínetihiko. ³ Hara kíxovokoxoa:

—Hákonoe itîko yómone koeku píhi. Hako yómo piló'ina yoko íhaku ípevo. Hákoma yómo imévo itukovo tiûketi. Muhíkova yesá'ikovope, hako yomâ. ⁴ Itukovo apêti ko'óvokuti porexópiti yóki óvokuke, yâvanemoya tukú koetímo neko káxe ipihíkapine ne pitivóko. ⁵ Áva pitivóko símeku hákoti kaha'ápi xanéhikoya, enepo ipihíkapine ne pitivóko, ikétatahevexapapumo, kirikópoti ipú'ine poké'e ukeâti xoko piríkatana, yexókoati ákoyeanemo omótokea íkameokonohiko emo'u Itukó'oviti — kíxovokoxoane Jesus neko íhkau.

⁶ Úkeane pihohíko. Heú kíxoa vékea ne ipuxóvokutihiko koane koyúhoyea ne inámati ihíkauvoti omínovike Jesus, koánemaka koíteovo xanéhiko ka'aríneti ya uhá koeti vékoku.

*Êrodi yoko Xuaum Mbátita
Mt 14.1-12; Mk 6.14-29*

⁷ Yoko eyékoxoane Êrodi, enepone nâti, uhá koêti neko koekúti, itea ako éxina isóneu vo'oku ápeyea koyuhoâti itúkeovo Xuaum Mbátita exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti. ⁸ Kene po'ínuhiko xâne, koyúhoa itúkeovo Îliya ne exepúkopone, enepone porófeta mekúke. Ina apémaka po'ínuhiko xâne koyuhoâti itúkeovo kúxoti porófeta koyúhoti emó'u Itukó'oviti mekúke exepúkopone. ⁹ Itea hara kôe neko Êrodi:

—Haina Xuaum Mbátita nê'e, vo'oku mbahúkoanepepo tetúnuyeokono nekôyo. Kutí'ikopomea itukóvoye ra hóyeno ngámoheixeake koeku ítuke? —koéne.

Yoko yupíhova yúmo'ixeova Êrodi noíxea Jesus.

*Kohiyákoa Jesus nîka neko êno xâne
Mt 14.13-21; Mk 6.30-44; Xu 6.1-14*

¹⁰ Aukópovonehiko neko páhoe Jesus koyúhoyea emó'u xapa xâne, heú kíoxa koyúhopinohiko Jesus koêku neko ítuke. Ina xanêa Jesus neko íhikauhiko ya kali pitivóko koéhati Mbetâsaida. Yoko ainôvotinehiko, ako po'i xánena. ¹¹ Itea exoâne xanéhiko yónoku ne Jesus, hókoanehikoya, yoko ivávakoahiko Jesus. Koyúhoinoahikomaka kixoku natínea ne Itukó'oviti xapa xâne, koane koíteovahiko ne ka'aríneti xapákuke.

¹² Kiyoné'e káxe, ahí'okovone Jesus neko nduse koeti íhikau koane kíxeahiko:

—Mani únati pehukápavo pihópea ra xanéhiko, motovâti ínixea imókoku koane nîka ya xapa kali ipuxóvokuti, vekópokuhiko, koane xapa ko'óvokuti

ya mêmum xêrerekuke ipuxóvokutihiko, vo'oku ako apêti yara vóvoheixoku –kíxoanehiko.

13 Itea hara kíxovokoxoa Jesus:

—Itineno parexâ nîka.

Ina kixopâmaka íhikauhiko:

—Ako apeínoviti ákoti itukapu singu koeti pâum yoko pi'âti hôe. Má'aina itukapu ûti vanexópoinoa nikokónoti ra êno xâne, hainápo –kíxoanehiko.

14 Yoko itópono kuteâti singu koeti míli neko hóyeno apêtiya. Ina kixovókoxoa Jesus ne íhikauhiko:

—Pehúka ivátahikea ne xâne. Ho'uxó ho'uxo íxeanoe, sinkoentá sinkoenta koeti ho'úxovoku –kíxovokoxoane.

15 Ina pahukoâhiko íhikau Jesus ivátahikea neko xâne. **16** Ina veyôa Jesus neko singu koeti pâum yoko pi'âti hôe, ina komômo vanúke ikoró'ixovoti xoko Itukó'oviti vo'ókuke ne nikokónoti. Yane honó'ekexoane ne pâum, ina porexôa ne íhikauhiko pôrekexeá neko xâne. **17** Uhá koéhiko níkea koane imátaxeovohiko. Ina itixópa íhikauhiko Jesus neko haxâti, kopúhikopoikomaka nduse koeti sésta neko itátanehiko haxa nikokónoti.

Koyuhôa Pêturu itúkeovo páhoe Itukó'oviti koíteovovi ne Jesus

Mt 16.13-19; Mk 8.27-29

18 Yoko pohúxovoti ne Jesus itúkea orásau yanekôyoke. Áko'ohiko neko êno xâne xokóyoke. Poéhane íhikauhiko kahá'ine. Yane ina kixovókoxoa Jesus neko íhikau:

—Kutimea íkutixanu ra xanéhiko?

19 Ina yumopâ íhikauhiko:

—Ápe koyúhoti itíkivo Xuaum Mbátita iyukópovone. Kene po'ínuhiko, koyúhoa itíkivo Îliya

iyukópovotine. Ina apémaka po'ínuhiko koyuhôati itíkivo porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke iyukópovotine –kíxoane.

20 —Kene itínoe, kuti keyúhonoe indúkeova?

Ina kixôa Pêturu:

—Iti Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne – kíxoane.

Koyuhôa Jesus ivókeovomo koane ukópeamo xapa ivokóvoti

Mt 16.20-28; Mk 8.30-9.1

21 Ina ixikó'okoahiko Jesus ne íhikau ákoyea ápahuina xâne koyúhoinoake nê'e. **22** Ina kixovókoxopaikomaka:

—Konókoti yupíheovo ngoítoponeovo kotíveti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Áromo akútiponu ne tutíhiko viyéno jûdeu, koáne ne payásotihiko sasedótí inuxínoti xanena ûti hó'eke, yóko'o ne ihíkaxotihiko yútoe Muíse, enepohikone éskiriba. Koepékonutihikomo, itea ya mopó'apeke káxe, enjepúkopotinemo ungópea xapa ivokóvoti –kíxovokoxoane.

23 Ina kixovókoxopaikomaka Jesus uhá koêti neko xâne hokoâti:

—Enepone kahá'ati hókeonu, ako yusíka itúkeovo kouíhepekea kóyeku yara kúveu mêm yuíxovo. Konókoti hókeonu ya usó koyêti ínonexinovo tiú'iti koekúti itukovo káxe, kuteâti koéku xâne koinópoti kurúhuna iyónókonone xoko kurúhuxokonoku, yane kená'akane ingéneke. **24** Vo'oku enepone xâne yuixóvoti kouíhepekea kóyeku yara kúveu mêm, evókoatimo ne mani unako koépoku xoko Itukó'oviti. Itea enepone xâne usó koyêti évokea úhepeko kóyeku yara kúveu mêm vo'ónguke,

énomonemo unatî koépoku xoko Itukó'oviti.
 25 Kutí'ikopo itópoino xâne usó kó'iyea apeínoati yara kúveu mêmum itea evókoti mani unako koépoku xoko Itukó'oviti? 26 Yoko koêkuti xâne teinónuti, koane teinoâti ra emó'um, simóvotimo káxe ndeínoakumakamo, undi íhae vanúke ikútipesikoponovoti xâne. Koati énomonemakamo ngíxoaneyehiko yaneko káxe ngayukápapu, enepo naixápanakanemaka indúkeovo hána'iti ihayú'uti, anjenáponemaka êno njunáko, koane xunako Nzá'a, yoko xunako sasá'itihiko ánju, enepone ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke. 27 Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Anéye xepákukenoe âvotimo ivakápu tumúneke noínea natínea ne Itukó'oviti xapa xâne –kíxoanehiko.

*Ipokóvo koeku Jesus nonékuke evo Pêturu
 Mt 17.1-13; Mk 9.2-8*

28 Kuteâti pôluti sêmana ikénépope neko yuho Jesus, xânea Jesus ne Pêturu, Xuâum, yoko Teâku oûke hána'iti mopôi itukóponoti orásau. 29 Koeku itúkea orásau ne Jesus, koane ípokeovo koêku ne nône. Hóhopu-hóhopu kóyenemaka ne ípovo, koane ínayeamaka uháhi híyeu. 30 Yane apé koéne pi'âti hóyeno yuhó'ixoati. Énomone neko Muîse yoko Îliya, enepohikone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekûke. 31 Yoko ainovó koéne uhápu'ine íhae vanúke apê xokóyoke neko pi'âti. Hane koyúhoinokoko kixókumo ivókeovo ne Jesus kausáka ne ahá'inoa Itukó'oviti ya Njeruzálem. 32 Kene Pêturu koánemaka ne pi'âti ha'íne, yupihovó koénehiko uheko ixépa. Koêku kahá'aya káharoyea ixépa, iyukovó koéponehiko. Yane noíxone êno

uhápu'ine Jesus, koánemaka neko pi'âti hóyeno yuhó'ixoati. ³³ Yane ahíkuxopeovone Jesus neko pi'âti hóyeno yuhó'ixoati. Ina kixôa Pêturu ne Jesus:

—Ihikaxotí, koati únati vápeyea yâye. Poéhane vitúkinopinoe hú koêti mopo'âti kálihunoe péti. Poéhamo ítike, koane poéhamo ítuke Muîse, koane poéhamo ítuke Îliya —kíxoane.

Itea mayane koyuhohí koêti ne Pêturu. Akó'oti koati éxea mani yûho. ³⁴ Ixómoiko koyûho ne Pêturu, apé koéne kapási rama'úxoatihiko. Yane yupihovó koéne píkea ne íhikauhiko Jesus rama'úxoanehiko kapási. ³⁵ Yane apé koéne emo'úti inu'íxoti xapa kapási. Hara kôe:

—Énomone nje'éxa râ'a, noívongoe itúkeovo mbáhoe xapa xâne. Yakámokenoyi yûho —koéne.

³⁶ Okoné'e neko emo'úti, pohú kóyepone ne Jesus. Áko'oponehiko neko yuhó'ixoati. Itea ako éto'oe ne evo Pêturu yanekôyoke. Ako ápahuina xâne koyúhoinoake neko noíxonehiko.

Koitóva Jesus ne homoêhou ûroево ndémoniu

Mt 17.14-21; Mk 9.14-29

³⁷ Poéha káxe ikénepoke, enepo evesékopeane evo Jesus neko hána'iti mopôi, yupíhova êno xâne okotúmonexopati. ³⁸ Xapákuke neko êno xâne, apé koéne hóyeno vaúkoti Jesus. Hara kíxoa:

—Ihikaxotí, yokóseananu, neíxapainanu njé'a, vo'oku poéhane nê'e, ako po'ínu. ³⁹ Yoko kóyekutine ûrukeova ndémoniu. Enepo urúkova, apé koetíne yaíkea, yane ikorókoatine poké'eke xaneâti êno xunáko koyúy'okea, koane puváhixeamaka pâho. Koati okó'okoati, koane ôriti kuríkopea enepo

kixoáneye. **40** Émbemoane ne íhikeuhiko kópuhikopea, itea ako íta kíxeaneye –kíxoane.

41 Ina kêne Jesus:

—Imáko itúkinovo tiú'iti kutípea ra xanéhiko yara káxehiko kó'oyene, koane váherehiko. Ná'ikopomeamo hunóko óvonzeixeal xepáku? Ná'ikopomeamo nzunóko índea ákoyeanoe yakútiponu? Yáma yâkeneye ne xi'ixa –kíxoane Jesus neko hóyeno.

42 Koêku píhea ne homoêhou, íkorokoane ndémoniu poké'ek koane koyúyu'okea. Ina pahukôa Jesus ipúhikopea ne ndémoniu, koane koíteova neko homoêhou. Ina kixêa há'a:

—Anéyepo ra xi'ixa –kíxoane.

43 Yane yupíhovo iháyu'ikea hána'iti xunako Itukó'oviti uhá koêti neko xâne.

Koyuhópamaka Jesus ivókeovomo

Mt 17.22-23; Mk 9.30-32

Ya koêku yupíheovo iyúpaxeova xanéhiko, koane iháyu'ikeahiko uhá koêti neko ítuje Jesus, hara kíxovokoxoa Jesus ne íhikau:

44 —Yunákanoe iséneuke ra yunzó'inopi kó'oyene: Yé'exovone ngurí'okeokonokumo xunáko ke xanéhiko yara kúveu mêmum, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne –kíxovokoxoane.

45 Itea ako éxina isóneu íhikauhiko kíxone neko yuho Jesus. Koati he'onínovati ne koekúti ákoinoke éxa koêku. Yoko pikotíhikomaka épemo'ikea Jesus koêku neko yûho.

Kixoku itúkeovo ne xâne ínixone Itukó'oviti itúkeovo koati payásoti

Mt 18.1-5; Mk 9.33-37; Fp 2.3; 1 Pê 5.5

46 Yane turíxovone okópeokoko ne íhikauhiko Jesus koêku kahá'yea éxea itukóvotiye ne koati payásoti xapákuke. **47** Yoko exó kíxeane Jesus koêku ne isóneuhiko, yane namú kixone kalivôno ina imôa xérerekuke. **48** Yane hara kíxovokoxo íhikau:

—Koêkuti itukínoati únati ra kalivôno vo'ónguke, undímaka kixóneye. Yoko koêkuti kixónutineye, koati kixoâtinemakaye ne Pahukónuti yara kúveu mêmum. Kó'inokeneye yunzó'inopinoe, vo'oku enepone ákoti kapayásakapu, enepone koati ikalíhxuxopovoti xepákukenoe, énomone itukóvoxo ne koati payásoti —kíxovokoxoane Jesus.

Ako omótova ápeyea xâne púvone ûti

Mk 9.38-40

49 Ina kixôa Xuâum:

—Ihikaxotí, ápe hóyeno noíxone ûti kopúhikopotí ndémoniu ya ihéke, itea sayá'ikoa ûti vo'oku ákoyea itúkapu xâneheixone ûti.

50 Ina kixôa Jesus:

—Hákonoe seya'íkoa, vo'oku enepone ákoti akapápinoe, koati huvo'óxopiti nê'e —kixoane.

Púvahiko íhae Samâriya ne Jesus

51 Koeku yé'exeovone kaxena pihópea Jesus ya vanúke, koúsokone isóneu nê'e píhea Njeruzálem. Yoko ako itoâti kátavokopea isóneu ákoyea pîha. **52** Ina pahûko inuxínoathihi. Pihónehiko neko páhoe xoko kali ipuxóvokuti ya Samâriya oposíkopoinoati ókokumoya. **53** Itea simoné'e evo Jesus, ácone akáha'ainoa ko'óvokuti ókeaya, vo'oku iyúseyea koúsokeane isóneu yónea Njeruzálem. **54** Enepone pi'âti íhikau Jesus, Teâku yoko Xuâum, noixoâne, hara koe yûho:

—Unaém, kehá'a viháxikea yúku íhae vanúke uke'éxoati ra xanéhiko? —kíxoanehiko.

⁵⁵ Ina sa'irí'okinova Jesus sayal'koatihiko. (Hara kíoxa:

—Hako kixené'eye yiûho. Ákonoe yéxa úkeaku ne iséneu. ⁵⁶ Vo'oku haina nzimínoti ungé'exoponea xâne, itea nzimínoti ngoíteova, undi íhae vanúke ikútipasikoponovti xâne —kíxoanehiko.)

Yane pihónehiko po'íke ipuxóvokuti.

Koeku apê kahá'ati hókea Jesus

Mt 8.18-22

⁵⁷ Ya xenékuke koêku yóneahiko, ápe hóyeno kixoti Jesus:

—Nzokópiti koêkutimo yénoku.

⁵⁸ Ina kixôa Jesus:

—Enepone úkoe, ápe úhorona, koáne ne hó'openohiko ôti, ápe môko. Kene ûndi, undi íhae vanúke ikútipasikoponovti xâne, ako óvongu yonómboku ómomingea yara kúveu mêmum —kíxoane.

⁵⁹ Ina kixoámaka Jesus ne po'i hóyeno:

—Kiná'aka ingéneke.

Ina kixopâ hóyeno:

—Unaém, sikénuvo engóxeakomo nzá'a inúxotike ivakápune, ínamo nzakâpi.

⁶⁰ Itea hara kíoxa Jesus:

—Síkeane ne kutí koeti ivokóvoteinehiko ákoti yuixápu ítuke Itukó'oviti ekóxopeamo ne ivokóvoti. Kene îti, yokóyuhoponoa kixoku natínea ne Itukó'oviti xapa xâne —kíxoane.

⁶¹ Ina kixôa po'i hóyeno:

—Nzokópitimo Unaém, itea sikénuvo aúngopeovo óvonguke íngoponeovo iyénonjapa inúxotike.

⁶² Ina kixôa Jesus:

—Enepone xâne apêti itukéti tûriu, ina itavókea isóneu ne ítuke, hane koéneye xâne varereôti poké'e enepo na'akénexovo. Yane ákone aúnati koêku. Xâne kuteâti, ako omótokea itúkeovo ko'itúkeinoti Itukó'oviti koukóponoati ne natínea Itukó'oviti xapa xâne —kíxoane Jesus.

10

Ítukexedeke Jesus neko setenta koeti íhikau páhoe

¹ Yane ápe po'i setenta koeti noívokoe Jesus. Pi'a pi'a kíxoa pahúkea inúxino ya uhá koeti pitivóko vékokuiromo, koáne ya uhá koeti po'i yónoku. ² Yoko hara kíxovokoxoa pahukoâne:

—Koati hána'iti ra itukéti kuteâti koêku kavâne ainóvoti itóvotine ha'i nonéti ovâti, itea ako axú'inahiko ra ko'ítuketi. Yépemanoekopo Itukó'oviti, Únae ra itukéti, pahúkea po'ínuhiko ko'itúkeati. ³ Pihénenoe. Kutí koe mbahúkoti kálihunoe xe'exa su'ûso ya xapa yovîre koeku mbahúkeopinoe. ⁴ Hákonoe yómo íhaku tiûketi. Hákoma yómo sékolana, íhaku ípevo, koane piríkatana. Hákonoe ke'umókovo xenékuke yího'ixi xâne. ⁵ Enepone inúxoti ovokúti símeku, koêkuti yukóponoku, hara íxeanoe ne ko'óvokutiya: “Embemínopitinoe Itukó'oviti unako kêku” íxeanoe. ⁶ Enepo áva xâne yane ovokúti usó koyêti kíxeokononeye kuteâti yépeminoake Itukó'oviti, itukínoatimo Itukó'oviti ne yépeminoake. Kene hakô'o, aukópinovopitimo kuteâti yépeminoake neko xâne. ⁷ Yávane yane ovokúti peréxokonoku yóki. Koêkuti nikokónoti koane ekâti pónepike ne ko'óvokuti, nemúka vo'oku

koati motokeâti ápeyea námoe ne xâne ko'ítuketi. Hako ixomo ipé'ixovo ya po'íkehiko ovokúti.

8 —Koêkuti pitivóko símeku, koeku poréxeopi xanéhikoya yóki xapákuke, níkea koêkuti nikokónoti pónepike. **9** Enepo áva ka'arínetiya, keítapanoe. Ínamaka ixêa ne xanéhikoya: “Simóvone kaxena natínea ne Itukó'oviti xepákukenoe” íxea. **10** Kene ya koêkuti pitivóko símeku, enepo hákoti kaha'ápinoe xanéhikoya, hara íxepanoemo koeku vikópi none ovokúti ipihíkapi xapákuke: **11** “Muhíkova ipú'ine poké'e yara pitivóko ovoti perékatanaake úti, vikátata'ikopane, véxokeopikenoe ákoyeane yomótokea íkemikona ne emo'u Itukó'oviti. Itea ivévakanoe râ'a: Yé'exovone kaxena natíxeakumo ne Itukó'oviti xapa xâne yara kúveu mémum” íxeamo.

12 Ina kixovókoxopaikomaka Jesus neko páhoe:

—Koati enjókopitinoe kixókonokumo ne ákoti akahá'ápinoe. Simapúne kaxena ipíhoponope ne Itukó'oviti, muhíkova ne koati váhere xâne mekúke íhae Sódoma, ákomo itápanea tiveko ipíhoponeokonoke ne xanéhiko puvópiti íhae neko pitivóko –kíxovokoxoane Jesus.

*Koeku pitivóko Óvohipoko xâne ákoti akutipo Jesus
Mt 11.20-24*

13 Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Koati kotívetimo kêku, itínoe íhae Korâzim, keánemaka itínoe íhae Mbetâsaida. Enepone Tíru yoko Sîdom, koati pítivokona xâne ákoti êxa Itukó'oviti, itea eneponi itukapu xapákuke indúkoa ne iyupánevoti índuke xepákuke, mani mekutíne kuríkopohiko váherevoko. Mani ko'ipópotihiko ko'ixéhiti xáku, koane mani

purapú'ikopovotihiko pôu, koáneni ivátahikea xapa pôu, éxokovope yupíheovo ikótivexea isóneuke ne êno pahúnevohiko. ¹⁴ Simapúne kaxena ipíhoponope Itukó'oviti, iyuhí kixokónotimo tiveko ipíhoponeokono ne íhae Tíru yoko íhae Sîdom ya itíke. ¹⁵ Kene itínoe íhae Kafanâum, itínoe po'okoâti yupíheovomo kahána'ikeokono ya po'ínuhiko xâne, kirikókonotinoemo ipihóponovokutike –koéne.

¹⁶ Ina kixovókoxo íhikauhiko:

—Enepone xâne usó koyêti kámokenoya yiûho, undíma ka kámokeno. Kene enepone puvópiti, undíma ka púvo. Koáne enepone puvónuti, hane púvo ne Pahukónuti yara kúveu mêmum –koéne.

Seopóhiko xoko Jesus ne setenta koeti páhoe

¹⁷ Ukopeânehiko xoko pahúkonoku neko setenta koeti páhoe Jesus, yupiñovó koénehiko elókepea okóvo. Hara kixópohiko Jesus:

—Unaém, muhíkova ndémoniuhiko itúkea yuho ûti pahukôa ûti ya ihéke ipúhikopea xoko xâne ûroevó – kíxoanehiko.

¹⁸ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Noínjoa ne Satánae kutí koeti ipixéneneoti irikóvoti ukeâti vanúkeke. ¹⁹ Mboréxopineno yókonuki koéxoe yoko pitánae, koane ákomo kixópiku. Mboréxopinenoemaka xunakótí anu'úkoti uhá koeti xunako Satánae, vanáne. Ákomo ápahuina koekúti itoti váherexea ítukenopi. ²⁰ Itea hako itukovo vo'oku itúkea yiûho ne ndémoniuhiko elókeinoke yokóvo, itea hane itíka elókeinoke yokóvo yutóxeovone îhe xoko Itukó'oviti vanúkeke –kíxovokoxoane Jesus.

*Hána'iti elókeko okóvo ne Jesus
Mt 11.25-27; 13.16-17*

21 Énomone yaneko ókoku ôra, yupihovó koéne elókeyea okóvo ne Jesus vo'ókuke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke. Hara kôe:

—Aínapo yácoe Pai, iti Únae vanúke koane poké'e, vo'oku ákoyea itúkapu hána'itinoe ko'éxoneti yoko hána'itinoe ihíkaxovoti yara kúveu mêmum yéxokoa ra koekúti, itea itúkeovo xâne ákotihiko apayáso nonékuke po'ínuhiko keúhapu'ikinoa ra koekútihi. Koati énomone kínea Pai, vo'oku ínixi unáko kó'iyeaneye —koéne.

22 Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Kurí'okoponoane Nzá'a ne uhá koeti koekúti. Ako exónuti, undi Xe'exa Itukó'oviti, ákoti itukapu Nzá'a, poéhane exónu. Koane ákomaka exoâti ne Nzá'a ákoti itukapu ûndi, undi Xe'éxa, yoko koékuti xâne ânja énjokea —koéne.

23 Ina inonéxinova Jesus ne íhikauhiko. Hara kíxovokoxoa, motovâti ákoyea káma po'i xâne:

—Koati únati kêku, itínoe noixoâti ne koekúti neíxonenoe kó'oyene. **24** Koati ngixópitinoe enó'iyea porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, koánemaka nâtihiko mani kaha'âti noínea kuteâti ne neíxonenoe, itea ako naíxa. Mani kaha'âtimaka kámea kuteâti ne kémonenoe, itea ako káma — kíxovokoxoane Jesus.

Únati hóyeno íhae Samâriya

25 Apé koene hóyeno ihíkaxoti yútoe Muîse exepükoti, oposí'okovoti Jesus, kaha'aînoati pahúkeovo ya yumópope. Hara kíxoa:

—Ihikaxotí, kuti ngónoko indúkea motovâti ápeinonu inámati apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti?

²⁶ Ina yumopâ Jesus:

—Ná'ikopo kó'eye ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muîse? Na kíxeaye keûrapu'iki enepo ihíkexo?

²⁷ Ina yumopâ hóyeno:

—“Heru'ó íxea yomíxone koane xináko koane iséneu ákoyea omótova yokóvo ne Yúnae Itukó'oviti.” Hara po'ínu: “Hako motovâ yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Kuteâti kixépovoku ákoyea kemáxatikapapu, énomonemaka íxeaneyne ne po'ínuhiko xâne” —koéne.

²⁸ Ina kixôa Jesus:

—Koati tokopóvoti ne yimópopo. Énomone itíka motovâti itéponi ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti —kíxoane.

²⁹ Yane vo'oku kahá'aya ápeyea pó'onexeovoke neko hóyeno, hara kixópomaka Jesus:

—Kutí'ikopo itukóvoxo xâne nóngone ákoyea omótova ongóvo?

³⁰ Ina yumopâ Jesus itukínoati íhokoake:

—Ápe hóyeno ukeâti Njeruzálem yonoti Njeríko. Ya xenékuke namúkoane ómevotihiko. Véyeane uhá koeti apeínoati, ina yehepóke'exoa, êno óko'okea. Kalíhanini koépekeahiko kurikoâne. ³¹ Yane apé koene sasedóti inuxínoti xanéhiko hó'eke vekoâtimaka neko xêne. Tavó kó'iyeane noixôa neko okó'okovoti. ³² Yane apé koénemaka po'i hóyeno vekoâtimaka neko xêne. Énomone levíta itúkoti ítuke Itukó'oviti ya hána'iti imokóvokuti. Kúteanemaka kíxoaku, tavó kó'iyeane makanoixoâne. ³³ Yane kenó'okone hóyeno ákoti itukapu jûdeu íhae

Samâriya, vekoâtimaka neko xêne. Tokononé koáne neko hóyeno okó'okovoti. Yane yupihovó koéne kóseanayea. ³⁴ Pihínoane koane ipíxaxeane óko'onevo ipíhinoati óliu yoko víyum. Ina ivú'ixopamaka péyo, iyonoâti xoko pénsaum koane katarákoati. ³⁵ Yaneko po'ípone káxe, ina porêxo únae pénsaum pi'âti pe'u tiûketi, ina kixôa: “Kétaraka ra hóyeno. Enepomo anu'úka ésa'i ra mbónepike kétarakike, kóyeanemo mboréxopeopi aungápapu” kíxoane.

³⁶ Ina kixoá'ikomaka Jesus neko hóyeno ihíkaxoti yútoe Muîse:

—Ya xapákuke ra mopo'âti, kuti ínixe itúkeovoxo ákoti omotóva okóvo neko hóyeno isoéti?

³⁷ Ina yumopâ hóyeno:

—Énomone neko koseánati.

Ina kixôa Jesus:

—Pihé'evo, énomonemaka íxeaneyeye kuteâti ítuke neko hóyeno —kíxoane.

Márta yoko Mâriya

³⁸ Koêku yónea ne Jesus yoko íhikauhiko, sîmo xoko kali ipuxóvokuti. Ápe senóya koéhati Márta, itaíkoti Jesus ókea óvokuke. ³⁹ Enenope sêno, ápe po'ínu koéhati Mâriya. Yane vata-vatá kixóvone Mâriya poké'eke nonékuke Jesus ivavákoati ne ihíkauvoti íhikau. ⁴⁰ Kene Márta, koati pepokéxoti isóneu vo'oku enó'iyea ítuke ya kúveu óvoku. Ina ahi'ókovo Jesus, hara kíxoa:

—Unaém, ako kó'inopiku kurí kíxeonu ne mbo'ínu mbóhuxeoovo indúkea heú koêtí ra itukéti? Pehúka huvó'oxeonu —kíxoane.

⁴¹ Ina yumopâ Vúnae:

—Martá, imáko ké'iyivoku. Koati pepoké kixeti iséneu, koane êno yónoku iséneu,⁴² itea poéhaxo ne koekúti koâti nokonéti. Noívokoxoa Mâriya ne koâti únati ya uhá koêti, yoko ákomo veyopeâti —kíxoane Jesus.

11

Ihíkaxovi Jesus vitúkea orásau

Mt 6.9-15; 7.7-11; Mk 11.24; Lk 18.1; 1 Ts 5.17

¹ Po'ike káxe, ápe óvoheixoku oráxea ne Jesus. Uke'éxone itúkea orásau ápe íhikau kixoâti:

—Unaém, íhikexavimaka vitúkea orásau kuteâti kíxoaku Xuaum Mbátita íhikaxea ne íhikauhiko.

² Ina ihíkaxoahiko Jesus. Hara kíxovokoxoa:

—Enepo itikánoe orásau, hara yákoe: “Pai, émbemopi téyeamo sasá'iti îhe ne uhá koeti xâne, koane ukóponeamo ne netíxi yara poké'e xapákuke xâne.³ Peréxavi nika ûti itukovo káxe.⁴ Ketúyapa pahúnevo ûti koêkumaka kóseanaya ne po'ínuhiko xâne vaheréxinoviti ítuke, kutí kixoâti uti ákoti pahukápu. Hako sike'évi víkorokeovo pahunévitike” yákoenoe —kíxovokoxoane.

⁵ Ina itukínoamaka Jesus íhokoake ne ihíkauvoti íhikaxone. Hara kôe:

—Ínani áva xepákuke pihôti óvokuke ínikone ya kuku yótí kixopónoati: “Iningoné, yokóseananu, ívexanu mopo'âti koxe'u pâum,⁶ vo'oku ínati simônu íningone xo'opeînonuti, yoko akó'oti níngaxeake” kixóponea.

⁷ —Ínani akôe kúveuke óvoku: “Hákone tiri'ókoponovonu. Enjéxopane páhapetea ra óvongu. Ndunúkuxopovone, koánemaka uhá koeti

nje'éxaxapa. Ákone omótova enjépukinopi" ínani akôe.

⁸ —Koati ngixópitinoe, enepo hákoti exepükinoa poréxponea ne uhá koeti nökone vo'oku itúkeovo ínikone, itea vo'oku ákoyea káyunuka nekôyo épemo'ixeia, kóyeanemo exépukenoa poréxponea.

Konókoti kutípea ûti yumópeovimo Itukó'oviti vitûko orásau

Mt 7.7-11

⁹ Hukinóvoti ngíxeopinoe: Yépema ne Itukó'oviti, vo'oku porexópeatimo. Yapásika nékone xokóyoke, vo'oku itepónoatimo. Hane yákoenemakaye xâne ipusókoti pahapéti, yane imihé'okinopitimo.

¹⁰ Vo'oku uhá koeti epémoti, poréxokonoa ne épemone. Koáne ne xâne oposíkoti itóponea konokínovati, itóponoa. Koáne ne xâne kutí koeti ipusókoti pahapéti, mihe'ókinokonoatimo.

¹¹ Itínoe apêti xe'éxa, (maní'ikopomea perexoâti mopôi ne xi'ixa epemápi pâum?) Manímea koéxoe peréxoa epemápi hôe? ¹² Koáneni epemápi kopútroe tapî'i, manímea perexoâti pitánae kotíveti yutôko? Ako kalíhuina. ¹³ Muhíkova itínoe mapini xâne pahukóvoti nonékuke Itukó'oviti, itea kóyeane peréxi únatinoe koekúti ne xi'ixa. Ínapoxo ne Ha'a ûti ihae vanúke, koati porexoâtimos Sasá'iti Omíxone ne epemoâti —kíxovokoxoane Jesus.

Koyuhókono itúkeovo iħakoe Mbezēbu ne Jesus

Mt 12.22-30; Mk 3.20-27

¹⁴ Po'i káxe, kópuhikopo ndémoniu ne Jesus xoko hóyeno ûroevu. Yoko akó'otine okoyúho neko hóyeno vo'ókuke ne ndémoniu. Ipuhíkopeane ndémoniu, koyúhopone neko hóyeno. Enepohíkoneko êno xâne

noixoâti, yupihovó koe iyúpaxeova. ¹⁵ Itea ápe xâne xapákuke koêtí:

—Koati Mbezêbu, enepone pahúkoti uhá koeti ndémoniu, porexôa ra hóyeno kópuhikopea ndémoniu —koénehiko.

¹⁶ Kene po'ínuhiko xâne, épemohiko Jesus itúkea iyupánevoti, hoénaxovope itúkeovo xoko Itukó'oviti úkea xunáko, oposí'okovatihiko, kaha'aînoati pahúkeovo ya yumópope. ¹⁷ Exó kínea Jesus isóneuhiko, énomone kixínoahiko:

—Uhá koeti natixókuti, óvoku xâne ixómoti okopókoko, itohíneotimo xanéhikoya, ákonemo ovâti. Kúteanemakamo koêku ne ko'óvokutihiko ovoti pöhutike ovokúti. Itukovo ixómoti okopókoko, uké'etimo itúkeovo pöhutine óvohikoku.

¹⁸ Kúteanemaka koêku xoko Satânae yoko ovóxehiko, vo'oku eneponi ixomo akapákaka, mani uke'éxopokokotihiko. Kó'inokeneye ra yunzó'inopinoe, koáhati keyuhoâtinoe itúkeovo xunákoke Mbezêbu ngópuhikopea ndémoniuhiko.

¹⁹ Eneponi itukapu xunákoke Mbezêbu ngópuhikopea ndémoniuhiko kuteâti iséneunonu, ná'ikopo kó'inoaye iséneu ne he'ínehiko ya hé'eke kopúhikopotimaka ndémoniu? Ako kalíhuina kó'inoaneyeye yiûho kuteâti ra yihó'inonu. Koati énomonehikomo kouhápu'iko itúkeovo pahukóvoti ne iséneunonu. ²⁰ Koêku itúkeovo ya xunákoke Itukó'oviti ngópuhikopea ndémoniuhiko, koati iyúseoti símeovone kaxena natínea Itukó'oviti xepákukenoe.

²¹ —Noixó íxeane ne koati xúnati hóyeno usó kixoíxoti sa'íkovope, kohiyánati óvoku yoko uhá koeti apeínoati. Ako itoâti véyea ítukevo.

22 Itea enepo símo koati xúnatiya, ítoa omópea sa'íkovope, enepone íhuinovoke. Yane omópea uhá koeti apeínoati koane hágakexea xapa ha'íne — kíxovokoxoane Jesus, ihókoati xúnati hóyeno ne Satánae, koane kixopóvoti itúkeovo xunané'e ya Satánae.

23 Ina kixovókoxopaikomaka Jesus:

—Enepone ákoti huva'áxanu, koati okopónuti. Koane enepone ákoti itukapu nza'íne índukeke, itopó kíxoa ukóponea ne itukéti índuke — kíxovokoxoane.

*Koêku ne ndémoniu aukópova ne xâne ipúhikopeaku
Mt 12.43-45*

24 Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enepo ipuhíkopea xâne úroево ne ndémoniu, píhoheo ya mêmum ákoti apéti oposíkoti ókoku, itea ako ínixapana. Yane hara kôe: “Aungópovotiko xoko imbúhikopeaku” kôe. **25** Yane aúkopovane, yoko inú'ikopane sásasa koyépotine koane êno úhe'ene vo'oku ákoyea inú'epoya. **26** Ina itaíkopono po'i seti koeti ndémoniu itúkoti xanépone. Yoko aíñovo koati váhere yane inúxoti. Ina urúhikopovo xokýoke neko hóyeno. Yane yupihovó koéne váherexea koépoku neko hóyeno yane inúxoti koêku —kíxovokoxoane Jesus.

Yaho sêno ihayú'ikoti eno Jesus

27 Koêku ixómoyea koyúho ne Jesus, apé koéne sêno xapákuke neko êno xâne kohonókoti emó'u kó'iyea:

—Koâti únati koêku ne sêno koxe'éxapiti koane ohíkopiti ya xêne —koéne.

28 Ina kôe ne Jesus:

—Hane itukóvoxo koati motokeâti “únati koêku” kíxeokono, xâne kamokénoati ne emo'u Itukó'oviti koane itukoâti ne páhoenoa —koéne.

Hoénaxeokonoke Njóna

Mt 12,38-42

²⁹ Hara koe Jesus koêku ho'uxo-ho'uxó kó'yea ne êno xâne xokóyoke:

—Koati váhere ra xanéhiko apêti yara káxehiko símokune ûti, épemoikomaka iyupánevoti, hoénaxovope itúkeovo xoko Itukó'oviti úkea njunáko. Itea ákomo ápahuina iyupánevoti noíxonemo, ákoti itukapu kuteâti koêku xoko Njóna mekúke. ³⁰ Vo'oku kuteâti koêku Njóna itúkeovo hoénaxovope xunako Itukó'oviti xapákuke neko íhae Nínivi mekúke, énomonemakamo ngoéneye, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Undímakamo hoénaxovope xunako Itukó'oviti xapákuke ra xanéhiko apêti yara káxehiko símokune ûti. ³¹ Simapúne kaxena yúhoikopeakumo Itukó'oviti ne xanéhiko, enepone seno nâti mekúke íhae poké'e koéhati Sâba, hanekóxonomo xapákuke ne xanéhiko apêti kó'oyene. Exepúkotimo neko sêno, exókoatimo pahúnevo ra xanéhiko apêti kó'oyene, vo'oku yupíheovo ákoyea malíka úkeaku neko sêno kámokenoponea ne êno hána'iti kó'exoneyea ne Salúmaum. Yoko anéyene koati payásoti ya Salúmaum, enepora yuhó'ixopitinoe, itea ako itúkokonoke yûho. ³² Koánemaka ne íhaehiko Nínivi, hanekóxonomo xapákuke ne xanéhiko apêti kó'oyene yaneko káxe yuhaíkapa Itukó'oviti ne xanéhiko. Exepúkotimo neko íhaehiko Nínivi exókoatimo pahúnevo ra xanéhiko apêti kó'oyene, vo'oku enepone íhae Nínivi, kamoné'e yuho Njóna

koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, ikótivexoa isóneuke ne vaherevoko koane kuríkopahiko. Yoko anéyene kó'oyene koati payásoti ya Njóna, enepora yuhó'ixopitinoe, itea ako itúkokonoke yûho.

Koêku yúku kouhápu'ikopeti

Mt 5.15; 6.22-23

³³ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Ako ihúxoti yúku koúhapu'ikope he'onó kixoâti xoko ákoyeaku iyúsea. Ákomaka xovopu'í íxa ya sésta, itea hane ímoa xoko koati imókonoku kouhápu'ikopeti motovâti ínixeia koékuti urúkovati ne ovokúti. ³⁴ Kuteâti koêku yúku kouhápu'ikopeti, énomone koéneye ne yûke kexé'uke. Itukovo únati ne yûke, uhapú'itike yóvoheixo. Kene hákoti unâti ne yûke, hahákutikemo yóvoheixo. ³⁵ Yokómoma koêku ne mani uhapú'iti xikóyoke, enepone mani kouhápu'ikoti iséneu, mará'inamo itúkapu hahákutike imópi. ³⁶ Enepo itukapu ainóvoti uhapú'iti apê xikóyoke, ákoti óvaku kali hahakú koyétiya, ainóvotimo uhapú'itike yóvoheixo kuteâti koêku kouhápu'ikopeti koati xúnati uhápu'yea kouhápu'ikopiti —kixovokoxoane Jesus.

Koyúhoínoa Jesus pahúnevo ne farízeuhiko

Mt 23.1-36; Mk 12.38-40

³⁷ Uke'éxone koyúhoyea ne Jesus, ápe farízeu itaíkoati nikóponea óvokuke. Urúkovane Jesus óvokuke ne farízeu, ivátakone xe'o mësa. ³⁸ Yoko iyúpaxova farízeu noixôa ákoyea háka Jesus ne kixoku kipóvo'uxeovo farízeuhiko tumúneke níkea.

³⁹ Ina kixôa Vúnae Jesus neko farízeu:

—Itínoe farízeu, kutí kénoe xâne kókoyuse kixoíxoti kipó'ikea enovópeti yoko ûto meúkeke, itea

kúveuke koati ênoti ihómuyo. Énomone kénenoeye koêku itúkeovo ainóvoti váhere koekúti ovâ ne iséneu, koane usó kéyeyi yaúpu'iki po'ínuhiko xâne, kutí koeti hi'ixîti ítukevo motovâti kirí'uxi apeínopiti. ⁴⁰ Itínoe xâne ákoti isóneu. Haina pöhutine koekúti hiko noíxone po'ínuhiko xâne ivávako ne Itukó'oviti, itea koati ivavákotimaka ovoti isóneuke xâne. ⁴¹ Itúkapuikopo ovoti iséneuke iké'iparaxo Itukó'oviti, yane sasá'itimo uhá koeti kixeku itíkivo. ⁴² Koati kotívetimo kêku, itínoe farízeu. Kaná'uti ápeyea íperaxoke Itukó'oviti, hexakínoati pöhuti yane uhá koeti yehí koeti ítikevo perêxo ndízimu. Muhíkinova ne kálihunoe neóne xe'o yóvoku kuteâti otélam yoko âruta koane po'ínuhiko neóne kuteâti, peréxomaka ndízimu ya koékuti yé'akeye yého. Itea enepone itíki ponóvoti koekúti koane ákoya omótovo yokovo Itukó'oviti, ákonoe itíka. Yoko énomone itukóvoxo koâti nékone itíki, ákotimaka kurí ixêa itíki ne po'ínuhiko koekúti. ⁴³ Koati kotívetimo kêku, itínoe farízeu, vo'oku iti yómoti ivátakea xoko ivatákokuti ya nonekútike xoko ivátakoku koati payásotihiko ya íhikexovokuke hé'e. Epó'oxo enepo yihoíkokono koêku víki ya none ovokúti, koati yáhatimaka yéxikono itíkivo teyonéti. ⁴⁴ Koati kotívetimo kêku, itínoe kutí koeti poké'e ekóxokonoku ivokóvoti, ákoti iyusêa ápeyea ekoxóvatiya. Vekôa xâne oúkeke, ako éxa ápeyea imuyükoti opékuke —kíxovokoxoane Jesus.

Exóko Jesus pahúnevo ne éskiribahiko

⁴⁵ Ina kíxo Jesus ne po'i ihíkaxoati ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muîse:

—Ihikaxotí, koêku kíxineye yihó'inoa ne farîzeuhiko, kotívetinovimaka, uti ihíkaxoti yútoe Muîse.

46 Yane hara kíoxa Jesus:

—Keáne itínoe ihíkaxoti yútoe Muîse, kotívetimakamo kêku. Vo'oku yane ênoti ihíkauvoti íhikexone, kutí koe ikeínoxoti po'ínuhiko xâne êno ínati koekúti ákoti itâ koínoya. Ákomaka kalíhuina yónea iséneu keínoyi pôhuti kali koekúti yane íkeinoxike po'ínuhiko xâne. **47** Koati kotívetimo kêku, vo'oku kékepuki katátumbana porófeta, enepohikone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekûke, koépeu yoxúnoekene. **48** Yane kixeku itíkivo, koati keyuhópovoti kutipasí kó'yea iséneu ne isóneu yoxúnoekene vo'oku kíxoaku ne porófetahiko. Koati énomonehiko koepéko, ina kino'ókonoe kexépukinoati katátumbana ne koépeuhiko, kutipasí keâti ne vâhere ítuke yoxúnoekene. **49** Énomone kó'ino ne Itukó'oviti yane hána'iti kó'exoneyea xoko kó'yeaku: “Mbahukínoatihikomo porófeta koyúhoti emó'um xapákuke, koáinemakamo ápostulu, po'i mbáhoenoa, itea koepéketihikomo po'ínuhiko mbáhoe, koane ikoítoponoatimo kotíveti ne po'ínuhiko” kôe. **50** Énomone kutí'inoke yoneâtimó oûkeke ra xanéhiko apêti kó'oyene ne itina heú koeti porófetahiko koépeuti ukeâtine inâ turixóvo ra mêmum, **51** ukeâti kaxénake koépekeokonoku Âmbeu tukú koeti kaxena koépekeokonoku Nzakâriya, enepone koépeuti ukeâti ne hána'iti imokóvokuti yonoti xoko áta yane kíndanake hána'iti imokóvokuti. Aungópatimaka ngíxeopinoe: Oûke ra xanéhiko apêti kó'oyene yóneamo itína uhá koetíhiko

neko koépeuti.

52 —Koati kotívetimo kêku, itínoe ihíkaxoati ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, vo'oku itínoe kutí koeti omó'ixoati ne xáve poréxoti xâne éxea ne kaná'uti exóneti íhae xoko Itukó'oviti, itea ako iké'itukexa, epó'oxo itopó kíxea ne po'ínuhiko xâne kaha'âti éxea —kíxovokoxoane Jesus.

53 Ipuhíkopeane Jesus, koati imaíkinovati éskiribahiko yoko farízeuhiko, koane opósi'okeovahiko ya épemo'ikeake. Ako tópi kíxoaku yuhó'inoahiko, kaha'aînoti Jesus pahúkeovo ya yumópope. **54** Koati kuxoâtihiko ápeyeamo koékuti yuho Jesus kutí'inoke motovâti koyúhoyeahiko itúkeovo pahukóvoti.

12

Po'ínuhiko íhikaxovike Jesus

Mt 10.26-31

1 Yoko koati yupihóvote ne êno xâne ho'uxo-ho'uxó koetíne koane ókonuhevekexeokoko. Yane turíxovone íhikaxea ne Jesus. Íhikauhiko ínuxo íhikaxea. Hara kíxovokoxoa:

—Neíxipa ne kutí koeti kohiyákopeti pâum, ánahixope farízeuhiko, ákoti oríko ukóponea xapa po'ínuhiko xâne, enepone kutí kó'iyea koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne koeku enó'iyea ítuke ákoti aunáti.

2 —Ako kixovókuti pikonéti éxeokono kó'oyene ákotimo kaurápu'ikakana. Koánemaka ne he'onó'oeti kó'oyene, kóyeanemo urápu'iyea. **3** Vo'oku uhá koeti he'ono'ú kíxene keyúhoyi, kóyeanemo koûrapu'ikeokono xapa xâne. Koánemaka ne koekúti hahaa kíxene keyúhoyi kúveuke yóvoku,

kohonókokonotimo koyúhoyeokono, kutí'inokemo exoâti uhá koeti xâne.

⁴ —Itínoe íningone, hara ngixópinoe kó'oyene: Hákone píke xâne motovâti koépekeopi, vo'oku poéhane kexé'u íto koépekeea, yane ákone xunáko itúkea po'i koekúti. ⁵ Itea énjakapivo nékone tíyi, énomone ne Itukó'oviti apêti xunáko koépekeopi koane iyónopeopi ipihóponovokutike. Ngáyukoa ngíxeopinoe: Itúkapu énomone tíyo.

⁶ —Ákoikopo akávaneve singu koeti kálihunoe hó'openo ôti ya kali pi'âti pe'u tiûketi ákoti axu'ína ovâti? Itea ako kalíhuina ápeyea xapákuke nê'e ákoti exêa koêku Itukó'oviti. ⁷ Muhíkova híyeu tiûti, éxoa Itukó'oviti yé'akeye. Hákopo píke, vo'oku itínenoe yupihóvo itóponone nonékuke Itukó'oviti yane ênoti hó'openo ôti —kíxovokoxoane.

Koêku teinôa xâne koyúhoya hókea Jesus koáne akô'o teinâ

Mt 10.32-33; 12.32; 10.19-20; 2 Tm 1.8

⁸ Ina kixovókoxopaikomaka Jesus:

—Koati ngixópitinoe: Uhá koeti xâne koyuhoâti nonékuke po'ínuhiko xâne itúkeovo hokónuti, kúteanemakamo ngíxoaku nê'e nonékuke ánjuhiko ya vanúkeke. Ngoyuhoâtimakamo itúkeovo hokónuti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ⁹ Itea enepone koyuhoâti nonékuke xanéhiko ákoyea itúkapu hokónuti, ngoyuhópatimakamo nonékuke ánjuhiko vanúkeke ákoyea itúkapu hokónuti.

¹⁰ —Áva xâne vaheréxinonuti emó'u, apêtikomo oxéne itúyopea pahúnevo. Itea enepone xâne koyuhoâti itúkeovo váhere ne ítuwe Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ákonemo itúyopeaku ne pahúnevo.

11 —Enepo yamakánanoe yíhoikikono ya íhikaxovoku hó'e xanéhiko, koane nonékuke pahúkotihiko yoko po'ínuhiko payásoti tuti xanéhiko, hako pipokéxinoa iséneu ne kixékumo yimópike koane koékumo ne yiûho, **12** vo'oku yaneko ôra, ihíkaxopitinoemo Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti nékonemo keyúhoyi nonékukehiko — kíxovokoxoane Jesus.

*Ako yusíka ixómoyea ipúpakinoa visóneu kahá'ayea
ûtí vîrikuxea*

13 Yane apé koéne hóyeno xapákuke neko êno xâne kixoti Jesus:

—Ihikaxotí, pehúka ne mbo'ínu haxákeana ne apeínoati kûreinovike haíkene ûti —kíxoane.

14 Ina kixôa Jesus:

—Hoyenó, undí'ikopo yúhoikovoku xâne? Haina indúkovoke nzaxákeokokoa ne xâne kûreinoa haíkene —kíxoane.

15 Ina kixovókoxopaikomaka Jesus neko êno xâne kamokénoati:

—Yokóhiyanavoa ne uhá koeti kó'iyevovoku koekúti íyekovoke, enepohikone mani ixómoinoke ipúpakinoa iséneu keha'âti kuri'uxeovo apeínopiti, vo'oku haina énomone ápeino ne xâne yara kúveu mêmum —kíxovokoxoane.

16 Ina itukínoahiko Jesus íhokoake ne âha íhikaxeа. Harã kíxovokoxoa:

—Ápe hóyeno iríku, ênoti pôreu ha'i nónem isáneke.

17 Ina koe isóneupinovo: “Námeamo ngíxoaneye ra êno ha'i nónem? Vo'oku ákone iyónoangu”.

18 Ina koepómaka isóneupinovo: “Énjoa ngíxoakumo. Ngatahíneatimo ra unákovoku ha'i nónem, ínamo indukápa koati hána'itiya. Énomonemo unángoa ra

ha'i nónem, koáne ra uhá koeti apeínonuti. ¹⁹ Yane ínamo angôe: Éno apeínonuti ngoúnae. Ákomo malíka yónoku. Kó'oyene, poéhane ómomingea, níngea, énogyevom yoko elókeyea ongóvo, ngoetímo." ²⁰ Itea hara kíoxa Itukó'oviti: "Iti koati ákoti isóneu. Kó'oyene yara yótí, ivékóvotinemo. Kutí'ikopomo itópoínoipi uhá koëti ne apeínopiti yúnahiu?" kíxoane Itukó'oviti –kôe éxetina Jesus.

²¹ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Koati énomone koéneye ne xâne yuixóvoteoxo kurí'uxea apeínoati yara kúveu mêm, itea ako apeínoati xoko Itukó'oviti –koéne.

*Kuvóvoti Itukó'oviti
Mt 6.25-34*

²² Ina kixovókoxoamaka Jesus ne íhikauhiko:

—Énomone ngixínopinoe ákoya ixomo ipúpakina iséneu kixékumo kêku itukovo káxe, ukínopikumo nîke, koane nökone kexé'u, yoko kixékumo iké'ipovoxopivo. ²³ Vo'oku enepone kényeku itukovo káxe, haina pohúneti níki, koane hainámaka pohúneti iké'ipovoxopivo yápeino. ²⁴ Ivévakapihi ne hó'openohiko ôti. Ako nâ, koane ako ítixeaku ha'i nône. Ákomaka unákoku nîka, koane ákomaka óvoku ítixoku êno nikokónoti, itea kóyeane poréxea Itukó'oviti nîka. Ákoikopo yéxa itúkeovo itínoe yupihóvo itóponone yane hó'openohiko ôti? ²⁵ Ako ápahuina ya xepákukenoe itotimo koúkoponea kaxena âvoyeani ivákapu, yusíkoti yupíheovo kahá'aya koúkoponea. ²⁶ Neíxoaneikopo, koêku ákoya ite itíki kalîhuti koekúti, ná'ikopo koeti ixómoino yónoheixoa iséneu ne po'ínuhiko koekúti? ²⁷ Ivévakapihimaka koêku payá'iyea

ne koati uhé'ekoti hîu ne itunoêvoti ya mêmum, enepone iháxoneti humanévoti. Ako hûka kuteâti xâne, koane ákomaka ixúxuka, itea koati ngixópitinoe: Muhíkova neko uhá koeti úhe'ene náti Salúmaum, enepone hána'iti iríku mekúke, ako itápana úhe'ene hîu ne itunoêvotihiko íhae mêmum. ²⁸ Katarákoapo Itukó'oviti ne itunoêvoti íhae mêmum, mapini pôhutine kó'oyene ápeyea, ihârotike oro'ókokonotinemo yúuke, ínapomo hako katarákopi Itukó'oviti, itínoe xâne ôriti kúveova. ²⁹ Hákonoekopo ixomo yonóheixoa iséneu úkeakumo ne nîke koane yêka. Hákomaka kenóko'inoe vo'óuke ra koekúti. ³⁰ Vo'oku koati énomone yónoheixo isóneu xâne ákoti êxa Itukó'oviti ya uhá koeti óvohipoku yara kúveu mêmum. Yoko éxoa Yá'a íhae vanúke kénokinoe uhá koëti ra koekúti. ³¹ Inúxotike ya uhá koëti, hane itíka yónoheixoku iséneu ítuке Itukó'oviti, yane kousókinopeatimo Itukó'oviti ne po'ínuhiko nékone –kíxovokoxoane Jesus.

*Koêku ne kaná'uti îrikuxea xâne
Mt 6.19-21; 1 Pê 1.4*

³² Ina kixovókoxopaikomaka Jesus neko íhikauhiko:

—Itínoe hokónuti, itínoe kutí ngíxone kálihunoe su'ûso ákoti axu'ína ikéneke koyonoâti, hákonoe píke, vo'oku koati ahá'inopinoe Yá'a íhae vanúke itíkivo xanéna koane yenópi vanúke natíxokuke.

³³ Enepone apeínopiti, yakávanea, koane pêrekexamaka xâne ákoti apeínoati ne ésa'i. Yane apêtimi íhaku tîketina ákotinemo ipúpa'ixeaku, koane enómakamo apeínopiti ákoti uké'eyeaku vanúkeke xoko ákoyeaku itápana ómevoti, koane xoko ákoyeakumaka kálihunoe hó'openo nikóheati. ³⁴ Vo'oku koêkuti yunákoaku ne apeínopiti, itukapu

vanúkeke, áko'o itukapu poké'eke, énomonemakamo yónoheixo iséneu –kíxovokoxoane.

35 Ina koe'íkomaka Jesus:

—Itíkapu xâne usó koyêti kuteâti koêku xâne iyukovó koyêti, ko'ipovó kixoíxotimaka ípovo, koane ihuvé koyêtimaka yukúna aukápapu kúxoixopone. ³⁶ Kutí yákoyenoe ahinoêtí i xómoti noimé'exopo seópope pátarauxa ukopeâti áyuike kasâtuxoti. Seopóna pátarauxa, enepo ipusókopo pahapéti, usó kóyepone ahínoe míhe'okopinoa. ³⁷ Koati únatimo koêku ne ahinoêtihiko inú'epo pátarauxa ixómoti noimé'exopa. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Itukovó koetimo koati pátarauxa silo'íxopomo ípovo ko'ítukeyea. Yane kavátahikoatimakamo neko ahínoe xe'o mësa omínoâti nîka. ³⁸ Yusíkoti itúkeovo ya kuku yóti, áko'o ya mâturukata seópea ne pátarauxa, koati únatimo koêku neko ahínoe inú'epo ixómoti noimé'exopa. ³⁹ Koati endó'okopitinoe koêkumo: Eneponi exâ únae ovokúti orana símope ne ómevoti, mani koyonoâti ne óvoku, ákoní síka ûrukeova ne óvoku. ⁴⁰ Keánenoemaka, neímexa ne aúngopovopemo, undi íhae vanúke ikútipesikoponovoti xâne, vo'oku ya koati ákoyeakumo kixápanu, énomonemo aúngopeovo — kíxovokoxoane Jesus.

*Éxetina Jesus koeku únati yoko váhere ahinoêti
Mt 24.45-51*

41 Ina kixôa Pêturu ne Jesus:

—Unaém, enepora yéxetina apêti íhokovoke, koati utíne itíkinoá? áko'o uhá koetímaka xâne —kíxoane.

42 Ina kixôa Jesus itukínoati po'i íhokoake:

—Kutí'ikopomea itukóvo kuteâti ne ahinoêti koati yuixóvoti ítukexeokonoke, koane ponóvoti isóneu ítukeke? Énomone neko poréxoakemaka pátarauxa éxea koêku ne po'ínuhiko ahínoe, motovâti koûsokinoa nôkone koatíke kaxénaxeokonoke. ⁴³ Koati únatimo koêku ne ahinoêti inú'epomo pátarauxa kíxeaneyea ko'ítukeyea aukápanu. ⁴⁴ Koati endó'okopitinoe koêkumo: Kuri'ó kixoâtimo pátarauxa kóyoninoa uhá koeti apeínoati. ⁴⁵ Itea enepo akôe isóneu ne ahinoêti: “Yupíhovane xu'íkeneyea ne mbátarauxa” akôe, ina turixápu yehépoke'exea ne po'ínuhiko ahinoêti, ha'íne, koane yuíxeovo níkea, énoyeovo yoko kohíhiyea, naíxapu nê'e. ⁴⁶ Vo'oku seopó koetímo pátarauxa ya káxe koati ákoyeaku kuxápa, koáne ya ôra ákoyeakumaka éxa káyukopeovomo. Yanê'e, koati kotívetimo kíxoaku pátarauxa ipihápana. Iyonópatimo xoko iyónopoku xâne ákoti akutípo.

⁴⁷ —Enepone ahinoêti exoâti ne ahá'inoa pátarauxa, itea ákoti usó akóye koûsokea, ákotimaka itukêa ne âha, koatimo xúnati yehépoke'exeokono ipihápanakana. ⁴⁸ Itea enepone ákoti exâ ne ahá'inoa pátarauxa, yusíkoti váherexea ítuke koane motókeyea xu'ínayea ipíhoponeokono, itea ákomo áxuna kíxoakumo pátarauxa yehépoke'exea ipihápana. Vo'oku enepone xâne ênoti pónekonoke, konokoâti enó'iyeamaka únatinoe koekúti ítuke, pôreupo vo'oku enó'iyea pónekonoke. Kúteanemaka koêku ne xâne xu'ínati ípara, koati konokoâti enó'iyea pôreupo anu'úkopati ne yé'akeye pónekonoke —kíxoane.

*Xâne okopókokoti vo'oku Jesus
Mt 10.34-36*

49 Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enepone nzímea yara kúveu mêmum, ínzokoa yúku oro'ókoti, yoko ehá'ani turíxeovone kó'iyeaneye.
50 Itea anéyeiko kotíveti koekúti véngokuikomo. Koati konokoâti itúkeovo oúngekemo yóno ne êno tiveko koekúti, epó'oxo koati hâna'itine tiveko inzóneu koêku âvoya ndarú'uxa. **51** Ikítixatinoe nzimínoti motó'iyeva úhepeyea isóneunokoko ne xâne yara kúveu mêmum? Ákomo ákoeneye. Koati endó'okopitinoe koêku: Apêtimo okopókokoti vo'ónguke. **52** Ukeátine kó'oyene, itukovo apêti singu koeti ko'óvokuti ya pôhutike ovokúti, mopó'amo okopâti ne po'i pi'âti, itukovo pi'âti okopâtimo ne po'i mopo'âti vo'ónguke. **53** Kúteanemakamo koeku hóyeno yoko xé'a. Okopâtimo hóyeno ne xé'a, áko'o itukovo xé'a okopâmo ne há'a vo'ónguke. Kúteanemakamo koeku sêno yoko ihíne. Okopâtimo sêno ne ihíne, áko'o itukovo ihíne okopómo êno vo'ónguke. Kúteanemaka koeku sêno yoko sinéna vo'ónguke, okopâtimo sêno ne sinéna, áko'o itukovo sinéna okopâ ne imóse vo'ónguke —kíxovokoxoane Jesus.

Hoénaxovope yé'exeovone hunókoku ra mêmum

Mt 16.2-3

54 Ina kixovókoxopaikomaka Jesus neko êno xâne:

—Enepo neixónoe kapási ukeâti kíyo'i káxe, “Úko rakéne” kénoe. Koáne, kevó'oxo. **55** Koáne enepo sa'irí'okovo ne ihunóvoti, neixoâtinoe ne úkeaku, “Kotúpotinemo” kénoemaka. Koá'axo, kotúpo. **56** Itínoe ikútixapovoti koati ko'éxoneti, é'exo kíxeanoe koêku ra mêmum koáne ra vanúke, koêku kahá'ayea kévea koane kotú'iyea, itea inípono ákoyea yéxa

itukóvotiye ra káxehiko símokune ûti. ⁵⁷ Manímaka konókoti yéxinoe péni iséneunoa ra koekútihiko! –kíxovokoxoane Jesus.

⁵⁸ Ina koe'íkomaka:

—Itukovo apêti évotikopike po'i xâne, ina omôpi yuhoíkovokutike, ya koêkuiko yéni, tumúneke sími yuhoíkovokutike, yapásika kíxeaku unátipinokoko iséneu, maka hákone iyónópi nonéuke ne pahúkoti yuhoíkovokutike, vo'oku mani kurikópiti nê'e xoko pulísea. Kene ne pulísea, mani kurikópiti ika'ákovokutike. ⁵⁹ Enepo akoéneye, koati ngixópiti ákoyeamo ipíhikapi koêku ákoya peréxapa uhá koëti ne yoréveu –kíxovokoxoane Jesus, exókoatihiko kónokea épemea Itukó'oviti kotúyopinoa pahúnevo tumúneke seópea nonéuke.

13

Konókoti kuríkopea ûti ne vâhere vítuke

¹ Koati énomone yaneko koyúhoyeaku Jesus, apé koéne xanéhiko simoâti, koyuhó'inoati koêku ne íhaehiko Ngalíleya, koépeu Pilátu, itúkeovo isúkotihiko hó'openo, ikó'iparaxoke Itukó'oviti, yaneko koepékokonone. ² Ina kixoáhiko Jesus:

—Ikítixatinoemea koati yupihóvoti vâherevoko ya po'ínuhiko xâne íhae Ngalíleya nekôyohiko vo'oku kixókonokuhiko koépekeokono? ³ Ako kalíhuina kó'iyeaneye. Koati ngixópitinoe: Enepomo hákoti iketívexoa iséneuke ne pehúnevo, koane hákotimaka kirikópa, koati kotívetimakamo kixékonoku ya hunókokuke. ⁴ Kene neko dizoitu koeti ivokóvoti ya Silôe íkoro'uxovone neko éyevoti péti vanúkeke koexépoeti, pe'okoâtinoemea itúkeovo koati yupihóvati vâherevoko ya uhá koeti po'ínuhiko

xâne íhae Njeruzálem? ⁵ Koati ngoyuhó'inopitinoe: Enepomo hákoti iketívexoa iséneuke ne pehúnevo, koane hákoti kirikópa, koati kotívetimakamo kixékonoku ya hunókokuke –kíxoanehiko Jesus.

Koeku xuve figu ákoti há'i

⁶ Ina itukínoahiko Jesus íhokoake ne âha íhikaxeа. Hara kíxovokoxoa:

—Ápe hóyeno apêti xuve fígu xapákuke xuve úva nône. Po'i káxe opósikoponea há'i yane xúve itea ako êho. ⁷ Yane ina kixôa neko koyonínoati ne nône: “Mopó'ane xoénae ixomo ombósi'ixoponea há'i râ'a, itea anéyeiko âvoyea ênjo. Titükane kó'oyene, vo'oku ovohí koâti ra poké'e koêku ákoyea pôreu” kíxoane. ⁸ Ina yumopâ ahínoe: “Síkeavone yara xoénae. Imbanó'ekoatikomo, ínamo imbíhina katamú'ikoati. ⁹ Yane enepo parêxa há'i, únativo. Kene hákotimo, pehúkanemo tetúkeovo” kíxoane –koéne éxetina.

Sêno ka'aríneti koítovone Jesus

¹⁰ Ya sâputu, káxe koati sasá'iti xoko evo jûdeu, ixómoti ihíkaxo ne Jesus ya íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko. ¹¹ Yane simóne sêno ka'aríneti. Dizoitu koetíne xoénae ixomo iká'arinexoa ndémoniu. Yupíhovone itipuí kó'yea vo'ókuke, ácone ita ponópeovo. ¹² Noixoâne Jesus, iháxicoane ina kixôa:

—Senó, Ítivoane ra yaríne –kíxoane.

¹³ Yane ípiho vô'u Jesus muyókuke. Ehá'axo kíxoaneye, ponópovone koxé'u neko sêno. Yane yupihovó koéne iháyu'ikea Itukó'oviti neko sêno. ¹⁴ Itea ímaikovo ne inuxínoti itukéti yane íhikaxovoku hó'e jûdeu, vo'oku koíteova Jesus ne sêno ya sâputu. Hara kôe:

—Anéye sei koeti káxe motovâti ko'ítukeyea ne xâne. Énomone síminoe ítivoa ne yaríne, kene ako yusíka itúkeovo ya sâputu, káxe koati sasá'iti hó'eke ûti —koéne.

¹⁵ Ina kôe ne Vúnae:

—Itínoe ikútixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, ákonikopo kíxeapananoe ne píyo vûi, itukovo píyo juméntu xoko ómomikoku íyikoponi úne ya sâputu? ¹⁶ Ina keno'óko ra sêno, koati ámoripono Âbraum iká'arinexone Satánae dizoitu koetíne xoénae. Ná'ikopo koeti ákoino omótova íteova ya aríne ya sâputu? —kíxovokoxoane.

¹⁷ Uke'éxone koyúhoyea Jesus, teyó koénehiko neko uhá koeti okopâti, itea yupíhova elókeyea okóvo ne po'ínuhiko jûdeu vo'ókuke uhá koêti neko ihayú'uti ítuке Jesus.

Éxetina Jesus koêku ukóponea ne ake nonéti koéhati mostarda

Mt 13.31-32; Mk 4.30-32

¹⁸ Háramaka koe íhkaxeа ne Jesus:

—Kutimea koéneye ukóponea ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne? Kutimea ínzokoa? ¹⁹ Hara koéneye kalíhuti ake nonéti, enepone iháxoneti mostarda enepo nôa hóyeno ya isáneke. Ihonópone, paya'ínemaka, itúkovone xuve tikóti. Yane itúkotine môko ne hó'openo ôti káva'oke —koéne.

Éxetina Jesus koêku ne kohiyákopeti pâum

Mt 13.33

²⁰ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Kutimea ínzokoa kixoku ukóponea ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne? ²¹ Hane koéneye kohiyákopeti pâum veínoake sêno ánahixeа mopo'âti

ihíxopeti tiríku. Ehane heú kíoxa kohíyakea ne tiríku –koéne.

*Koeku kalíkuti pahapéti
Mt 7.13-14; 7.21-23*

²² Koêku yónea ya Njeruzálem ne Jesus, koane ihikaxea emo'u Itukó'oviti yane pitivókohiko yoko ipuxóvokutihiko vékoku. ²³ Yane ápe xâne kixoti Jesus:

—Unaém, ákomeamo axú'ina ne xâne koítovone Itukó'oviti yonopâti xokýoyoke?

²⁴ Ina yumopâ Jesus, itukínoati íhokoake.

—Kéxuna'ixapunoe víki ne kutí koeti kalíkuti pahapéti. Koati ngixópitinoe: Enómo kaha'âti vékea itea ákomo íta —kíxoane.

²⁵ Ina itukínoamaka po'i xêti, íhokopovoke, koane íhokoake ne xâne ákotimo urúkapapa ne natíxoku Itukó'oviti vanúkeke. Hara kôe:

—Exepúka ne únae ovokúti, exexápane ne pahapéti, itukapu meúkeke yovó'ikonoe ixómoyea ipísoko pahapéti ké'iyi: “Unaém, míhi'akinavea ne pahapéti” ké'iyi, yane haramo kixópi: “Hainánoe iti ovónje” kixópitinoemo. ²⁶ Ínamo ixeánoe: “Kahá'inepipepo ûti xe'o mësa óvoku nikokónoti yoko ekâti yanekôyoke, koane koati vípuxovokuke íhikexopepo” kixeâtimu. ²⁷ Itea haramo koépomaka yuhó'inopinoe únae ne ovokúti: “Ako énjapinoe. Yahíkuxipunu, itínoe itúkotí vâhere” kixópitinoemo.

²⁸ Yane neixoâtinemo ne Âbraum, Izáki koane Njáko ya natíxokuke Itukó'oviti, koánemaka uhá koetíhiko ne páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u mekúke, itea kirikókonotinemo meúkeke yane natíxokuke Itukó'oviti. Yoko enómo iyókexoti yoko ngarutútukexoti ôe vo'oku hána'iti tiveko koeku

xâne xoko yenópoku. ²⁹ Enómo xâne ivatákopotimo xe'ókuke mësa ya natíxoku Itukó'oviti ukeâti ya uhá koéti ra kúveu mëum, xoko úkeaku ihâroti, yoko xoko íyeu kíyo'i káxe, koane xoko úkeaku kásati, yoko xoko úkeaku ihunóvoti. ³⁰ Apêtimoxâne ákoti apayáso ovoti ikenétike koêku kó'oyene itukóvotimo koâti teyonéti ya po'ínuhiko xâne yaneko káxe. Kene xapákuke ne teyonéti koêku kó'oyene, apêtimoxôpoti koati ikenétike –koene Jesus.

*Ako omótova okóvo Jesus ne íhae Njeruzálem
Mt 23.37-39*

³¹ Koêkuiko koyúhoyea ne Jesus, ápe farîzeuhiko kixopónoati:

—Hákone yovóheixo yâye. Ipíhikapi râ'a, vo'oku kahá'ati koépekeopi ne Êrodi –kíxoanehiko.

³² Itea hara kíxoa Jesus yumópeahiko:

—Yéta'akapana ne Êrodi, enepone kutí koeti éxeako úkoe, ngópuhikopeakomo ndémoniu xoko xâne ûroevó, yoko ngoíteovoikomo ka'aríneti kó'oyene yoko ihârotike. Yane mopó'apeke káxe, unzéxotinemó índuke. ³³ Ngonókotiko ungóponea ya po'íkehiko pitivóko kó'oyene, koane ihârotike, yoko po'íke ihâroti, motovâti nzímea Njeruzálem, vo'oku ákomo po'i koépekokonoku porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti, ákoti itukapu ya Njeruzálem.

³⁴ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Imáko ké'iyivoku, itínoe íhae Njeruzálem. Aínovonoe iti xâne yómoti koépekea porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti. Aínovonoemaka iti koépekenati ovoxe Itukó'oviti páhoe xepákukenoe, hipokoâti ya mopôi. Kuteâti kíxoaku tapí'i ho'úxea ne xe'éxaxapa opékuke kêvi, mani ngaha'âtimaka

ngíxeopineye kuteâti, itea ákonoe yakáha'a. ³⁵ Yara kuteâti kékunoe, ákonemo ovâti ra yóvokunoe. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Ukeátine kó'oyene, ákonenoemo neíxapanu tukú koeti yaneko káxe ké'iyikunoemo: "Viháyu'ika ne páhoenovi Vúnae Itukó'oviti, enepone keno'ókoti ya iháke Itukó'oviti" yakoénoe —koéne ne Jesus.

14

Koitóvo ka'aríneti ne Jesus

¹ Po'íke sâputu, pîho Jesus nikóponea óvokuke farízeu. Yoko koati teyonéti neko hóyeno xapáku ke po'ínuhiko farízeu. Enepone xanéhikoya, koati komómoti Jesus. ² Ápemaka hóyenoya momo'ópixoti. Koati nonéku ke Jesus óvoheixo. ³ Ina kixovókoxoa Jesus ne jûdeuhiko ihíkaxoti yútoe Muîse, yóko'o ne farízeuhiko:

—Yane Ponóvoti Kixovókuti hó'e ûti, poréxovi koíteovo uti xâne ya sâputu? áko'o ako paréxavea —kixovokoxoane.

⁴ Itea yunu-kyunukú koénehiko. Ina namu'ókoa Jesus neko hóyeno, yane koítovane, ina porexôa pihópea. ⁵ Ina kixovókoxopamaka Jesus neko xâne:

—Ínani áva xi'ixa, áko'o vuina îti ikoróno'ekovoti ikokúti. Yusíkotini itúkeovo ya sâputu, ákonikopo yéhaka viyópi? —kixovokoxoane.

⁶ Itea ákohiko éxa kíxoaku yumópea.

Kahaná'ikokonotimo ne xâne ákoti kapayásakapapu Lk 22.26-27; Fp 2.3; 1 Pê 5.5

⁷ Koêku ixómoyea komóma Jesus ne hupiútihiko koane kixoku noívokoxea hazaéti iyatákokuti xe'óku ke mësa xapáku ke xâne koati payásoti, yane

turíxovone itúkinoá íhokoake ne âha íhkaxea. Hara kôe:

⁸ —Enepo iteíkakana niképoni xoko áyui kasâtuxoti, hako neivókoxo ivétakoku ovoti xérerekuke kasâtuxoti, vo'oku enepo síma koati payásoti ya itíke, ⁹ yane simópitimo ne itaíkopiti, enepone itaíkoatimaka ne po'i simôti, epemópitimo ípekivo motovâti ivátakea ne po'i simôti. Yane hána'itimo tíyapana koêku vatahí képi po'íke.

¹⁰ —Itea enepo áva itaíkopiti, hane yéna ivétakoponi xoko ivatákokutihiko ákoti itukapu ivátakoku payásoti. Yane enepo pihinápi ne itaíkopiti, haramo kixópi: “Iningoné, hara ivétakapana nonekútike xérerekuke ne kasâtuxoti” kixópitimo. Yane kuteâti kixópiku, koati kapayásokopitimo nonékuke uhá koeti po'ínuhiko itá'iuti.

¹¹ —Vo'oku koteýókokonotimo ne uhá koeti kapayásokopovoti. Kene ne ákoti kapayásakapapu, kahaná'ikokonotimo —koéne.

¹² Ina kixoá'ikomaka Jesus ne itaíkoati:

—Enepo áva íte'iu yóvokuke arámusakoponea, áko'o jántaxoponea, hako itukovo ínikenehiko íteiko, itukovo pe'ínuhiko, áko'o itukovo iyínoxapa. Hákomaka iteíko míxone xérerekuke yóvoku áva iríkuhiko xapákuke. Vo'oku ixeáneye, itaíkopopitigmamo niképoni óvokuke. Yane koati nemukópatinemo ésa'i ne itíkinoá únati ne po'i xâne. ¹³ Itea enepo yokoyûi, hanemo íteika xâne ákoti apeínoati, koáne ne apêti isáyunevo poixo'o mûyo, koáne ne mohéveu yoko komítithiko. ¹⁴ Yane koati únatimo kêku, vo'oku ákoyea oxéne ne íte'iu poréxopeopi ésa'i únati ítikeinoa. Itea koati

apêtimô némoepo yaneko káxe exépukopeakumo ukópea xapa ivokóvoti ne kasás'a'ipu Itukó'oviti, enepohikone ponóvoti kixoku itúkeovo —kíxoane Jesus.

Éxetina Jesus koeku hóyeno kóyuiti

Mt 22.1-10

¹⁵ Yoko ápe ha'ine Jesus xe'ókuke mësa kameâti neko yûho. Yane hara kixo Jesus:

—Koati únatimo koêku ne xâne apêti xapa nikaxóvoti ya natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke —kíxoane.

¹⁶ Ina itûko xêti ne Jesus. Hara kôe:

—Ápe hóyeno itûkoti hána'iti nikaxóvoti, ênoti húpiu. ¹⁷ Simovóne orána neko nikaxóvoti, pahúkone ahínoe kixóponea neko húpiuhiko yusíkea píheanehiko vo'oku usó'iyeane uhá koêti.

¹⁸ —Itea pöhutihiko neko hupiúti, aínovo apêti pô'onexeoyoke. Hara kíxoa inúxoti yumopâti: “Apêti poké'e inámati váneum. Koati ngonokoâtiko noínjoponea. Yokóseananu, yéta'akapinanamo ne pétarauxa ákoyeanemo omótova mbíhea” kíxoane.

¹⁹ —Ina kixôa po'ínu: “Apêti singu koeti vûi ka'apénekokoti, váneum, yoko ngonokoâtiko nzixópea. Yokóseananu, yéta'akapinanamo ne pétarauxa ákoyeanemo omótova mbíhea” kíxoanemaka.

²⁰ —Ina koemáka ne po'ínu: “Ínati ngoyêno. Ako omótova mbíhea” kôe.

²¹ —Aukópovo ne ahinoêti xoko pátarauxa, heú kíxoa koyúhopinoa uhá koêti neko koekúti. Yane yupíhova ímaikinovo xanéhiko húpiu neko únae ovokúti. Ina kíxo ahínoe: “Yéhakapu, pihéne ya uhá koeti none ovokúti ya pítivokona ûti, ya koêkuti

xe'o ovokúti vékoku xâne. Víyahikapana ne xâne ákoti apeínoati koáne ne isayú'ixovoti poixo'o mûyo, yóko'o ne komítiti, koáne ne mohéveu" kíxoane.

22 —Koane pihóne. Ikénépoke, hara kíoxa ahínoe: “Unaém, indúkoane ne péhoenonu, itea anéyeiko ivatákokuti” kíxoane.

23 —Ina kixôa pátarauxa: “Yéhaka víki ya none ovokúti koáne ya kálighunoe xêne. Koêkuti tekópone, pehúka yâkeneye maka ipúhikane ra óvongu. **24** Koati ngixópitinoe: Ákomo ápahuina xâne xapákuke neko inúxotihiko nzúpiu mboréxeakemo níkea ra nikokónoti ngoúseune” koéne —koe éxetina Jesus.

Nókone kó'iyea isóneu ne kahá'ati hókea Jesus

Mt 10.37-38; Lk 9.23-24; Xu 12.26

25 Yoko yupíhova êno xâne hokó'ixoti Jesus koêku yónea. Ina inonéxinova Jesus, hara kíxovokoxoa:

26 —Uhá koêti xâne kahá'ati hókeonu, konókoti itúkeovo ûndi ako omótovoxo okóvo ya uhá koêti, ínati yusíko itúkeovo ínzikau. Ako yusíka itúkeovo há'a, êno, yêno, xe'éxaxapa, itukovo po'ínuhiko ako omótovoxo okóvo ya undíke, muhíkovamaka unako koêku yara kúveu mêm. **27** Koáne enepone xâne ákoti usó akóye koítoponeovo kotíveti koêku hókeonu, ákotimaka akahá'a kutí kíxeovo xâne koínoti kurúhuna iyónókono xoko kurúhuxokonokumo, ako yusíka itúkeovo hokónuti. **28** Konókoti itukinoa isóneu xâne inúxotike íteamo hókeonu, áko'o ákoyea, kuteâti koêku áva xepákukenoe kahá'ati koéxepukea éyevoti péti vanúkeke. Ako yusíka itukó kíxea, ákoti itukína isóneu yé'akemoye ésa'i ovâti inúxotike. Konókoti ivátakinoa okóvoxeá yé'akemoye ésa'i inúxotike, noixoâti motó'iyeovamo ne tiûketina.

29 Vo'oku eneponi uke'é akôe tiûketina, pöhutikone poéheve úsexo, ákotineni omotóva úsexea hâxa, yane mani koemóke'eati uhá koeti xâne noixoâti
30 koáneni kíxeokono: “Enepone hóyeno, pohu turí kixó ítuke, ako úsexa” mani kixokónoti.

31 —Kúteanemaka koêku xoko nâti. Ákoní pihó ákoe okótumonexea po'i nâti, anáne, kaha'âti okópea ákoti ivatáka inúxotike, itukínoati isóneu íteamo ya yehí koeti mili húndaruna ne keno'ókinoati okópea omoti vinti koeti mili húndaruna. **32** Vo'oku eneponi inixâ ákoyeamo íta, ya koêku âvoya malíka ne anáne, mani apêtimó páhoe xokóyoke epemóponoati nökone itúkea motovâti ákoyea isukókoti.

33 —Keánenoemaka, uhá koeti xepákukenoe kahá'ati hókeonu ákoti usó akóye kuríkea uhá koeti ítukevo, ákomo omótova hókeonu —kíxovokoxoane.

*Koeku yúki ákotine uhéko
Mt 5.13; Mk 9.50*

34 —Koati únati koekúti ne yúki, itea enepo auké'e taú'iko, ákonemo oxéne aúkoperinokonoa. **35** Yane ákone itúkovo. Muhíkova eneponi kurikákana poké'eke xoko nonéti, koaneni anahíxakana isiko hó'openo, ákoní itúkovo. Poéhane kuríkeokono. Koêkuti kamoâti ra yûnzo, ivávaka —kíxovokoxoane Jesus neko xanéhiko.

15

*Kóseana Jesus ne xâne pahukóvoti
Mt 18.12-14*

1 Yoko êno koperáxinoti nâti, enepone ánu'ukenati kóperau, koane enómaka xâne pahukóvoti pihôti xoko Jesus, kamokénoponoati. **2** Yane

kapáhakinovohiko koeku Jesus ne farízeu, enepohikone yuixóvoti hókea yútoe Muîse, koáne ne ihíkaxoti yútoe Muîse, enepone éskiribahiko. Hara kixókoko:

—Imáko ra hóyeno anahíxovoti xâne pahukóvoti koane iníkoatihi komaka —kixókokone.

Ihíkauvoti ihókovoti koeku moyóniti su'ûso

³ Ina itukínoahiko Jesus íhokoake ne âha íhikaxeа. Hara kíxovokoxoa:

⁴ —Ínani áva hóyeno xepákukenoe apêti pôhuti séndu su'ûsona. Kavu'ixa pôhutiya, ákonikopomea kurí íxahiko ne noventai nove koéti ya xoko óvoku kóyonoyea ya mêmum, koeku opósikoponea neko moyóniti tukú koeti inixápana? ⁵ Yane inixápanane, mani yupihovó koeti elókepea okóvo. Mani imó kixopâti povókuke omópea. ⁶ Yane seapáne óvokuke, mani ho'úxoti ínikonehiko yoko ko'óvokutihiko xérerekuke óvoku ínani ixâ: “Hivá'axapananu ya elókeko ongóvo, vo'oku íninjopane ne nzu'ûsona ivu'íxoti” ákoni íxa?

⁷ —Koati ngixópitinoe kó'iye anemakaye ne êno elokékoti okovóti ya vanúkeke enepo apê pôhuti pahukóvoti ikotívexoati isóneuke ne vâhere kixoku itúkeovo, koane epémoti Itukó'oviti kotúyopinoa. Enoné'e elokékoti okovóti vo'ókuke neko pôhuti koxe'u xâne yane noventai nove koeti ponóvoti kixoku itúkeovo ákoti okonóko épemea Itukó'oviti kotúyopinoa pahúnevo —koéne.

Ihíkauvoti ihókovoti koeku tiûketi kovú'e sêno

⁸ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Ínani áva sêno apêti yehí koeti pe'u tiûketina. Kavu'ixa pôhuti yane yehí koéti, ákonikopomea

íhuxa yukúna, ina kókoyuse ixâ kaúha'ixeua uhá koêti ne kúveu óvoku oposíkopati tukú koeti ínixoponea? ⁹ Inixápanane, mani ho'úxoti ínikonehiko yoko ko'óvokutihiko oveâti xérerekuke óvoku, ínani ixâhiko: “Hivá'axapananu ya elókeko ongóvo vo'oku íninjopane ne po'i pe'u ndiûketina ngovú'emeku” ákonikopomea ákoe?

10 —Koati ngixópitinoe: Énomonemaka koéneye elókeko okóvo ne áuju, enepohikone ovoxe Itukó'oviti ya vanúke enepo apê pôhuti pahukóvoti ikotívexoati isóneuke ne vâhere kixoku itúkeovo koane epémotimaka Itukó'oviti kotúyopinoa —koéne.

Ipuhíkeati óvoku há'a ákoti kayúsea kixoku itúkeovo

11 Ina koe'íkomaka íhkaxea Jesus:

—Ápe hóyeno pi'âti xé'a. **12** Po'íke káxe, hara kixo há'a ne nihí'iti xé'a: “Pai, mani ngaha'âtine peréxinoa ne íkinonuke yane apeínopiti” kíxoane.

—Yane haxákoane há'a apeínoati neko pi'âti xe'éxa. **13** Avo áxu'ikene, kaúnakovo neko homoêhou. Yane ómane uhá koêti ne apeínoati. Úkeane pího po'íke poké'e ákoti malíka. Heu-heú kíxo komóhiyea neko tiûketina. Koêkuti âha kíxeova, itúko. Koati vaheréxoti kixoku itúkeovo.

14 —Uke'éoane heú koêti neko tiûketina, kenó'okone êno hímakati yaneko poké'e. Yane turíxovone ikónoko'ixeovo neko homoêhou. Épekoanemaka hímakati. **15** Úkeane pího xoko hóyeno íhae neko poké'e oposíkoponoti itukétiya. Yane pahúkoane hóyeno óyonokuke kátarokinoa kuréna. **16** Yâkoxonoye, íyokovane níkea neko nika kûre. Koáhati ákoti porexoâti nîka. **17** Ina itukópinovo isóneu neko homoêhou. Hara koe isóneupinovo:

“Enepohikone ko'itúkeinoti nzá'a, aínovó koati únatihiko nîka. Inímbono yâye ngoitóponovoti kotíveti ya hímakati. ¹⁸ Ngaúnakapapuvo, mbihópotine xoko nzá'a kó'oyene. Ká'aye ngixopâtimo: ‘Pai, koati undi ákoti aunáti kixoku itúkeovo nonékuke Íhae Vanúke koane nenékuke. ¹⁹ Ákone omóndocea indúkeovo xi'íxa. Kutí íxepanune yahínoe’ ngixopâtimo” koéne isóneupinovo. ²⁰ Yane kouúnakopovone neko homoêhou ina pihôpo xoko há'a.

—Avo malíkapa, ínixopane há'a yâkeneye koane yupíheovo kóseanayea. Ina ehakóvo okótumonexopea koáne opóno'ekopea. ²¹ Ina kíxo há'a neko homoêhou: “Pai, koati undi ákoti aunáti kixoku itúkeovo nonékuke Íhae Vanúke koane nenékuke. Ákone omóndocea indúkeovo xi'íxa” kíxoane.

²² —Yane hara kíxo ahínoehiko neko há'a: “Yéhakapunoe, yámane ne koati únati ipovóti, itíkapina ra nje'éxa. Itíkapinamaka horóxona yoko hapátuna. ²³ Viyápananoemaka ne koati kínati xe'exa váka koane isíkanoe. Vokóyui, aélokenemaka vokóvo ²⁴ vo'oku kutí koetine ivokóvoti ra nje'éxa, itea iyúkopovone. Kutí koe ivu'íxoti, itea íninjopane” kíxoane.

—Yane turíxovonehiko kóyuiyea.

²⁵ —Yoko mêmum óvoheixo ne xuvé'eti xe'éxa neko hóyeno. Ye'éxopone óvoku há'a, kamone êno emo'u oxokénati yoko hiyokéxotihiko. ²⁶ Ina ihaxíko ahinoe há'a epemoâti kó'inokeneye ne koekúti.

²⁷ —Yane hara kíxoane ahinoêti yumopâ: “Seópotine yâti. Yoko kóyuiti ne yá'a. Pahúkomaka isúkeovo ne koati kínati xe'exa váka vo'oku ákoyea yuvâti ne yâti koeku seópea xokóyoke” kíxoane.

28 —Yane yupihovó koene ímaikeovo xuvé'eti xe'ëxa neko hóyeno kamôa. Ako akáha'a ūrukopeovo ovokútike xoko ayuítí. Ina ipuhíkinoa há'a oposíkoati koúhepekopea isóneu. **29** Itea hara kixo há'a neko hóyeno: “Pai, enóne xoénae ngo'ítukeinopi. Ako anú'ungeaku yemó'u koane koékuti péhoenonu, indúkoa. Itea muhíkova kali xe'ëxa váxikita, ako peréxinoaku motovâti ngóyuiyea xapa íningone. **30** Itea koeku seópea ne xi'ixa, enepone heú kixoti uké'exea apeínopiti yátikeneye xapa mohíti sêno, ainovó koe énomone itíkino ayuítí. Pehúkoakomaka isúkeovo ne koati kínati xe'ëxa vakana ûti!” kíxoane.

31 —Ina kixôa há'a: “Nje'exá, koati yóvokune yâye njokóyoke. Heú koeti apeínonuti, ítikenemaka. **32** Yoko koati konokoâti kóyuiyea ûti koane elókeyea vokóvo vo'oku enepora yâti, kutí koe ivokóvotine, itea iyúkopovone. Kutí koémaka ivu'íxoti, itea ínijopane” kíxoane há'a —kôe éxetina Jesus.

16

Ihíkauvoti ihókovoti koeku hóyeno koyónoti ítukevo pátarauxa

1 Ina kixovókoxoa Jesus ne íhikau:

—Ápe hóyeno iríku apêti ahínoe exeâti koêku ne uhá koeti ítukevo. Ina apê koyuhópoínoati yupíheovo évokeovo ya apeínoati vo'oku itúkeovo aúpu'ikenati ne exeâti koêku ne ítuke. **2** Yane pahúkoane iríku iháxikeovo neko ahínoe ina kixôa: “Kaná'uti ra eyéngou ve'óku? Konókoti yéxokinu kixoku koêku ne ítikeinonu, vo'oku ákone omótova yóvi ra itukéti” kíxoane.

³ —Ina koe isóneu neko hóyeno: “Namo ángoeneye kó'oyene? Pahúkoponune ra mbátarauxa. Ako inda indúkea ínati itukéti kuteâti ngo'ítukeyea kavâne. Koane ndêyo indúkeovo épemokenati. ⁴ Énjoane ngíxoaku kó'oyene, maka mbahukápakanane avâne íningone usó koyéti óngea óvokuke, ínzuinovokemo káxehiko keno'ókoti” koéne isóneu.

⁵ —Yane heú kíoxa iháxihikea neko orevéxeati pátarauxa. Ina kixôa neko inúxoti simoâti: “Na yé'aye yorévexoake ne mbátarauxa?”

⁶ —Ina yumopâ: “Poéha séndu korótina azeite” kíxoane.

—“Harâ'a ne koyuhópeti yutóxovoku yé'akeye ne yoréveu. Ivétaka hú koêtí, yitaxa sinkoenta koêtí” kíxoane.

⁷ —Ina kixoámaka ne po'i orevéxoti: “Kene îti, na yé'aye yoréveu?”

—“Poéha mili xákuna tirîku” —kíxoane.

—“Harâ'a ne koyuhópeti óvoku yoréveu. Yitáxapa oitu koeti séndu” —kíxoane.

⁸ —Upánini ákoyea opónovo ítuke neko hóyeno, itea kóyeane iháyu'ikea pátarauxa vo'oku éxea kixoku itúkea isóneu.

Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enepohikone xâne yara kúveu mêmum ákoti êxa Itukó'oviti, ya xapákuke ne xâne kuteâtihiko, yupihívone éxea kixoku itúkea isóneu yane hokotíhiko Itukó'oviti ya ítukeke. ⁹ Koati ngixópitinoe: Enepone tiûketi, koati kixovókuti íhaene yâye yara kúveu mêmum, itea konókoti yéxi iké'itukexi ya únatike, maka enepo simapúne hunókoku kaxena yápeyi yara kúveu mêmum, usokó ákoepone íhinovokemo káxehiko keno'ókoti.

Énomone neko únatinoe koekúti kuxópitimo ya xoko yenópoku ákotinemo uké'eyeaku. ¹⁰ Enepone xâne motovâti kúveovokono pônea ítuke ya ákotike axu'ína, koati motovâtimaka kúveovokono ya xu'ínatike. Kene enepone ákoti oponóvo ítuke ya ákotike axu'ína, ákomakamo opónovo ítuke ya xu'ínatike. ¹¹ Enepo hákoti motôvo kívivokono unátiyea kixeku iké'itukexi tiûketi, kixovókuti íhae yâye yara kúveu mêmum, namo kíxoaye peréxikona ne koati kaná'uti apeínoviti íhae xoko Itukó'oviti? ¹² Kene hákoti motôvo kívivokono péni ítike koeku iké'itukexi ítukevo po'i xâne, namo kíxoaye peréxikona koati ítikevomo?

¹³ —Ako ahinoêti motovâti pi'á kínea pátarauxa. Vo'oku koêkumo ivávakea ne po'ínu, yane áromo itúkoake ne po'ínu, áko'o itukovo yuíxoxo ítukexeake ne po'ínu, yane áromo itúkoake ne po'ínu. Kúteanemaka koeku ákoyea yusíka yíxivo ítuke Itukó'oviti koeku yíxivo kirí'uxi tîketina — kixovokoxoane Jesus.

Po'ínuhiko ihíkauvoti ítuke Jesus

Mt 11.12-13; 5.31-32; Mk 10.11-12

¹⁴ Yoko vo'oku ixómoyea ipúpakino isóneu kahá'yea enó'yea tiûketina ne farízeuhiko, yupíhova koémoke'yea neko yuho Jesus kamoánehiko. ¹⁵ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Kutí kénoe koati ponóvoti ya nonékuke po'ínuhiko xâne, itea éxoa Itukó'oviti koêku ne iséneu. Enepone ínixone xâne itúkeovo yupihóvoti unáko, kótirina Itukó'oviti.

¹⁶ —Tukú koeti kaxena Xuaum Mbátita, hane apê Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muîse, koánemaka

ne yútoe porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Ukeátine kaxena Xuâum, turíxovone koyúhoyeovo ne inámati ihíkauvoti, enepone kixoku natínea Itukó'oviti xapa xâne, yoko êno xâne koati xúnati yúmo'ixeovo itúkopeovo xanena Itukó'oviti koane yonópea natíxokuke. ¹⁷ Ako'óneni oríko uké'yea ra vanúke yoko poké'e yane veyópeovo pohuti kali telépu'i xapákuke ne létarana emo'úti yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muîse.

Koeku kuríkoti yêno

Mt 19.9-12; Mk 10.10-12

¹⁸ —Enepone kuríkoti yêno ina okoyénopomaka po'i sêno, ya xoko Itukó'oviti koati aupú'ikoati ne inúxoti yêno. Kúteanemaka koêku ne koyenópati ne sêno kûre îma, ya xoko Itukó'oviti koati aupú'ikeatimaka inúxoti îma ne sêno —kíxovokoxoane Jesus.

Iríku yoko Lâsaru

¹⁹ Ina koe'íkomaka Jesus koeku íhikaxeа:

—Ápe hóyeno iríku ainóvoti koati kohépiti ipovóti kalísoti híyeu itúko ípovo. Yupíhovo úhepeko kóyeku koane unako níkea itukovo káxe. ²⁰ Ina apémaka hóyeno koéhati Lâsaru ákoti apeínoati. Enepone hóyeno, épemokenati. Êno ulaláketi muyókuke. Hane óvoheixo, páhapeteake óvoku neko iríku ²¹ kuxoíxoti irihíkovoti íhone nikokónoti ukeáti mesánake neko iríku. Koane ápe tamúkuhiko ixómoti timarúkexea ne ulaláketi muyókuke. ²² Po'i káxe, ivókovone neko épemokenati, yane omópane ánjuhiko, enepone ovoxe Itukó'oviti vanúkeke, omopâti xoko Âbraum, yonópoku kasásalíupo Itukó'oviti. Yane ivókovonemaka ne iríku, ina

ekoxókono. ²³ Ipihóponovokutike yonópo neko iríku, koane yupíheovo koítoponeovo kotívetiya. Ina noiméxo ákotike malíka, yane noíxone Âbraum yoko Lâsaru ya xokóyoke. ²⁴ Ina vaûko Âbraum neko iríku. Hara kíxo: “Pai, yokóseananu. Pehúkinana ne Lâsaru kaláka’ikea kirípuhi vô'u ina pehukâ njokóyoke motovâti íkasaxeia nênen, vo'oku yupíhovone ngoítoponeovo kotíveti yara óvonzeixoku xapákuke ra yúku” kíxoane.

²⁵ —Ina yumopâ Âbraum: “Nje'exá, puyákapanapa yokóvo enó'iyea apeínopiti koane unako kêku yovo'íko ya kúveu mêmum. Kene Lâsaru, kotíveti kóyeku yanekôyo, itea kó'oyene uhepêpotine koépoku koeku itúkeovoiko îti koítóponovo kotíveti. ²⁶ Haina pöhutine nê'e, itea anéyemaka êno koímaiti uhôro ínati haháku haxakoâti ra óvonzeixoku yane yóvoheixoku. Enepone ovoti njokóyoke kahá'ati yonópea xikóyoke, ako omótova. Kúteanemaka koêku ne ovoti xoko yóvoku, ákomaka omótova kenó'okopea yâkeneye” kíxoane.

²⁷ —Ina kôe ne iríku: “Pai, yokóseananu, pehúkinana ne Lâsaru óvokuke nzá'a, ²⁸ vo'oku harakóxononiko singu koeti mbo'ínu. Pehúka koyúhopoinoa koêku yâye mará'inamo yanápamaka yâye xokóyoke ra êno kotíveti koekúti enepo ivakápuhiko” kíxoane.

²⁹ —Ina yumopâ Âbraum: “Anêko yútoe Muîse koánemaka yútoe porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Ene akámokenohiko” kíxoane.

³⁰ —Itéa hara kixópoikomaka Âbraum ne iríku: “Pai, ákomaka akámokenoyea yûho nekôyo, itea eneponi áva exepükopotí ukópea xapa ivokóvoti

pihinoâti, mani ikitívexoati isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea” kíxoane.

31 —Ina yumopâ Âbraum: “Enepo hákoti kamokéno yuho Muîse yútoeke koane yuho porófetahiko, ákonimaka akútípo muhíkovani áva exepúkopoti ukópea xapa ivokóvoti” kíxoane Âbraum —kôe éxetina Jesus.

17

Koímaiti pôreu ne váhere kixovókuti

Mt 18.6-7, 21-22; Mk 9.42; Rm 1.32; 2 Pê 2.1-2, 18

1 Ina kixovókoxoa Jesus ne íhikau:

—Koati kóyekutinemo ápeyea koekúti kopoé'akoti isóneu xâne kutí'inoke itavókeati hókeonu, itea koati kotívetimo koêku ne xâne kixotíneye po'ínu. **2** Tumúneke kíxeaneyeye, yusikóneni iká'akeokono koati pú'iti mopôi anúkuke ínani kuriná'ekakana úneke ya mar yaneko kópoe'akea isóneu pöhuti xapákuke ra kálihunoe kutipónuti koane kátavokopeahiko hókeonu —kíxovokoxoane.

Nókone vitúkea apê váhere ítukenovike ne po'inu ûti

3 —Yokóhiyanavonoe. Enepo vaheréxa ítukenopí ne pe'ínu xoko Itukó'oviti, yéxaka pahúnevo. Enepo ikitívexapa isóneuke ne váhere ítukenopí, hákone yunakôa iséneuke. Kutí íxepane ákoti váherexeaku ítuke. **4** Yusíkoti seti kó'iyea váherexo ítukenopí ya kúveu pöhuti káxe, koane enepo seti akoémaka kixóponeopi: “Kotíveti inzóneuke ngíxeopineye, hako kixênu” ixapánapi, hákone yunakôa iséneuke ne váhere ítukenopí. Kutí íxepane ákoti váherexeaku ítuke —koéne Jesus.

Koêku ne kûveovo uti Itukó'oviti

5 Ina kíxo Vúnae neko íhikau, enepohikone ápostulu, páhoe koyúhoyea emó'u xapa xâne:

—Unaém, kirí'uxinavi kûveovopeoxo ûti.

6 Ina kixovókoxoa Vúnae:

—Eneponi akutéa kali itóvoku ake ha'i mostarda ne kívivonu, mani motovâti pehúki ne xuve figu pöhuxeoovo marékopeovo koane nópeovo ya kuku mar, yane mani itukoâti kuteâti ne yemó'uinoa.

7 —Eneponi áva xepákukenoe apêti ahínoe ko'itúkeinoati isáneke, áko'o itukovo koyonínoati vakána, ina seôpo ne ahínoe ukopeâti mêmum, námeamo kíxoaye yuhó'inoa pátarauxa? “Yahí'akapa ra mësa, niké'evo” kixoâtimeamo? **8** Ako kalíhuina, itea haramo kíxoa pátarauxa: “Keúnakinanu nikokónoti mesáke, sîlé'ixa taki ripíno, yíxapu nóngone mesákuke, nikokónoti koane ênga koeku níngea. Unge'cáne níngea, ínamo yahe'ákanu” kixoâtimu. **9** Konókotikopomeamo íkoro'ixinova pátarauxa enepo uséxa ahínoe itúkea uhá koeti páhoenoa itúkea? Ako kalíhuina. **10** Kúteanemaka kékü, itínoe ínzikau. Enepo itikâ ne uhá koeti péhoenokono itíki, yusikóne ké'iyi: “Ako omóndocea inzáyu'ikeokono, vo'oku pohúneti indükoti mbáhoenokono indúkea” ké'iyi iséneuke —kíxovokoxoane Jesus.

Koitóva Jesus ne yehí koeti yúvone lépara

11 Koeku píhea ya Njeruzálem ne Jesus, hane véko xêne hunoneâti ne hunókoku émeuxa Samâriya yoko hunókoku émeuxa Ngálíleya. **12** Koeku símea xoko kali ipuxóvokuti, ápe yehí koeti hóyeno itôkopovati. Aínovone yúvone koati koímaiti arinéti,

enepone lépara kixonéti. ¹³ Ako koati malíkea okínoakuhiko vaúkea koane kó'yea:

—Jesus, ihíkaxoti, yokóseanavi —kíxoanehiko.

¹⁴ Noixoâne Jesus, hara kíxovokoxoa:

—Pihénoe, yéxakapanapa ne sasedótihiko inuxínоти xâne hó'eke —koéne.

Úkeane pihohíko. Koeku píheahiko, koane uké'epea aríne. ¹⁵ Xapákuke neko yehí koëti, ápe pöhuti kayú koépoti noixóne unátipea. Koati hónoti emó'u iháyu'ikea Itukó'oviti. ¹⁶ Ipuyuké koéne poké'eke nonékuke Jesus koane íkoro'ixinova. Yoko íhae Samâriya nekôyo. ¹⁷ Ina kixôa Jesus:

—Ákoikopo yehí ákoe ne hóyeno itóvoti? Náhiko ne nové koëti? ¹⁸ Ako ápahuina xapákukehiko kayukóvoti iháyu'ikopea Itukó'oviti ákoti itukápa ra hóyeno ákoti itukapu xanena ûti, uti jûdeu? —koéne.

¹⁹ Ina kixôa Jesus neko hóyeno:

—Yexépukapa, pihépane, itévone vo'oku kívivonu —kíxoane.

*Koékumo xanéhiko ye'éxapune káyukopovope Jesus
Mt 24.23-28; 24.37-41*

²⁰ Yoko ápehiko farîzeu epémoti Jesus símeovokumo kaxena natíxea Itukó'oviti xapa xâne. Ina kixoáhiko Jesus:

—Enepone natíxea Itukó'oviti xapa xâne, haina koekúti motovâti ínixeokono. ²¹ Ákomo koëti vo'ókuke: “Anéyene,” áko'o “Harakónone” ákomo koëti. Vo'oku enepone natíxea Itukó'oviti xapa xâne, koati isóneuke xâne óvo —kíxoanehiko Jesus.

²² Ina koe'íkomaka:

—Simóvotimo káxe yupíhevovoku kehá'ayi neíxinunoe xoko nandíxoku, muhíkova itukápu

ya kúveu pohuti káxe, vo'oku tivékomo ne koekútihiko, itea ákomo omótova neíxinunoe, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.

²³ Yane apêtimoxixópitinoe: “Anéyene,” áko'o “Harakónone” kixópitinoemo, itea hákonoemo píhe ikéneke. Hákonoemo hekôa. ²⁴ Vo'oku kuteáti koeku ipixéneneoti uhapu'i-uhapu'í kínea vanúke ukeâtine po'i poiçô'o vanúke tukú koêti ya xoko po'i poiçô'o, énomonemakamo koéneye aúngopovope, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ²⁵ Itea inúxotike, konókotikomo ngoítoponeovo kotíveti koane púveonu ra xanéhiko apêti yara koeku kó'oyene. ²⁶ Kuteáti koeku kaxénake Nôe, énomonemakamo koéneye simapúne kaxena aúngopovope. ²⁷ Poéhane níkea, énoyeovo, koane kâsatuxea, ene yuíxovo ne xanéhiko tukú koêti yaneko káxe urúkovane Nôe neko hâna'iti vatéke. Yane kenó'okone neko êno koiníkoti, koane heú kínea koúpa'ixa neko xanéhiko.

²⁸ Kúteanemaka koeku yaneko kaxénake Lô, vo'oku hara yuíxovo neko xanéhiko, níkea yoko énoyeovo, vanéhea yoko kaváneyea, koane nô'yea yoko koéxepukea óvoku. ²⁹ Itea yaneko káxe ipuhíkeane Lô ne Sódoma, kenó'okone irúmene yúku ukeâti vanúke xaneti énxofere koxunákeati otúko. Yane heú kíxoa koúpa'ixa neko xanéhiko.

³⁰ Énomonemakamo koéneye aúngopovope, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ³¹ Yaneko káxe, koêkuti ovoti omómikokutike oúke pêno, hákone urúkopovo kúveu óvoku veyóponea ítuvevo. Kúteanemaka koêku ne ovoti mêm, aká'ikaneye okóho'i. Hákone aukópovo veyóponea ítuvevo

óvokuke. ³² Puyákapanapa yokóvo koêku ne yeno Lô. ³³ Koêkuti xâne yuixóvoti koúhepekea kóyeku yara kúveu mêmum, evókoatimo ne mani unako koépoku xoko Itukó'oviti. Itea enepone xâne ákoti yuixápu koúhepekea kóyeku yara kúveu mêmum, énomonemo unatî koépoku xoko Itukó'oviti. ³⁴ Koati ngixópitinoe ápeyeamo pi'âti imókoti ya pôhutike ípe yaneko yótí. Poéhamo veyopókonoti kene po'ínu, iríkovokunemo. ³⁵ Koane apêtimoo pi'âti sêno kaha'ínekokoti itútukea. Poéhamakamo veyopókonoti kene po'ínu, iríkovokunemo. ³⁶ (Koáne, apêtimakamo pi'âti xâne ya mêmum. Veyopókonotimo pôhuti kene ne po'ínu, iríkovokunemo) —koéne.

³⁷ Ina kíxo Jesus ne íhikauhiko:

—Unaém, ná'ikopomo óvo ne koekúti kíxene? —koénehiko.

Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Koêkutimo óvoku ne ivokóvoti, énomonemakamo ho'úxovo ne varutútuhiko —kíxovokoxoane, itukínoati íhokoake ne aúkopovopemo.*

18

Kixoku vêpemea Itukó'oviti

¹ Ina itûko xêti ne Jesus apêti íhokoake ne âha íhikaxea kouhápu'ikoti kónokea itúkea orásau ne xâne, koane ákoyea kamúya'ika isóneu. Hara kôe:

---

* ^{17:37} Enepone kixó'ekone yuho Jesus vo'oku varutútú, ako tôpi isóneunoa ihíkaxovatihiko ra Bíbilea. Hara pôhuti isoneûti vo'ókuke: Enepo apê ivokóvoti, ako apásika etó'okoati ne varutútú. Ako oríko ho'úxinovahiko. Énomonemakamo koéneye ûti, uti kutípoti Jesus. Enepo aukápapu Vúnae, vexoâtimo. Ákomo apásika ápeyea etó'okoviti.

² —Ápe pitivóko óvoku hóyeno yúhoikovoku xâne. Enepone hóyeno, ako teya Itukó'oviti koane ákomaka xâne téyone. ³ Ápemaka sêno ivokóvoti ïma yaneko pitivóko. Yoko kóyekune neko sêno kíxoixoponea neko hóyeno: “Yokótixonu vo'oku vaheréxoti ítukeinonu” kíxoixoponua.

⁴ —Itea kali êno ákoyea itúkoake hóyeno neko sêno. Ehane kôe isóneupinovo neko hóyeno: “Kaná'uti ákoyea ndeya Itukó'oviti, koane ákoyeamaka ndeya xâne, ⁵ itea vo'oku ákoyea káyunukanu ra sêno, in-dukínoatimo ra épemo'ixonuke, mará'inamo hako óko turí'okeovonu” koe isóneupinovo.

⁶ Ina koe'íkomaka Vúnae:
—Itíkina iséneu yûho ne hóyeno, yúhoikovoku xâne. Haina hóyeno itípakovoti, itea kóyeane koyúhoya huvó'oxeamo ne sêno. ⁷ Kene Itukó'oviti, ákoikopomo huvá'axa ne xanéna, enepone noívokoe epemó'ixoati kotínea káxe, yóti upánini kutí kó'yeamo koati ko'okôriti yumópea? ⁸ Koati ngixópitinoe: Áromo iká'akarixa Itukó'oviti huvó'oxeahiko. Itea apêtiperameamo xâne inú'embo kuvovónuti, undi íhae vanúke ikútipesikoponovoti xâne, enepomo aungápapu yara kúveu mêmum? —kíxovokoxoane.

Nókone kó'yea ne xâne enepo kotuyôpea Itukó'oviti ne pahúnevo

⁹ Ina itukópinoamaka Jesus po'i xêti apêti íhokoake ne âha íhikaxea vo'ókuke ne xâne kuvovópovoti, enepohikone inixópovoti itúkeovo koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne. Hara kôe:

¹⁰ —Ápe pi'âti hóyeno itukóponoti orásau ya témpulu. Poéha farízeu, enepone yuixóvoti hókea

yútoe Muîse, kene po'ínu, koperáxinoti nâti. **11** Eneponeko farízeu, xe'ó koéne itúkea orásauam itea ako itápana Itukó'oviti ne orásaua. Ainovó kôe énomone yuhó'ixopovo. Hara kôe orásaua: "Hána'iti íngoro'ixeovo, iti Itukó'oviti vo'oku ákoyea angútea po'ínuhiko xâne, enepohikone ómevoti, koane ákoti oponóvo ítuke, koánemaka xâne aupú'ikoti yêno kapíneti po'i sêno. Hainámaka undi váhere xâne kuteâti ne koperáxinoti nâti, enepone ánu'okenati kóperau. **12** Pí'a jejuá ngôe ya sêmana, koane mboréxomaka ndízimu, pôhuti ya uhá koeti yehí koeti námoem" koéne. **13** Itea enepone koperáxinoti nâti, xe'ó kôe ákotike malíka. Ako mapíkapu komómoyea vanúke. Pohu ipúsokone xâ'a koane kó'iyea: "Iti Itukó'oviti, yokóseananu, undi xâne pahukóvoti" kôe.

14 Ina kixovókoxoamaka Jesus neko xâne kamokénoati:

—Koati ngixópitinoe: Enepora hóyeno, énomone sasa'ípo nonékuke Itukó'oviti koeku pihópea, kene haina neko po'ínu. Yoko uhá koeti kapayásokopovoti, koteyókokonotimo, itea enepone ákoti kapayásakapu, énomonemo kahaná'ikokono —kíxovokoxoane Jesus.

Epemínoa Jesus ne kalivónohiko unako koêku xoko Itukó'oviti

Mt 19.13-15; Mk 10.13-16

15 Ina apê xâne ominoâti hikomaka kalivôno ne Jesus motovâti ípihea vô'u tutíku. Itea noixoâne íhikauhiko, sayá'ikoa. **16** Ina ihaxíkoia Jesus neko kalivôno ahí'okeovaxo, ina kíxo íhikauhiko:

—Síkeane kenó'okea ne kalivónohiko njokóyoke. Hako seya'ikoa, vo'oku kuteâti koeku usó kóyeyea

kenó'okinonu râ'a, énomonemaka kónoko kó'iyeaneye ne xâne yonópoti natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke.
17 Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepone ákoti akahá'a íkutipasikeovo kalivôno ya usó kóyeyea kenó'okinonu, ákomo kalíhuina yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke –kíxovokoxoane.

*Inámatiko hóyeno iríku
Mt 19.16-30; Mk 10.17-31*

18 Ápe koati payásoti hóyeno yuhó'ixoponoti Jesus. Hara kíoxa:

—Ihikaxotí, iti koati únati. Kutimea ngónoko indúkea motovâti ómbea xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku?

19 Ina kixôa Jesus:

—Yéxoakopomea kixó'ekone ne yiûho keyuhónumeku indúkeovo únati? Vo'oku ako po'inu únati ákoti itukapu Itukó'oviti. **20** Yéxoa ne páhoenokono xâne itúkea yútoke Muîse, enepone koéti: “Hako yaupú'iko po'i xâne kepiné'iyiti yêno. Hako kepéko. Hako yomêxo. Hako itikóheo koêku po'ínuhiko xâne, koane tiya yá'a yoko yêno” koéti.

21 Ina kôe ne hóyeno:

—Ukeátine ngalivónoxoiko, heú ngíxoa indúkea nê'e —koéne.

22 Kameáne Jesus yûho, ina kixopâmaka:

—Poéhaiko koekúti nékone itíki. Yakávanea uhá koéti ne apeínopiti, ina perekéxa xâne ákoti apeínoati ne ésa'i. Yane apêtimo apeínopiti vanúkeke, ina kina'áka ingéneke hékinu –kíxoane.

23 Kamoáne hóyeno neko yuho Jesus, yupihovó koéne isóne'ekeovo. Koati kama'âti neko êno apeínoati. **24** Noixoâne Jesus isóne'ekeovo, hara kôe:

—Imáko itúkinovo tiú'iti yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xâne iríku. ²⁵ Ako'óneni oríko vékea kámelu xoko kali ihínone tôpe uhe'ókopeti, yane yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xâne iríku —koéne.

²⁶ Ina koehíko neko kamoâti:

—Yane kuteâti koeku yûho, kutí'ikopomeamo motovâ itúkeovo koítovone Itukó'oviti koane yonópea xokóyoke? —kixókokonehiko.

²⁷ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Enepone íníxone xâne itúkeovo yupihóvoti tiú'iko, ako átiu'i xoko Itukó'oviti.

²⁸ Yane hara kixo Jesus ne Pêturu:

—Kurí kixo uti vóvoku koeku hókeopi ûti.

²⁹ Ina kixôa Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Ako ápahuina xâne ákotimo námoepo yane ákoyea okótixo ítukevo vo'oku kahá'ayea koúkoponea natínea Itukó'oviti xapa xâne. Vo'oku enepone ákoti okotíxo kuteâti óvoku, yêno, po'ínuhiko, há'a, êno, áko'o itukovo xe'éaxapapa, ³⁰ koati yupihovó koetímo námoepo yara koeku kó'oyene, koane keno'ókoti káxe yonópotimo xoko Itukó'oviti ákotine hunókoku — kixovokoxoane.

*Koyuhópamaka   Jesus   ivókeovomo   koane
exépukopeamo*

Mt 20.17-19; Mk 10.32-34

³¹ Yane ahikú kíxoa Jesus ne nduse koeti íhikau koane kíxovokoxea:

—Kó'oyene Njeruzálem vonóne. Simané'e utíya, kousókovotinemo uhá koëti ne yutoxóvoti yútoke porófetahiko vo'ónguke, undi íhae vanúke íkútipasikoponovoti xâne.

32 Nguri'ókokonotinemo xanéhiko ákoti itukapu viyénoxapa jûdeu, enepohikone éxoti koeku poké'exa ûti. Koemóke'enutihikomo, komohínutihikomo, koane apurú'okonutihikomo.
33 Ike yehépoke'exinenuhikomo, ínamo kaepékanu itea mopó'apeke káxe ikénepo, enjepúkopotimo ungópea xapa ivokóvoti –kíxovokoxoane Jesus.

34 Itea ako éxina isóneu íhikauhiko Jesus neko yûho. Koati ákoti itapána isóneu éxea koêku, ákoinoke iyúseina kixó'ekone ne yûho.

*Koitóva Jesus ne komítiti íhae Njeríko
 Mt 20.29-34; Mk 10.46-52*

35 Ye'éxoane Jesus ne pítivokona Njeríko, ápe hóyeno komítiti vaata koyéti xe'ókuke xêne ixómoti epêmo. **36** Kameáne emó'u ne êno xâne hunoneâti, ina epemó'iko xanéhiko itukóvotiye neko ínati vélakai. **37** Ina kixokóno itúkeovo Jesus íhae Nazâre ne hunonêa. **38** Yane vaúkone ne komítiti. Hara koe yûho vaúkea:

—Jesus, ámoripono Ndávi, yokóseananu! —koéne.

39 Itea sayá'ikoa xanéhiko inuxó koeti tumúneke Jesus, pahukoâti kóyunukeovo, itea inamá'axone vaúko. Hara koe yûho vaúkea:

—Jesus, ámoripono Ndávi, yokóseananu! —kóye.

40 Yane xe'ó kó'inoane Jesus, ina pahûko omínokonoa ne komítiti xokóyoke. Simoné'e xokóyoke, hara kíxoa Jesus:

41 —Kuti kehá'a indúkinopea?

—Unaém, ngahá'ati íninjopea —kíxoane.

42 Ina kixoá'ikomaka Jesus:

—Ínixepane, itévone vo'oku kívivonu —kíxoane.

43 Koati énomone yaneko ókoku ôra, ínixopone. Yane pihóne ikéneke Jesus, koane iháyu'ikea Itukó'oviti. Koane uhá koêti neko xâne noixoâti, iháyu'ikonehikomaka Itukó'oviti.

19

Hóyeno koéhati Nzákeu, koperáxinoti nâti

1 Simoné'e ne Jesus ya Njeríko, ûrukova neko pitivóko. **2** Yoko ápe hóyenoya ênoti apeínoati koéhati Nzákeu, tutímaka koperáxinotihiko nâti. **3** Eneponeko hóyeno, koati oposí'ixoti kixoku noínea Jesus, itea akó'oti itâ noínea. Koáhati ênoti xâne ikéneke Jesus, ínamaka itukovo kali karápe ne Nzákeu. **4** Yane ehákovone tumûneke, ina alu'óko tikótike koéhati síkomoro, motovâti noínea vo'oku koati vékokunemo ne Jesus opékuke neko tikóti. **5** Ehá'axo sîmo ne Jesus opékuke, komomo vanúke ina kôe:

—Nzakeú, yéhaka yevésekopi, vo'oku ngonókoti óngea yóvokuke kó'oyene —kíxoane.

6 Yane hú koéne evésekopea ne Nzákeu, koane hána'iti előkeyea okóvo vo'oku xanépeamo Jesus óvokuke. **7** Itea uhá koêti neko xâne noixoâti, turíxovone poé'ainoa isóneu koane koyúhoyea itúkeovo xoko hóyeno ákoti aunáti ítuke, ánu'okenati kóperau, okómo ne Jesus.

8 Koeku xe'ó kóyeyea nonékuke Vúnae ne Nzákeu, hara kôe:

—Unaém, usó ngóyene mbôrekexea meyá koeti apeínonuti ne xâne ákotihiko apeínoati. Epó'oxo koêkuti omé'oem, mborexópatimo koaturu koêti yane pöhutihiko oménjeake —kíxoane.

9 Ina kôe ne Jesus:

—Kó'oyene sasá'ipone ya pahúnevo ra ko'óvokuti. Koáhati ámoriponomaka Âbraum râ'a. ¹⁰ Yoko koati énomone nzimíno ombósikoponea yoko ngoíteova ne xâne pahukóvoti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —koéne.

Yehí koeti ahinoêti namúkoti pohuti pe'u tiûketi xoko pátarauxa

Mt 25.14-30

¹¹ Koeku kámokenoyea xanéhiko, itúkinoia Jesus xêti apêti íhokoake ne âha íhkaxea, vo'oku yé'exeanehiko Njeruzálem yoko ikútixane xanéhiko itúkeovo simóvotine kaxena natínea ne Jesus yane pitivóko. ¹² Hara kôe éxetina:

—Ápe hóyeno koati teyonéti yonoti poké'e ákoti malíka. Pihínoti poréxeokonomo itúkeovo natína neko xanéhikoya xoko úkeaku, ínani aukápapu natínea. ¹³ Tumúneke píhea, iháxihiko yehí koeti ahínoe, ina porekéxoa pohuti pe'u tiûketi ôro ne pöhutihiko ahínoe. Ina kixoáhiko: “Kehiyakinana ra tiûketi maka kuri'uxapune nzeâpa” kíxoanehiko.

¹⁴ —Itea enepohikoneko xâne xoko úkeaku neko hóyeno, yupíhova púvea. Pihoné'e yâtikeneye neko hóyeno, ápe páhoe neko xanéhiko xoko yónoku ne hóyeno koyúhoponea ákoyea akáha'ainoahiko itúkeovo natína.

¹⁵ —Porexókonone neko hóyeno itúkeovo natínahiko, ike seópine xapáku, pahúkoane iháxihikeovo neko ahínoe, enepohikoneko pôrekeu tiûketi tumúneke píhea. Kahá'a éxea kíxeaku tiûketina ne pöhutihiko. ¹⁶ Yane símeane nonékuke ne inúxoti ahínoe. Hara kíxoa: “Unaém, enepone

póhuti pe'u tiûketi pénenu, anéyepo po'i yehí koeti kuteâti" kíxoane.

¹⁷ —Ina kixôa pátarauxa: “Mbiú koe ítike. Iti koati únati ahinoêti. Koeku yíxivoaxo ne ítike yane kali mbónepike, itínemo exea koêku ne yehí koeti pitivóko yara nandíxoku” kíxoane.

¹⁸ —Ina ahi'ókova po'i ahínoe. Hara kíxoa: “Unaém, enepone póhuti pe'u tiûketi pénenu, anéyepo po'i singu koeti kuteâti” kíxoane.

¹⁹ —Ina kixôa pátarauxa: “Mborexópitimo yéxi koeku singu koeti pitivóko ya nandíxokuke” kíxoane.

²⁰ —Ina ahi'ókovamaka po'i ahínoe. Hara kíxoa: “Unaém, harâ'apo ra póhuti pe'u tîketina pénenuke. Ú'una ngíxoixinopea koane á'aupu'i ngíxoa ya léhu, ²¹ vo'oku koati mbikópiti. Koáhati iti hóyeno ákoti omotóva ikómohixeokono. Upánini ákoyea neóku, itea kóyeane ápeyea yêho. Koane iti itíxoti upánini ákoyea neóne” koéne.

²² —Ina kixôa pátarauxa: “Koati iti vâhere ahinoêti. Ya kixeku keyúhoyi, koati yexókovoti itíkivo motokeâti imbíhoponeopi. Yéxoa indúkeovo xâne ákoti omotóva ikómohixeokono. Yéxoamaka ápeyea ênjo upánini ákoyea nóngu, koánemaka índixeia upánini ákoyea nónem. ²³ Ná'ikopo koeti ákoino ípihea ne ndiûketina bânkuke? Yane koeku nzeópea, mani ihiyákotine ne ndiûketina” kíxoane.

²⁴ —Ina kixoá'ikomaka únae tiûketi ne po'ínuhiko huvo'óxoati: “Viyápi ne póhuti pe'u tiûketi xokóyoke. Peréxapa ne apêti yehí koêti” kíxoane.

²⁵ —Ina kixoáhiko huvo'óxoati: “It ea anêkone yehí koeti ítu ke nê'e.”

26 —Ina kixoáhiko pátarauxa: “Koati ngixópitinoe: Uhá koeti xâne xu'ínatí êho, kuri'úxinokonoatimo. Itea enepone ákoti axu'ína êho, muhíkova ne kali apéti xokóyoke, veyopeôkonoatimo. **27** Kene ne xâne puvónuti, enepohikone ákoti akahá'a indúkeovo natína, yáma yâkeneye. Képekexa yâye nonénguke kó'oyene” koéne neko náti —kíxovokoxoane Jesus, ihókopovati ne náti púvone xanéhiko natínea xapáku.

Ihayú'ikokono Jesus urúkovo ya Njeruzálem

Mt 21.1-11; Mk 11.1-11; Xu 12.12-19

28 Uke'éxone koyúhoyea ne Jesus, inuxó koéne tumúneke íhikauhiko yonotíya Njeruzálem. **29** Koeku yé'exeane ipuxóvokutihiko koéhati Mbetefâje yoko Mbétanea, xérerekuke kali mopôi iháxoneti Olívera, pahúkoa Jesus ne pi'âti íhikau **30** koane kíxeamaka:

—Pihénenoe yane ipuxóvokuti tumúneke úti. Ehá'axomo símea, inixéponotinoemo xe'exa njuméntu ika'ó koyêti âvoti ivú'ixeokonoku. Kíxeanoemo, ínamo yamapâ yâkeneye. **31** Enepomo áva epemó'ikopiti itíkoake kíxeinoakenoe, haramo íxea: “Konokoâtiko Vúnae râ'a” íxeamo —kíxoanehiko Jesus.

32 Úkeane pihohíko neko páhoe. Yane inixoponoane kuteâti koeku yuhó'inoa Jesus. **33** Koeku kúxeyeahiko ne xe'exa njuméntu, hara kíxoane únaehiko:

—Kuti itíkoá kíxeinoakenoe?

Ina yumopâhiko:

34 —Konokoâtiko Vúnae —kíxoanehiko.

35 Yane omópanehiko neko xe'exa njuméntu. Ina ramaké'exoahiko ya kápana, yane ina huvo'óxohiko Jesus ivú'ixe. **36** Koêkuti vékoku ne Jesus koane

ikápakino xanéhiko kápana kouhé'ekinoati vékoku.
 37 Ye'éxone Njeruzálem, koeku evésekeahiko yane
 poke'éxoti ya kali mópoina Olívera, elókehiko
 okóvo uhá koéti neko êno xâne hokó'ixoati koane
 kóhonokea emó'u iháyu'ikea Itukó'oviti vo'ókuke ne
 êno iyupánevoti ítuke Jesus noíxonehiko. 38 Hara
 kóyehiko vaúkexea:

—Viháyu'ika rakene náti páhoenovi Vúnae
 Itukó'oviti koúsokinokonoke xanéhiko úhepeko
 kóyeku ya vanúkeke. Koati hána'iti ihayú'iuti ne
 Itukó'oviti yâkonoye vanúkeke —koéhiko.

39 Yoko xapákuke neko êno xâne, ápe farízeuhiko
 kixoti Jesus:

—Ihikaxotí, pehúka kóyunuhikeovo ne xanéhiko
 hokópiti.

40 Itea hara kíxovokoxoa Jesus:

—Koati ngixópitinoe vaúkexeahikomo ne
 mopôi enepomo kayunúhikapu ra xanéhiko —
 kíxovokoxoane.

41 Koeku yé'exeane Jesus ne Njeruzálem, koane
 turíxeovone íyoyea noixoâne ne pitivóko. 42 Hara
 koe yûho vo'ókuke ne xanéhiko ovâti ne pitivóko:

—Ehá'ani yéxinoe kó'oyene ne mani nékone,
 motovâti ápeyea koati únati kêku ikéneke Itukó'oviti.
 Itea ako imíhe'aka iséneu motovâti yéxi. 43 Koati
 simóvitimo káxehiko enó'iyekumo kixópiku yanáne.
 Yakukú kixópitinenoemo uhôro, kéhoe xe'ókuke
 ne pitivóko, hé'oninovopiku koeku okópeopinoe.
 Ákomo itévokunoe. 44 Ákomo ikénexeake ne pitivóko,
 koánemaka ne uhá koeti ko'óvokutihikoya. Heú
 kixokónotimo kotóhinekexeokono mópoina ra
 pétihiko, vo'oku ákoyeanoe yéxa símeovone kaxéna
 mani koíteovopiku Itukó'oviti —koéne ne Jesus.

Kopúhikopa Jesus ne kavánetihiko ya hána'iti imokóvokuti

Mt 21.12-17; Mk 11.15-19; Xu 2.13-22

⁴⁵ Ikénepoke, ina urúkova Jesus ne hána'iti imokóvokuti xoko kíndana, yane kópuhihikopo xâne kavánetiya. ⁴⁶ Ina kixovókoxoa:

—Hara kôe emó'uke Itukó'oviti: “Enepora imokóvokuti óvongu, iháxeokonotimo óvoku itúkoti orásau” kôe. Itea itíkoanenoe ho'úxovoku ómevotihiko —kixovokoxoane.

Ihíkaxo ne Jesus hána'iti ke imokóvokuti

Mt 21.23-27; Mk 11.27-33

⁴⁷ Yoko uhá koeti káxe íhikaxo ne Jesus yane hána'iti imokóvokuti. Enepohikone tuti sasedótí, inuxínotti jûdeu hó'eke, yóko'o ne ihíkaxoti yútoe Muîse, enepone éskiribahiko, koánemaka ne po'ínuhiko pahúkoti xapákuke jûdeuhiko, opósi'ixonehiko kixoku koépekea Jesus, ⁴⁸ itea akó'oti inixínahiko kíxoaku koépekea, vo'oku enepone uhá koeti xanéhiko, yupíhovo kámokenoyea Jesus. Koati hána'iti ivávakea.

20

Epemó'ikokono Jesus úkeaku xunáko

Mt 21.23-27; Mk 11.27-33

¹ Po'íke káxe ya koeku íhikaxea ne Jesus témpuluke koane koyúhoya ne inámati ihíkauvoti, íhikaxone xapa xanéhiko, símoamaka tutíhiko sasedótí inuxínotti jûdeuhiko hó'eke, koáne ne éskiribahiko ihíkaxoti yútoe Muîse, yóko'omaka ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tutíhiko jûdeu. ² Hara kixóhiko Jesus:

—Na úkea ne xunakótí itíkike ra koekúthiko? Kuti porexópea kíxineye ne ítike? —kíxoanehiko.

³ Ina yumopâ Jesus:

—Anéyemaka émbemopikenoe inúxotike, yimápanumo. **⁴** Kuti porexôa ne Xuaum Mbátita áhikea? Íhae Vanúke? áko'o xâne yara poké'e — kíxovokoxoane.

⁵ Ina kixokókohiko:

—Enepomo vokoyúhoa itúkeovo Íhae Vanúke pahukôa, “Ná'ikopo koeti ákoino yakútipoanoe ne Xuâum?” kixo'óvitimo. **⁶** Koáne enepo vokoyúhoa itúkeovo xâne yara poké'e pahukôa, koepékovitimo ra xanéhiko hepókeovi ya mopôi, vo'oku heú koe xâne kutípea itúkeovo páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u ne Xuâum —kixókokonehiko.

⁷ Énomone kixínöhiko Jesus ákoyea éxa. ⁸ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Ákoikopomaka ongóyuhoinopeanoe porexónoati indúkea ra koekúthiko Índuke —kíxovokoxoane.

Ihíkauvoti ihókovoti váhere xâne katarákinoati nône ne únae kavâne

Mt 21.33-46; Mk 12.1-12

⁹ Yane turíxovone Jesus itúkea íhokoake ne âha íhkaxea. Hara kôe:

—Ápe hóyeno nôti êno xuve úva. Yane kurí'okoane ko'ítuketihiko kavâne kátarakino ne nône, motovâti haxákopea avané'e êho. Yane pihóne po'íke poké'e neko únae, koane kó'umokeovo óveaya. **¹⁰** Simovóne kaxena veyóvope ha'i nonéti, ina pahûko ahínoe xokóyoke ne katarákinoati ne nône, motovâti veyópoinoa námoepo, pôreu ne nône úva. Itea enepohikoneko katarákinoati nône, yehépoke'exoa neko pahoéti xapákuke, ina pahukópa káyukopeovo

ákoti omópone. ¹¹ Yane pahúkopomaka po'i ahínoe neko únae kavâne, itea yehépoke'exoahikomaka katarákinoati ne nóné. Éno komóhiyea, ina pahukópamaka káyukopeovo ákoti omópone. ¹² Ina pahukópoikomaka po'i ahínoe neko únae kavâne. Mopó'apene páhoe, itea óko'okoamaka katarákinoati nóné, ina kopúhikopamaka. ¹³ Yane ina kôe neko únae nonéti: "Namea ínjaneye kó'oyene? Yusikóne mbahúkea ra njé'a ákoti omotóva ongóvo. Ávaina téyahiko" koéne.

¹⁴ —Itea noixeânehiko xe'ëxa, hara kixókokonehiko ne katarákoti nonéti: "Eneporâ'a, koati ítukenemo ra poké'e ivakápune há'a. Hingá, kaépeka ûti maka vitúkapeane ne mani ítuke, íkuinoake há'a ivakápu" kixókokonehiko. ¹⁵ Yane kópuhikopeanehiko meúkeke yane kavâne, ínahiko koepéko —koe éxetina.

Ina kixovókoxopamaka Jesus neko kamokénoati:

—Ná'ikopomo kíxoaneye únae nonéti neko katarákinoatihiko nóné? ¹⁶ Pihinoâtimo, ínamo kaepékexa. Yane kurikópatimo xoko po'ínuhiko xâne ne nóné motovâti kátarakînoa —kíxovokoxoane.

Kamoáne xanéhiko neko éxetina Jesus, hara koéhiko:

—Áromo paréxa Itukó'oviti kó'iyeaneye kuteâti ne yiûho —koénehiko.

¹⁷ Yane pono-ponó kixínoane ûke Jesus, ina kixovókoxopamaka:

—Kutí'ikopo kixó'eko ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koéti?

"Enepone mopôi, noívokoxine itúkotihiko péti, ainovó koe itukóyo koati turíxeovoku uhá koéti, kuteâti koéku koati inúxoti mopôi

turíxeokonoke péti” kôe ne yutoéti —kíxoane Jesus, ihókopovati ne mopôi noivókoxineti.

Sâramu 118.22

¹⁸ Ina kixovókoxopamaka Jesus neko xanéhiko:
—Enepora mopôi ngixínopike, uhá koeti xâne ikoró'uxovati, kutí koetimo pôte enepo itatáko. Kene ne xâne irípu'ikovoke, ákonemo ipíxa, kutí koetimo pôte muvake-muvaké kixonéti — kíxovokoxoane.

Epemó'ikokono Jesus koeku isóneunoa ne kóperau nâti

Mt 22.15-22; Mk 12.13-17

¹⁹ Koati énomone yaneko ôra, enepohikone éskiriba ihíkaxoti yútoe Muîse, yóko'o ne tutíhiko sasedótí inuxínoti jûdeu hó'ke, kahá'ane iká'akea Jesus vo'oku exó kíxeanehiko itúkeovo énomonehiko kíxo Jesus yane exetínati, itea koati pikoti xanéhiko. ²⁰ Yane turíxovonehiko ivóko'oixeia Jesus ya uhá koeti ítuke. Ina apémaka hóyenohiko poréxoke tiûketi koêkumo épemo'ikoponea Jesus, koane îtukoheovohikomaka xâne itípakovoti. Hane opósikohiko iyupaxó kínea Jesus, kaha'aînoatihiko pahúkeovo ya yumópope motovâti ápeyea évotikoake namúkea koane kurí'okeamo ngovenâdo, maka iká'akanehiko. ²¹ Ina kíxo Jesus neko pahoéti:

—Ihikaxotí, véxoia itúkeovo koati ponóvoti ne yiûho koane kixeku íhikexi. Ya xikóyoke, kutíkokone uhá koeti xâne. Ako yokómomoyi payásoko koêkuti xâne, itea kutíkokone uhá koeti xâne xikóyoke, koane koati ihíkexoati ne kaná'uti ihíkauvoti ukeâti xoko Itukó'oviti. ²² Ná'ikopo kó'inoaye iséneu ne kóperaxovike Sêza, enepone payásoti nâti ya Róma éxoti koeku ûti? Pahúkovi Ponóvoti Kixovókuti

hó'e ûti poréxea ûti? áko'o ákomea okónokoa — kíxoanehiko.

²³ Itea exó kíxoane Jesus itúkeovohiko oposí'okovati, kaha'aînoatihikomaka pahúkeovo ya yumópope, yane hara kíxovokoxoa:

²⁴ —Yamínanunoe pôhuti pe'u tiûketi. Kutí'ikopo itukôa nône yoko ïha ovâ ra tiûketike? —koéne ne Jesus.

Ina yumopâhiko:

—Sêza.

²⁵ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Enepone ítuke nâti, peréxapa, koáhati ítukena. Kúteanemaka koêku xoko Itukó'oviti, koêkuti páhoenopi, konokoâtimaka itíki —kíxovokoxoane.

²⁶ Ako itáhiko kóteyokea Jesus ya koêkuti yumópope nonékuke ne xanéhiko, koane yupíhova iyúpaxehahiko unáko neko yumópope Jesus. Yane yunukú koénehiko.

*Epemó'ikokono Jesus exépukopeaxomo ne ivokóvoti
Mt 22.23-33; Mk 12.18-27; 1 Ko 15.12-57; 1 Ts
4.16-17*

²⁷ Yane ina ahi'ókovomaka Jesus ne sadúseuhiko, enepone koyúhoti ákoyeamo exépuhikapa ne ivokóvoti. ²⁸ Hara kixóhiko Jesus:

—Ihikaxotí, hara kôe yútoe Muîse kûreinovi: “Enepo ivakápu hóyeno ákoti apáhuina xe'éxainoa ne yêno, konokoâti itúkeovo po'ínu ne ivokóvoti koyenópea yêno ne po'ínuikene, maka enepo avané'e xe'éxainoa, kutí ákoepone xe'ëxa ne ivokóvotine” koe yútoe. ²⁹ Yoko ápe nóvo seti koeti hóyeno kopo'ínukokoti. Kóyenone neko xuvé'eti. Ivokóvone, ako ápahuina xe'ëxa. ³⁰ Enepone yêno, hane koyenópa atipo imá'ikene. Ivokóvone neko

hóyeno, ákomaka xe'éxainoa neko sêno. Kúteanemaka koêku ne mopó'ape, ivókovone ákotimaka xe'éxainoa neko sêno. ³¹ Eneponeko seti koeti hóyeno kopo'ínukokoti, heú koéhiko kóyenoyea neko sêno, koane heú koéhiko ívohikeovo, itea ako ápahuina ikoxé'exaxoati xapákuke. ³² Ina ivokóvomaka ne sêno. ³³ Eneponi akaná'u exépuhikopea ne ivokóvoti, kutí'ikoponi itukópaxo koati yêno ne sêno xapákukehiko neko seti koeti ivokóvoti? Vo'oku heú kó'iyea kóyenoyeahiko neko sêno –koénehiko.

³⁴ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Kóyenohiko ra hóyeno yara kúveu mêmum. Koáne ne senóhiko, ko'ímahikomaka, ³⁵ itea enepohikone xâne ínixone Itukó'oviti motókeyea ópea xokóyoke káxehiko keno'ókoti xapa exépuhikopope ne ivokóvoti, ákonemo okóyeno, koane ákonemo okó'imahiko. ³⁶ Yane ákonemo ívahikapu, vo'oku kutí koépotinemo ánjuhiko ya vanúke, enepone ovóxehiko Itukó'oviti. Koatíponehikomo xe'éxaxapa Itukó'oviti, koane aínopovonehikomo xâne exepúkopoti ukópea xapa ivokóvoti. ³⁷ Yoko enepone exépuhikopeamo ne ivokóvoti, koyúhoa Muîse koêku nê'e ya yútoke xoko koyúhoyeaku koêku ne kali xuve tikótí ixómoti iruméko ákoti ara'ákapu, enepo koyúho itúkeovo kutípone Âbraum, koane kutíponemaka Izáki yoko Njáko ne Vúnae Itukó'oviti. ³⁸ Yane hainá'ikopo kuvívone ivokóvotihiko ne Itukó'oviti, ínapo "Âbraum-kene" akôe, itea koati kuvívone xâne iyukóvoti, vo'oku ya xoko Itukó'oviti, ákone aúke'e ne xâne – kixovokoxoane Jesus.

³⁹ Ina apê éskirbahiko ihíkaxoti yútoe Muîse kixoti

Jesus:

—Ihkaxotí, koati únati yimópope —koénehiko.

⁴⁰ Yanê'e, ákone mapikóvati épemo'ikea ne Jesus.

Epemó'ika Jesus ne xanéhiko koêku ne Mésiya

Mt 22.41-46; Mk 12.35-37

⁴¹ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Ná'ikopo koeti koyúhoinokono itúkeovo ámoripono Ndávi ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne? ⁴² Vo'oku koati teyonéti voxú'ikene Ndávi koyuhó'yea koêku ya koyúhopeke Sâramu xoko kó'yeaku: “Hara kíxoa Itukó'oviti ne Únaem: ‘Ivétakapa énjopeke xoko ivátakoku koati ngapáyasokone ⁴³ imókonemo ipuyükexa nenéku ne uhá koeti koékuti okopópiti’” kôe. ⁴⁴ Koati “Unaém” kixoâti Ndávi. Apeikopo oxéne itúkeovo ámoripono Ndávi ne Mésiya? —kíxovokoxoane.

Koyuhôa Jesus váherexea kixoku itúkeovo ne éskiribahiko

Mt 23.1-36; Mk 12.38-40

⁴⁵ Koeku uhá kó'yea xâne kámokenoya, hara kixovokoxoa Jesus ne íhikau:

⁴⁶ —Yokóhiyanavoa ne éskiribahiko, enepone íhikaxoti yútoe Muîse. Aínovo yómoti hamá kínea ípovo kahá'ati ínixeokono itúkeovo koati teyonéti. Koane enepo yuhoíkokono koeku vékea ya none ovokúti, koati ahá'axomaka. Aínovomaka yómotihiko ivátakea xoko ivatákokuti ya nonekútike xoko ivátakoku koati payásotihiko ya íhikaxovokuke hó'e, koánemaka ya xapa ayuítí. ⁴⁷ Itea inípono kixoku senóhiko ivokóvoti íma, kutí koe hu'uxéâti óvoku. Yane vo'oku kó'umokea itúkea orásaum, kutí koe koati ponóvoti. Itea vo'oku kixoku itúkeovo

yupihóvotimo tivéko ipíhoponeokono ya po'ínuhiko xâne –kíxovokoxoane Jesus.

21

*Koeku tiûketi pôreu sêno ákoti apeínoati
Mk 12.41-44*

¹ Ixómoti komomâ Jesus ne xanéhiko, yane noíxone iríkuhiko kuríkoti tiûketina íhakuke poreúti yane hána'iti imokóvokuti. ² Ínamaka noîxo sêno ivokóvoti îma, ákotimaka apeínoati kurikóponoti kali pi'âti pe'u tiûketi ákoti axu'ína ovâti. ³ Ina kôe ne Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepora sêno ivokóvoti îma, ákotimaka apeínoati, énomone xu'inâ pôreu ya uhá koëti. ⁴ Vo'oku enepone po'ínuhiko poréxoti, xoko haxa tiûketina véyo enepo porêxo. Kene ra sêno, heú kíxoa poréxea ne kali apeínoati, enepone mani kuvívoneiko ya nökoneke –koéne.

*Koyuhôa Jesus uké'exeokonomo ne hána'iti
imokóvokuti
Mt 24.1-2; Mk 13.1-2*

⁵ Ápehiko koyuhó'yeati koêku ne témpulu, ihayú'ikeati úhe'ene pâredena, enepone ainóvoti uhé'ekotinoe mopôi yoko po'ínuhiko koúhe'ekovope, pôreu xanéhiko. ⁶ Ina kixoáhiko Jesus:

—Neíxoanoe koêku râ'a? Simóvotimo káxe ákoyeakunemo ápahuina mópoina pâredena râ'a ákoti katahínekexakana. Heu-heú koetímo kotóhinekexeokono –kíxoanehiko.

*Turi kotíveti koekúti
Mt 24.3-14; Mk 13.3-13; 1 Pê 1.6-7; 2.19; 3.14;
4.12*
⁷ Yanê'e, hara kíxoa íhikauhiko:

—Ihikaxotí, namo ápeyea ra koekútihiko kixínevike? Kutimo itukóvo hoénaxovope enepomo kausákapune ra koekútihiko?

8 Ina kixovókoxoa Jesus:

—Yokóhiyanavonoe, maka hákone aupú'ikopiti. Vo'oku enómo xâne simôti xepákuke iko'ítukexoti ïnza. “Undi páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Simívone kaxéna” koetímo. Hákonoemo hekôa. **9** Enepo yekekáxanoe ápeyeane ákoti tópi óvoku isukókoti yoko okopókokoti, hákonoemo kenóko'i, vo'oku konókoti kó'iyeanemoye inúxotike, itea âvomo simápu hunókoku ra mêm.

10 Ina kixovókoxopaikomaka:

—Apêtimó íhae po'i poké'e isukóponoti xanéhiko íhae po'íke poké'e. Koane apêtihikomakamo náti isukókoti. **11** Ákomakamo tópi óvoku xúnatinoe iyuyôti poké'e, koane hímakati, koane váherehiko arinéti omótokenati. Apêtimó koímaítinoe koekúti koane êno háná'itinoe iyupánevoti ya vanúke.

12 —Tumúneke ápeyeahiko uhá koëti ra koekútihiko, ikeítóponokonotinoemo kotíveti, koane ike'ákokonotinoemo. Yomokónotinoemakamo íhikaxovokuke hó'e xanena ûti yíhoikikono nonékuke teyonétiya, koane kirikókonotinoemo ika'ákovokutike. Yane yomokónotimakamo nonékuke náti yoko ngovenâdohiko vo'oku itíkivonoe hokónuti. **13** Kixínekonokenemoye motovâti keyúhoinonu nonékukehiko, keyuhó'inoati koëku ra kitípone. **14** Ukeátine kó'oyene, keúsakapunenoe maka hákone pipokéxinoa iséneu ne kixékumo yimópi simapúne neko káxe. **15** Vo'oku undínemo porexópi yimópikemo, koane mborexópitinoemo exóneti ukeâti njokóyoke

ákoinokemo ápahuina itópiti xapákukehiko, koane ákoinokemakamo ita okópea yiûho. ¹⁶ Muhíkova koati yá'a yoko yêno, kurikópopitinoemo ika'ákovokutike. Kúteanemakamo kixópiku pe'ínuhiko, yoko po'ímaka iyínoxapa koane ínikenehiko. Apêtimakamo koépeuti xepákukenoe vo'ókuke. ¹⁷ Yupihovó koetímo púveopi uhá koeti xâne vo'oku itíkivo hokónuti. ¹⁸ Itea muhíkova kali pöhuti híyeu tiûti, áromo síka Itukó'oviti évokeovo. ¹⁹ Epó'oxo yane ákoyea yaúkapapu ikíni, yixóvoti kékuna'ixivo ingéne, itévotinenoemo —kíxovokoxoane.

*Ayakúkakanane Njeruzálem
Mt 24.15-21; Mk 13.14-19*

²⁰ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enepomo neixánenoe êno húndaru yakukú kixoti Njeruzálem, yexoâtinemo itúkeovo simóvoteine kaxena katáhineyeokono. ²¹ Yane enepohikone ovotíya Njúdeya, okóho'inehiko xapa hána'itinoe mopôi. Kene enepohikone ovâti ne kúveu pitivóko, ipúhikapeahiko. Kene ne ovotíhiko ya mêmum, hákone aukópovo pitivókoke. ²² Vo'oku yaneko káxehiko, koatimo kaxena ipíhoponeokonoku ovâti ne pitivóko, kóusokeovokumakamo uhá koeti kíxone ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti vo'ókuke. ²³ Hanemo kixovóhiko yaneko káxe, sêno ihaíkoti yoko ohíkotiko xe'éxa, vo'oku koati hána'itimo tivéko ne koekútihiko yara poké'ixa ûti, koane kotívetimo ipíhoponeokonoke ra xanéhiko. ²⁴ Enómo koépeuti ya hána'iti pirítau xapákukehiko. Kene po'ínuhiko, ika'ákokonotimo, iyonópokonotimo ya uhá koeti po'íkehiko poké'e yara kúveu mêmum. Yoko

íhaehiko po'i poké'e payasómo ya Njeruzálem tukú koetímo simapúne kaxena hunókoku payásomea ne xanéhikoya ákoti itukapu jûdeu –kíxovokoxoane.

Koêkumo kayukápapu Jesus

Mt 24.29-31; Mk 13.24-27; 1 Ts 4.15; 2 Ts 1.7; 2 Pê 3.10; Ap 1.7

25 Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Apêtihikomo iyupánevoti noixóneti xoko káxe, koane xoko kohê, yoko xapa hékerihiko. Epó'oxo yara kúveu mêmum, pepoké koetínemo isóneu xanéhiko ya pôhutihiko poké'e óvohipoku. Áromo éxinahiko isóneu enó'inoke hónoti emo'u úne ya mar yoko xúnati ovóxokeovo ne úne.

26 Apêtimo xâne ikorókovoti poké'eke vo'oku hâna'iti píkea, yupihóvati yónea isóneu koêkuikomo ra kúveu mêmum. Vo'oku itohínekexotimo ne heú koeti apêti ya vanúke. **27** Yane noixóponutinemo xanéhiko ngena'ákpane híyeu kapási, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Xané ngixópotinemo njunáko koane êno únje'ene koeku indúkeovo hâna'iti ihayú'uti. **28** Enepo turixápune ápeyeahiko ra koekuti, aélokenoene yokóvo koane kéksepuka tiûti, vo'oku ye'ekóvotinemo kaxena yovópikumo xoko Itukó'oviti, enepone Koítóvopiti –kíxovokoxoane.

Ihíkauvoti ihókovoti koeku xuve fígu

Mt 24.32-35; Mk 13.28-31

29 Ina itukínoahikomaka Jesus xêti apêti íhokoake ne âha íhikaxe. Hara kôe:

—Yokómomapíhi koêku ne xuve fígu koane uhá koeti xuve tikóti. **30** Neixáneno turíxeovo íhonopea inámati tûti, yanê'e yexoâtinemo yé'exopeovone

kaxena kevópope úko. ³¹ Kúteanemaka koêku enepo neixânenoe ra koekútihiko ngixínopike, yanê'e yexoâtinenoemo yé'exeovone kaxena pihópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xanéna.

³² Koati emo'uti ra yunzó'inopinoe: Enepone xanéhiko apêtimô yaneko káxehiko, ákomo ivákapu koeku âvoyea kaúsakapapu uhá koêti ra koekúti ngixínopike ápeyeamo. ³³ Uké'etimo ra vanúke koáne ra poké'e, itea ákomo uké'eyeaku ra emó'um.

³⁴ Yokóhiyanavo mará'inamo isáyu'ixapu iséneu enepo itukápu ayuítí yíxovo, koane xúnati ekâti, koánemaka koekúti kuteâti nékone yara kúveu mêmum. Yokóhiyanavo mará'inamo iyupaxó íxapinoe rakene káxe, yakúteamo hó'openo namukókonoti ya noko'óti. ³⁵ Vo'oku itopónotimo uhá koeti xâne yara kúveu mêmum ra káxe ngixínopikenoe.

³⁶ Usokó yákoyenoe ya uhá koeti ôra. Itíkanoemaka orásau maká ítipane uhá koêti ra vâhere koekúti keno'ókotikomo, koane motovâtimaka sípi nonénguke, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane.

³⁷ Heú koeti káxe íhikaxo ne Jesus yane hána'iti imokóvokuti. Kene ya yótí pihópotine ya ouke kali mopôi, enepone iháxoneti Olívera.

³⁸ Itukovo mâturukata, pihotíne xanéhiko hána'itike imokóvokuti kamokénoponoti Jesus.

22

*Oposíkokonone kixoku koépekeokono ne Jesus
Mt 26.1-5; Mk 14.1-2; Xu 11.45-53*

¹ Yoko yanekôyoke, ákone ahíkapu kaxena áyui jûdeu hó'eke, enepone iháxoneti Páskoa

níkeakuhiko pâum ákoti kohiyákoati. ² Enepohikone tuni sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, koáne ne éskiribahiko ihíkaxoti yútoe Muîse, ixómotive itukínoa isóneu ne kixókumo koépekea Jesus he'ono'ú koetíke vo'oku píkeahiko isóneunoa xanéhiko.

Oposíkoane Njûda kíxoakumo kuríkea ne Jesus xoko puvâti

Mt 26.14-16; Mk 14.10-11

³ Yoko ûrukovane Satánae ne Njûda, enepone iháxonetimaka Iskarióti, pôhuti xapákuke ne nduse koeti íhikau Jesus. ⁴ Yane pihóne ne Njûda xoko tutíhiko sasedóti yoko xoko tutíhiko koyónoti hána'iti imokóvokuti, yuhó'ixoponoati, kaha'âti ápeyea oxéne kuríkea ne Jesus xokóyokehiko. ⁵ Yane yupihovó koéne elókeyea okóvo neko tutíyehiko, koane itükinoa yûho, koati yuhôti poréxeamo tiûketi vo'ókuke. ⁶ Ínioxoa Njûda unáko nê'e. Yane kúxoixone káxe ákoyeakumo koati xâne xoko Jesus motovâti kuríkea xokóyokehiko.

Pahukôa Jesus kóyuseyeovo níkokuhikomo xapa ayuítí

Mt 26.17-25; Mk 14.12-21; Xu 13.21-30

⁷ Yoko simóvoteine kaxena áyui ne jûdeuhiko hó'eke, enepone níkeaku pâum ákoti kohiyákoati, kaxena isúkeakumaka kali xe'exa su'ûso, nîka ya Páskoa. ⁸ Ina pahukôa Jesus ne Pêturu yoko Xuâum koane kíxeahiko:

—Pîhe, keúsakapainavea ne nikamo ûti xapa áyui Páskoa.

⁹ Ina kixohíko Jesus neko pi'âti:

—Na kehá'aikopo kóyuseoponea ûti?

10 Ina kixôa Jesus:

—Ehá'axomo siménoe pitivókoke, tekópotimo hóyeno koínoti póté puhí koati úne. Hekápamo ne hóyeno xokóyoke ne ovokúti ûrukopovokumo **11** ínamo ixéa ne únae ovokúti: “Na óvo ne kúveu ovokúti óvongumo níngea xapa áyui Páskoa, ündi yoko ínzikauhiko? kixópi Ihíkaxoti” íxeamo. **12** Yane exókopitinoemo koati hána'iti kúveu ovokúti vanúkeke apêti mësa yoko pánguhiko. Usó koyêtine uhá koetiya. Énomonemo keúsakinavi nikamo utíya —kíxoanehiko.

13 Úkeane pihohíko ya pitivóko. Yoko uhá koeti neko yuhó'inoa Jesus, aínovo tokopóvoti. Yane koúsokoanehiko neko nikámoxa áyui Páskoa.

Níko ne evo Jesus xapa áyui Páskoa

Mt 26.26-30; Mk 14.22-26; 1 Ko 11.23-25

14 Simovónorána, ahí'okovane Jesus ne mësa, koánemaka ne íhikauhiko, enepohikone ápostulu páhoe koyúhoyea emó'u xapa xâne. **15** Ina kixovókoxoa Jesus:

—Koati yupihóvati ngahá'ayeá ngahá'ineyeopinoe níngea yara Páskoa tumúneke ngoítoponeovomo kotíveti. **16** Yoko endó'okopitinoe ákoyeanemo íningeopiku xapa Páskoa imókonemo kausákapu koati kixó'ekone ya natíxokuke Itukó'oviti —kixovokoxoane.

17 Yane ina namukôa Jesus ne enovópeti apêti ekâtiya koane íkoro'ixeovo xoko Itukó'oviti. Ina kôe:

—Nemúkanoe. Kalihú kalihu íxenoe yénoyivoa, uhá ketínoe. **18** Koati ngixópitinoe ákoyeanemo énoyeovangu hô'o ra ha'i úva ukeátine kó'oyene tukú

koeti seapánehiko heú koêti ne xanena Itukó'oviti vanúkeke xoko natíxoku –kíxovokoxoane.

¹⁹ Yane veyone pâum ne Jesus, ina ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti. Yane honó'ekexoanemaka, ina porekéxoa íhikau koane kíxovokoxea:

—Enepora pâum, mûyom kixó'eko, ésa'imo ngoíteovopinoe. Yákoyenenoeye níki, puyákoponeovakemo yokóvo ne índukeinopi — kíxovokoxoane.

²⁰ Uke'éxone njántaxeahiko, ina namukôa Jesus ne enovópeti kuteâtimaka kíxoaku ne pâum, koánemaka kíxovokoxea:

—Enepora ekâti yara enovópetike, hane kixó'eko inámati kixovókuti ítukeino xâne ne Itukó'oviti vo'oku óvokinovopinoemo indína. ²¹ Itea anéye xapákuke ûti xe'ókuke ra mësa ne itûkoheovoti koeku hókeonu, enepone kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti. ²² Koati kaná'uti ngoépekeokonomo, kuteâti koeku isóneunonu Itukó'oviti, itea koati kotívetimo koêku ne kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane.

²³ Yane turíxovone ne íhikau Jesus épemo'ikeokoko, kaha'âtihiko éxea itukóvotiye xapákuke ne itûkoheovoti koeku hókea Jesus.

*Kixoku itúkeovo ne xâne koati payásoti nonékuke
Itukó'oviti*

Mt 20.25; Tk 4.6

²⁴ Yane turíxovone kali enó'iyea yumópeokoko ne íhikauhiko Jesus, kaha'âti éxeahiko itukóvotiye ne koati payásoti xapákuke. ²⁵ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Koatíhiko nâti pahukô xapa xâne yara kúveu mêmum. Koane enepohikone pahúkoti, uhé'ekinoati

kíxeokono itúkeovo apêti xunáko koúsokino nökone xanéhiko. ²⁶ Itea ako ákoeneye xepákukenoe, koati pô'iti koêku. Vo'oku enepone koâti payásoti xepákukenoe, konókoti kutí kixópeovo xâne yupihóvoti ákoyea apáyaso. Kene ne inuxínopiti, konókoti kutí kixópeovo ovoxe po'ínuhiko xâne. ²⁷ Kutí'ikopo payasó'inopi, enepone ivatákoti xe'ókuke mësa? áko'o enepone omñoâti nîka. Hainá'ikopo ne ivatákoti xe'ókuke mësa? Itea hara ngoéneye xepákukenoe, ovoxéti. ²⁸ Itínoe itukóvo koati kaha'ínenuti ya uhá koeti kotíveti koekúti véngoku ákoti kurikánu. ²⁹ Kuteâti poréxeonu Nzá'a nandíxeamo, mborexópitinoemakamo netíxi ³⁰ motovântimo kehá'ineyinu ya xe'o mësa, óvoku nikokónoti yoko ekâti ya nandíxokuke, koane ivetákotimo xoko ivátakokuhiko pahúkoti nandíxokuke, yihoíkopati ne nduse koeti iháxakexoku xanena Izarâe, neixoâti unátiyea, áko'o ákoyea aúnatí ne ítuke —kíxovokoxoane Jesus.

*Koyuhó'inoa Jesus koékumo ne Simaum Pêturu
Mt 26.31-35; Mk 14.27-31; Xu 13.36-38*

³¹ Ina kixo'íkomaka Pêturu ne Jesus:

—Simaúm, imáko ké'iyivoku. Ítoane Satánae ne yúmo'ixovone hixópeopinoe. Yoko áromo íyuhiapinoe. Hanemo koéneye kixópiku kuteâti koeku ákoyea íyuhiakana koyúyukexeokono ne vekoti komukéxopetike enepo komukéxokono. ³² Itea émbeminopine Itukó'oviti ákoyea kirika kívivonu Simaúm. Koane enepo yaukápapune njokóyoke, kékunakapimo isóneu ne pe'ínuhiko ingéneke —kíxoane Jesus.

³³ Ina kixôa Pêturu:

—Unaém, usó ngóye xané ngíxeopi iké'akivo koánemaka ngoépekeokono okonókovo.

³⁴ Itea hara kíxoa Jesus:

—Koâti endó'okopiti kékumo Peturú. Kó'oyene, tumúnekemo éneyea tapî'i, mopo'âtinemo keyúho ákoyea yéxanu —kíxoane.

³⁵ Ina kixovókoxoamaka Jesus ne íhikau:

—Ápeikopo konokínovopitinoe yaneko mbahukópi keyúhoi emó'um yâtikeneye, yaneko ákoyeaku yama íhaku tiûketina koane íhaku ípevo yoko piríkatana?

Ina yumopâhiko:

—Ako nökone ûti.

³⁶ Ina kixovókoxopakomaka Jesus:

—Kó'oyene, enepone apêti íhaku tiûketina yoko íhaku ípovo, áma xokóyoke. Yoko enepone ákoti hána'iti pirítauna, yusikóne kaváneyea kápana itûka ésa'i vanéxeake ne hána'iti pirítauna. ³⁷ Vo'oku koati endó'okopitinoe kónokea koúsokeovo njokóyoke neko yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Kutí kixókono váhere kixoku itúkeovo” koêti. Vo'oku orânane koúsokeovo ne emó'uti koyúhoti ngixókonokumo —kíxovokoxoane Jesus.

³⁸ Ina kixôa íhikauhiko:

—Unaém, anéyene pi'âti hána'iti pirítai.

Ina kixoáhikomaka Jesus:

—Motóvane —kíxoane.

Koeku Jesus koitóponovo kotíveti ya Njetisémani

Mt 26.36-46; Mk 14.32-42

³⁹ Yane pihóne ne Jesus xoko kali mopôi iháxoneti Olívera, koane íhikau xáneahiko. Yoko kóyekune Jesus yóneaya. ⁴⁰ Simoné'ehiko xoko âha óvea, hara kíxoa Jesus ne íhikauhiko:

—Itíkanoe orásauum, maka hákone ikerókovo enepo simâpi tiú'iti koekúti hixépikonoke —kíxoane.

⁴¹ Yane kali ahikuu koéne ne Jesus, kuteâtimea tirinta koeti méturu kíxoaku ne íhikau, ina ipuyúkexo epémoti Itukó'oviti. Hara koéne:

⁴² —Pai, enepo itukapu yahá'inonu, yáhikuxapinana ra êno háná'iti tiveko ngoêkumo, itea haináya anjáke, itea itúkapu yahá'inonu kousókovomo ya njokýoye —koéne.

(⁴³ Yane apé kó'inoane ánu íhae vanúke, ovoxe Itukó'oviti, koxunákoponeati isóneu.

⁴⁴ Koeku yupíheovo êno tiveko isóneu ne Jesus, inamá'axoneoxo itûko xunáko ya orásunake. Yoko eneponeko yonúko, kutí koéne pú'itinoe itemíkexoti íti irihíkovoti poké'eke.)

⁴⁵ Uke'éxone itúkea orásauum, exépukopone, ina aukópovo xoko íhikauhiko. Inu'í kixópanehiko imókea vo'oku yupíheovo ikáxu'iyeahiko okóvo.

⁴⁶ Ina kixoáhiko Jesus:

—Na koeti imékinonoe? Yexépuka, itíkanoe orásauum maka hákone ikerókovo simâpi tiú'iti koekúti hixépikonoke —kíxoanehiko.

Ika'ákokonone Jesus

Mt 26.47-56; Mk 14.43-50; Xu 18.3-11

⁴⁷ Ixómoiko koyûho ne Jesus, símohikoane êno xâne. Yoko hane inuxínoahiko Njûda, pôhuti yane nduse koeti íhikau Jesus. Énomone ahi'ókovo Jesus kaha'âti siunoné kíxea yúhoikea. ⁴⁸ Yane hara kíxoa Jesus:

—Njudá, imáko itúkinovo ya ítikohheyivo sínoneyinu kirí'okinu xanéhiko puvónuti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne!

49 Ina kíxo Jesus neko íhikauhiko oveâti xêrerekuke noixoâne neko koekúti:

—Unaém, visükanehiko ya hána'iti pirítau? — koénehiko.

50 Yoko apé koéne pohuti xapákuke ne íhikau Jesus, hú kixoti tetúkenoxea ahínoe koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínnoti jûdeu hó'eke. Maturú kíxeá kêno éxopeke. **51** Itea sayá'ikoa Jesus. Hara kíxoá:

—Ápene. Hákone kixeáneye —kíxoane.

Ina itukópinoá kêno, yane unátipone. **52** Ina kixôá Jesus ne tutíhiko inuxínnoti jûdeu hó'eke, koáne ne tuti xanéhiko koyónoti hána'iti imokóvokuti, yóko'omaka ne po'ínuhiko payásoti xapa tuti jûdeu ika'ákoponatihiko:

—Undí'ikopo koati koyuvôrixovoti ísukenati omó kixínekenoe hána'iti pirítau yoko pulô'i, isukópeti nemúkoponinu? **53** Uhá koeti káxe, óvonzeixokunepepo xepákukenoe ya hána'itike imokóvokuti inzíkaxoti, itea ákonoe iké'akanu. Kó'oyene simóvotine orana iké'akinu yoko oránanemaka xuná'iyea váhere ítuleinonu Satánae —kíxovokoxoane.

54 Ina ika'ákohiko Jesus, omâtihiko óvokuke koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínnoti jûdeu hó'eke, ina usá'ixoahiko ovokútike. Kene Pêturu, ácone malíka kíxoaku hókea.

Koyuhôa Pêturu ákoyea exa Jesus

*Mt 26.57-58; 26.69-75; Mk 14.53-54; 14.66-72;
Xu 18.12-18, 25-27*

55 Ina oxokúxohiko yúku kukúkeke kíndana ne ovokúti. Yane ivátahikone onokóvotihiko. Koane Pêturu, ivátakoponomaka xapákuke. **56** Yane apé

koene seno ahinoêti, noixoti Pêturu vaata koyêti xe'ókuke yúku onokóvoti. Pono-ponó kixínoane ûke sêno, ina kôe:

—Koati xâneheixonemaka Jesus ra hóyeno —koéne.

⁵⁷ Itea hara kíxoa Pêturu:

—Senó, ako énja ne hóyeno kíxene —koéne yûho yumopâ.

⁵⁸ Avo áxu'ikene, apé koéponemaka po'i noixoâti. Hara kíxoa:

—Koati itímaka po'inu xanéheixone ne hóyeno —kíxoa.

Ina yumopâ Pêturu:

—Hoyenó, haina undi xâneheixone nê'e —kíxoa.

⁵⁹ Poéhamea ôra ikénepoke, apé koéponemaka po'i koêti:

—Eneporâ'a, koati kaná'uti itúkeovo xâneheixone ne hóyeno, vo'oku koati íhaemaka Ngalíleya râ'a —koéne.

⁶⁰ Ina kixôa Pêturu:

—Hoyenó, ako énja ne kíxene —koéne.

Avo uké'exa koyúhoya ne Pêturu, éneone tapî'i.

⁶¹ Ina na'akénexova Vúnae ne Pêturu, komomo-komomó kíxoa. Énomone yanê'e, puyákoponovane okóvo Pêturu neko yuhó'inoa Vúnae yaneko kixôa: “Kó'oyene tumúnekemo éneyea tapî'i, mopo'âtinemo keyuho ákoyea yéxanu” kixôa. ⁶² Yane ipúhikopeane Pêturu ne óyoheixoku. Koati iyôti vo'oku yupíheovo kotíveyea isóneu.

Koemóke'ekono ne Jesus Mt 26.67-68; Mk 14.65

⁶³ Enepohikoneko hóyeno koyónoti Jesus, ixómonehiko koemóke'ea koane isúkeahiko ⁶⁴ yoko ikauké kíxoanehiko, ínamaka kixôa:

—Mahí'ipepo iti porófeta. Íhexaikopo itukóvotiye ra isukópiti —kíxoanehiko.

⁶⁵ Yoko enómaka po'i yuhó'inoahiko koemóke'eati.

Yuhoíkokonone Jesus nonéku ke koati payásoti yúhoikovoku jûdeu

Mt 26.59-66; Mk 14.55-64; Xu 18.19-24

⁶⁶ Ehá'axo yúponi, ho'úxovonehiko uhá koeti payásoti hóyeno xapáku ke tuti jûdeu, enepone tutíhiko sasedótí inuxínoti jûdeu hó'ke koánemaka ne éskiribahiko ihíkaxotí yútoe Muíse. Ina omokóno ne Jesus xoko ho'úxovokuhiko, enepone koati payásoti yúhoikovoku jûdeu. Ina kixohíko Jesus:

⁶⁷ —Itukápxo îti ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, yokóyuho inovea itíkivoaxo —kíxoanehiko.

Ina yumopâ Jesus:

—Enepo ongoyúhoa indúkeova, ákonoemo yakútiponu. ⁶⁸ Koane embemápinoe iséneunoa, ákonoemo yimápanu. ⁶⁹ Ukeátine kó'oyene, hanemo ivándakopone, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, éxopeke Itukó'oviti, enepone apêti xunáko pahúkea uhá koéti —kíxovokoxoane Jesus.

⁷⁰ Ina kixoáhiko uhá koéti neko tutíyehiko:

—Ití'ikopo Xe'exa Itukó'oviti?

Ina yumopâ Jesus:

—Enepone yépemonuke, koúhapu'ikoa indúkeova —kíxoane.

⁷¹ Ina koehíko:

—Ákone vokónoko po'i koyuhó'inoveati pahúnevo râ'a. Koati kameátine uti yûho koyuhómeku itúkeovo Xe'exa Itukó'oviti —koénehiko.

23

Omokóno Jesus xoko Pilátu

Mt 27.1-14; Mk 15.1-5; Xu 18.28-38

¹ Yane heú koéne exépuhikea neko ho'uxóvotihiko, ina omohíko Jesus xoko Pilátu. ² Yane turíxovone koyúhoyeahiko ákoyea aúnati ítuke Jesus. Hara koéhiko:

—Enepora hóyeno, vinú'ikoa koésayu'ixeia isóneu xanena ûti, koane ihikaxea xanéhiko ákoyea parexa kóperau koati payásoti natina ûti, enepone Sêza. Koyúhomaka itúkeovo Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, koane itúkeovomaka náti —kíxoanehiko.

³ Ina kixôa Pilátu ne Jesus:

—Ití'oxo natina jûdeuhiko?

Ina yumopâ Jesus:

—Enepone yépemonuke, koúhapu'ikoa indúkeova —kíxoane.

⁴ Ina kixovókoxoa Pilátu ne tutíhiko sasedótí inuxínoti jûdeu hó'eke, yóko'o neko êno xâne ho'uxóvotiya:

—Ako ápahuina ínijone váhere ítuke ra hóyeno —kíxovokoxoane.

⁵ Itea inamá'axone koyuhôa tutíhiko jûdeu ápeyea váhere ítuke. Hara koéhiko:

—Koati koturíkexoti xanéhiko râ'a. Ihíkaxoti ya uhá koeti Njúdeya, ukeâti turíxeovoku poké'exa Ngalíleya tukú kíxoane yâye —koénehiko.

⁶ Kameáne Pilátu ne yuhóhiko, ina epêmo itúkeovo íhae Ngalíleya ne Jesus. ⁷ Exoâne itúkeovo ukeâti xoko iháxakoku poké'e natíxoku Êrodi, pahúkone Jesus xokóyoke. Yoko koati Njeruzálem óvo ne Êrodi yaneko káxehiko.

Omokóno Jesus xoko Érodi

8 Yupíhova elókeyea okóvo ne Érodi noíxo Jesus. Koáhati mekutíne kahá'a noínea vo'oku enó'yeane kámea koyuhó'yeati koêku ne ítuke, koane kúxoamaka noínea itúkea iyupánevoti.

9 Yupíhovo éno épemo'ikoake Érodi, itea ako ápahuina yumópeake Jesus. **10** Enepone tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, yóko'o ne éskiribahikoya ihíkaxoti yútoe Muîse, inamá'axo kohonóko emó'u koyúhoyea ápeyea váhere ítuke ne Jesus. **11** Yane komohí kixo Jesus ne Érodi yoko uhá koeti húndarunahiko, koane koémoke'eyeahikomaka, itukínoati kuteâti ípovo náti koati kalísoti híyeu, hamá koêti poké'eke. Yane ina pahukópa Érodi xoko Pilátu. **12** Énomone yaneko káxe, unátipinokokone isóneu ne Érodi yoko Pilátu. Yoko koati ka'anánekokoti neko pi'âti yanekôyo.

Pahukókono Jesus kurúhuxeokono

Mt 27.15-26; Mk 15.6-15; Xu 18.39-19.16

13 Ina ho'uxôa Pilátu ne tutíhiko sasedóti, yóko'o ne po'ínuhiko payásoti xapa tuti jûdeu, koánemaka ne xanéhiko. **14** Ina kixovókoxoa Pilátu:

—Enepora hóyeno yómone njokóyoke, keyúhoanoe itúkeovo kopoé'akexoti isóneu xanéhiko. Émbemo'ikoane nenékukenoe, itea ako íninja ápeyea pahúnevo ra hóyeno kuteâti ne yévitikoake. **15** Kúteanemaka Érodi, ákomaka ínixeа pahúnevo. Hukinóvoti pahúkopeamaka yâyeke xoko ûti. Koati iyúseoti ákoyea pahúnevo ra hóyeno mani évitikinokonoke koépekeokono.

16 Mbahukoâtitiko yehépoke'exeokono, ínamo ngurikápa –kíxovokoxoane Pilátu.

(**17** Yoko koati konokoâti Pilátu kuríkopea póluti iká'aeti kaxénake neko áyui jûdeuhiko.) **18** Itea vaúkexone uhá koëti neko xâne. Hara koe yûho vaúkexea:

—Enepora hóyeno, konókoti koépekeokono. Hane kiríkapinavi Mbarâba –koénehiko.

19 Yoko ika'ákovokutike óvo ne Mbarâba vo'oku kóturihikea xanéhiko yane pitivóko yaneko okopókono náti, koane vo'oku ápeyea koépeu.

20 Yoko koati kahá'ati kuríkopea Jesus neko Pilátu. Énomone káyukopinoahikomaka ne yûho **21** itea inamá'axone kohonóko yûho neko xanéhiko vaúkexea:

—Kirúhuxa! Kirúhuxa! —kóyehiko.

22 Ina kixovókoxopamaka Pilátu. Yoko mopó'apene káyukinoa neko yûho:

—Kutí'ikopo itúko pahúnevo ra hóyeno? Koati ákoti ininjêa váhere ítuке mani évotikinokonoke koépekeokono. Mbahukoâtimoo yehépoke'exeokono ínamo ngurikápa –kíxovokoxoane.

23 Itea inamá'axohiko kohonóko vaúkexea épemea kurúhuxeokonomo Jesus. Ehane ítoahiko ne âha vo'ókuke neko êno hónoti vaúkexea. **24** Yane itúkinoane Pilátu ne épemonehiko. **25** Kuríkopinoa ne épemone kuríkopeokono, enepone ovoti ika'ákovokutike vo'oku kóturihikea xanéhiko, koane vo'oku ápeyea koépeu. Kene Jesus, kuríkoane xokóyokehiko, motovâti itúkea ne âha kíxeahiko.

Kuruhúxokonone Jesus

Mt 27.32-44; Mk 15.21-32; Xu 19.17-27

26 Yaneko omonéhiko Jesus, ápe hóyeno koéhati Símaum ukopeâti mêmum. Enepone hóyeno, íhae pitivóko iháxoneti Síreni. Yanê'e, íphonehiko kurûhu povókuke Símaum ne húndaru koane pahúkea oko'ikené kínea Jesus koínoinoa.

27 Koati yupihovó koeti êno xâne hokoâti. Ápemaka senóhiko xapákuke ixómoti iyókexo koane ipúsokopea xâ'a, kotiveâti neko kixókonoku Jesus. **28** Ina komomâ Jesus neko senóhiko, hara kíxovokoxoa:

—Itínoe sêno íhae Njeruzálem, hákonoe iyeínonu itea itínenoie iyápinapu yoko xi'íxaxapa. **29** Vo'oku simóvotimo káxe kó'yeakuneye xanéhiko: “Koati únati koéku ne senóhiko ákoti koxé'exayeaku, ákotimaka xe'éxa óhiu” koetímo. **30** Vo'ókuke ne hána'itimo tiveko koekúti yaneko káxehiko, ká'aye koetimo xanéhiko: “Ehá'ani íkoro'uxeovovi ne hána'iti mopôi. Ehá'ani koépekexeovi” koetímo. **31** Ako kuxákana oró'okeovo ne tikótí tonó'otiko, poéhane movó'oti oro'ókovo. Koeku ngíxeokononeye kó'oyene, undi ákoti évotikokonoke, kutí koe koeku kurikókono ne tonó'oti tikótí yúkuke. Ná'ikopomeamo kó'eye tiveko kixókonoku ne koati motokeâti ipíhoponeokono, enepohikone kutí koeti movó'oti tikótí kurêti yúkuke? —kíxovokoxoane Jesus.

32 Yoko ápemaka po'i pi'âti hóyeno koati ákoti aunáti ítuke, ixánexokonoke Jesus kurúhuxeokono.

33 Simonéhiko ya xoko iháxoneti “O pepú'iti”, kurúhuxonehiko Jesus, koánemaka neko pi'âti hóyeno ákoti aunáti ítuke. Poéha éxopeke Jesus, poéhamaka lopékuke.

34 Ina kôe ne Jesus:

—Pai, hako ipihéponoa ra xanéhiko vo'oku ako éxa ne ítukeinonuhiko —kixone há'a.

Yane haxákokohiko húndaru neko ípovo Jesus. Ina kurikóhiko, komomâti itukóvotimoye ípovo Jesus námoe pöhutihiko. ³⁵ Yoko ixomo komomâ xanéhiko heú koéti neko koekúthiko, koane ixomo koemóke'e Jesus ne tutiyehiko. Hara koéhiko:

—Koítovopepo po'i xâne râ'a. Kaítapapuikopo itukápxo koati Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne —koénehiko.

³⁶ Koémoke'eamaka húndaruhiko. Ina ahi'ókovahikomaka ominoâti víyum ákoti koati unátiyea ³⁷ koane kíxeahiko:

—Itikápxo natina jûdeuhiko, keítapapu — kíxoanehiko.

³⁸ Yoko ápe yutoéti tutíkuje kurúhuna Jesus (yutoxóvoti ya emó'uke ngerêku, koane emó'uke rómanu, yoko emó'uke jûdeu). Hara kôe: “Natina jûdeuhiko râ'a” kôe.

Koêku ne pi'âti ákoti aunáti ítuke kuruhúxokonoti xérerekuke Jesus

³⁹ Ápe pöhuti koemóke'etimaka Jesus yane pi'âti ákoti aunáti ítuke kuruhúxokonoti xérerekuke Jesus. Hara kíxoa:

—Mahi iti Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Keítapapuikopo, ínamo keitápuvimapaka —kíxoane.

⁴⁰ Itea hara kíxoa po'i kuruhúxokonoti saya'íkoati:

—Muhíkova koeku kirúhuxikono, ako tiya Itukó'oviti? ⁴¹ Koati ponóvoti kíxeokononeye ûti, vo'oku koati motokeâti namúkopea ûti ésa'i ne vâhere vítuke. Kene ako vâhere ítuke râ'a —kíxoane.

⁴² Ina kixo'íkomaka Jesus nekôyo:

—Enepo yurúkapapu netíxokuke, puyákapunumo yokóvo —kíxoane.

⁴³ Ina yumopâ Jesus:

—Koati   emo'úti   ra   yunzó'inopi:
Keha'íneponutinemo kó'oyene ya xoko uhé'ekoti
yonópoku ómomikopea ne kasásaiupo Itukó'oviti
—kíxoane.

Koeku Jesus ivokóvone

Mt 27.45-56; Mk 15.33-41; Xu 19.28-30

⁴⁴ Yoko ye'ékotine itúmukea káxe yanekôyo. Énomone yanê'e ípukovone káxe, hahámone uhá koeti kúveu mêmum tukú koeti mopo'âti ôra ya kiyakáxe. ⁴⁵ Yoko ívarereone kukúkeke neko êno kopópoti váhere haxakeâti kúveu ne hána'iti imokóvokuti. ⁴⁶ Yane ápene koati êno hónoti emo'u Jesus koêtî:

—Pai, nguríkopa ra omínjone xikóyoke —koéne.

Uke'éxoane koyúhoyea nê'e, ïhunokoane ne omíxone, ivókovone. ⁴⁷ Noixoâne tuti húndaru neko koekútihiko, iháyu'iko Itukó'oviti koane kó'iyea:

—Koati kaná'uteoxo itúkeovo ponóvoti ra hóyeno —koéne.

⁴⁸ Enepone êno opoíkovoti xâne ho'uxótotiya komomóponoati neko koekúti, noixoânehiko nê'e, píhohikopone. Hána'iti ikáxu'iyeahiko okóvo koane ipúsokopea xâ'a. ⁴⁹ Yoko heú koetíhiko neko ínikone Jesus, koánemaka ne senóhiko hokoâti ukeâtihiko Ngalíleya, kali ako malíka okínoakuhiko komómoyea neko koekútihiko.

Koeku Jesus ekoxókonone

Mt 27.57-61; Mk 15.42-47; Xu 19.38-42

⁵⁰ Yoko ápe hóyeno koéhati Yûse, koati teyonéti xapákuke neko po'ínuhiko pahúkoti yane koati payásoti yúhoikovoku jûdeu. Enepone hóyeno, koati itípakovoti koane koati ponóvoti kixoku itúkeovo. ⁵¹ Hane úkea pitivóko iháxoneti Arimáteya, po'i pítivokona jûdeuhiko. Yoko aka ínixa Yûse póneovo isóneu yoko ítuке ha'ínehiko yaneko yuhoíkokonone Jesus. Koati kuxoíxotinemaka símeovo kaxena natínea Itukó'oviti xapa xâne neko hóyeno. ⁵² Yane pihóne Yûse xoko Pilátu epemóponoati yusíkea veyópea ne muyo Jesus kuruhúke. ⁵³ Porexókonoane, yane veyóponoane xoko kurúhuxokonoku, ina aupíxoa ya hána'iti ipovóti líyum. Yane iyónoane xoko uhôro kehoéti mopoíke, ávoti ekoxóvati. ⁵⁴ Yoko koati ûrukovope sâputu, koúsokovopene jûdeuhiko vo'oku áyui.

⁵⁵ Enepohikoneko sêno xánena Jesus ukeâti Ngalíleya, hokó kixo Yûse ivokó'okoponoti ekóxokonoku Jesus koane kixókonoku ne mûyo ipíhokonone uhorókuke. ⁵⁶ Yane pihópone kóyuseopeahiko xêru yoko óliu, óvo'okopemo muyo Jesus.

Yaneko sâputu, ómomikoponehiko kuteâti páhoenoa yútoe Muîse.

24

*Koeku Jesus exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti
Mt 28.1-10; Mk 16.1-8; Xu 20.1-10*

¹ Hahá'itiko yaneko lûmingu, pihóne ne senóhiko xoko ekóxokonoku Jesus, ominoâtihiko neko xêru koúsokinoake. ² Simoánehiko, inú'ikoane neko mopôi exexoâti ne uhôro ahíkuxeokonone.

³ Urúkovanehiko neko ekóxokonoku, ákone inú'ikaya ne muyo Vúnae Jesus. ⁴ Ákohiko éxina isóneu neko koekúti kó'inokeneye. Yane apé kó'inoane pi'âti kutí koeti hóyeno hóhopu koyéti ípovo. ⁵ Yupihovó koéne píkea neko senóhiko vo'ókuke, koane puniniké kó'iyehíko. Ina koehíko neko pi'âti noíxone:

—Na koeti yopósikinoa xapa ivokóvoti ne iyukópovotine? ⁶ Áko'one yâye nê'e, exépukopone. Puyákapanapanoe yokóvo neko yuhó'inopi yovo'íko ya Ngalíleya ⁷ yaneko kíxeopikunoe: “Ngonókotimo nguri'okeokono xâne váhere kíxoku itúkeovo, koane ngurúhuxxeokono, yoko enjépukopeamo ya mopó'apeke káxe ikénepo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne” kixópinoepepo —koénehiko neko pi'âti.

⁸ Yanê'e, puyákoponovane okóvo senóhiko neko yuho Jesus. ⁹ Ukopeânehiko xoko ekóxokonoku Jesus, koyúhopinoane neko unze koeti íhikau Jesus, koánemaka ne po'íhiko xâne ovâti xapákuke, uhá koéti neko koekútihiko. ¹⁰ Yoko hara íha neko senóhiko koyuhópati ne koekútihiko: Mariya Mandâlena; Njuâna; yoko po'i koéhatimaka Mâriya, enepone eno Teâku. Ápemaka po'ínuhiko sêno xánena, koyuhópatimaka xapákuke neko unze koeti ápostulu kaná'uya neko koekúti. ¹¹ Itea ako akútipeahiko ápostulu neko yûho. Kutí kó'inoa koyuhóheoti. ¹² Yane xepú koene Pêturu ehakóvo xoko ekóxokonoku Jesus. Simoáne, ina yupunínikovo, yane ákone noíxoneya ákoti itukápa neko ipovóti líyum, aúpi. Yane pihópone óvokuke koane iyúpaxeova neko koekúti.

*Pi'âti kutípoti Jesus oxéneke Emâu
Mk 16.12-13*

¹³ Énomoikone yaneko káxe, ápe pi'âti kutípoti Jesus yonoti kali ipuxóvokuti iháxoneti Emâu. Hanêkomea kuteâti yehí koeti kílomituru kixoku Njeruzálem. ¹⁴ Koeku yóneahiko, koane itúkea xêti uhá koëti neko koekúthiko. ¹⁵ Ya koeku ixómoyea yúho'ixokoko koane koyúhoinokoko isóneunoa, apé koene Jesus ahi'ókovatihiko koane xanee kíxeahiko. ¹⁶ Itea kutí koe apêti itopeâtihiko ûke neko pi'âti, ákoinoke éxapana. ¹⁷ Ina kixôa Jesus:

—Kutí'oxoya ne itíkonoe yónoku iséneu ixómoinoke yího'ixokoko koeku yéni? —kíxoane.

Xe'okó koénehiko neko pi'âti, koati ikaxú'itihiko okóvo. ¹⁸ Ina kixôa pöhuti yane pi'âti koéhati Keleópa:

—Poéhaneikopomea îti itukóvo ovâti ne Njeruzálem ákoti exâ koêku ne koekúthiko apêti yara káxehiko pihotíne? —kíxoane.

¹⁹ —Kuti itukóvo koekúti? —koéne.

Ina yumopâhiko:

—Enepone uhá koeti kixókonoku ne Jesus íhae Nazâre, hóyeno páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u xapa xâne, koati hána'itimaka xunáko iyúseoti ya ítuke, koáne ya koyúhoyeake nonékuke Itukó'oviti, koane nonékuke uhá koeti xâne. ²⁰ Itea enepone tutíhiko sasedótí inuxínoviti hó'eke ûti, yóko'o ne po'íhiko pahúkoti xapákuke ûti, pahúkoa koépekeokono nekôyo koane kurúhuxeoekono. ²¹ Yoko énomone kúxo ûti itúkeovo mani koitóvoviti, uti íhae Izarâe. Haina pöhutine nê'e itea kó'oyene, koati mopo'âpoatine káxe ikéne neko koekúthiko. ²² Ápemaka senóhiko

ha'íneheixone ûti, viyúpaxeovake ne yuhópinovi ukopêa xoko ekóxokonoku Jesus ya yuponii koêti. ²³ Ákonehi inú'ika ne muyo Jesus ya. Yane káyuhikopovone, koyuhópati ápeyeahiko ovoxe Itukó'oviti noíxone, enepone ánjuhiko íhae vanúke, etó'okoati exépukopeane ne Jesus. ²⁴ Yane pihómaka po'ínuhiko ha'ine ûti xoko ekóxokonoku Jesus. Noíxoanehiko itúkeovo koati kaná'uti yûho ne senóhiko itea ako naíxahiko Jesus –kíxoanehiko.

²⁵ Ina kixôa Jesus neko pi'âti:

—Imáko itíkinovonoe xâne ákoti isóneu koane ôriti kutípea uhá koêti ne yuho porófetahiko emó'uke Itukó'oviti. ²⁶ Koati konókotipepo koítoponeovo kotíveti ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, motovâtimaka yupíheovo kahána'ikopeokono. —kíxoanehiko.

²⁷ Yanê'e, xoko yútoe Muîse koúkea koúhapu'ikinoa uhá koêti ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti koyuhó'yeati koêku, koáne xoko heú koeti yútoe porófetahiko.

²⁸ Ye'éxoanehiko ne kali ipuxóvokuti yonópokuhiko, îtukovo ukopónotiko ne Jesus. ²⁹ Itea ako akáha'ainoa pi'âti xánena itávokea. Hara kíxoahiko:

—Yavá'avoneye xoko ûti vo'oku kiyóne káxe, kahá'ane yotíxea —kíxoanehiko.

Yane xanépoane Jesus motovâti ókea xokóyokehiko. ³⁰ Ya koeku ivátakeahiko xe'óku ke mësa nikotíhiko, veyo pâum ne Jesus, ina ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti. Yane honó'ekexoane ne pâum, ina porexôa neko pi'âti. ³¹ Yane imíhe'okonehiko isóneu koane éxoponoane, itea má koépeane Jesus. ³² Ina kixokókohiko neko pi'âti:

—Énomoneikopo yupíhinovo úhepeyea kámokenoya ûti koane elókeyea vokóvo yâkeneye xenékuke, koeku yúho'ixeovi koane kôûrapu'ikinovea ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti —kixókoko.

³³ Énomone yaneko ókoku ôra, exépukoponehiko neko pi'âti, kayuké koéponehiko ya Njeruzálem. Inú'ikoako ho'úxeovo neko unze koeti íhikau Jesus koánemaka neko po'ínuhiko xâne xokóyoke. ³⁴ Ina kixokóno neko pi'âti simôti:

—Exépukopone Vúnae. Koútata'ixopinovone Símaum —kixókonone.

³⁵ Yanê'e, koyúhoamaka neko pi'âti ne kixoku koéku ya xenékuke, koane kôeku exóponoanehiko ne Vúnae yaneko hono'ékexone pâum.

Exókopova Jesus neko íhikauhiko

Mt 28.16-20; Mk 16.14-18; Xu 20.19-23; Át 1.6-8

³⁶ Avo uké'ixa koyúhoyeahiko neko koekúti, apé koéne Jesus xapákuke. Hara kíxoa:

—Aúhepeponoe iséneu.

³⁷ Itea kónoko'i neko íhikauhiko koane yupihovó koéhiko píkea. Ikútixati koipíhapatí. ³⁸ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Na koeti pepókexinovonoe iséneu? Na koeti ákoinonoe yakútípoa iséneuke itúkeovo ûndi? ³⁹ Yokómoma ra vô'um koáne ra njêve itúkeovo koati ûndi. Sipé'akanu motovâti yéxico kaná'uya. Vo'oku eneponi itukapu undi koipíhapatí, ákoní mûyom koane ômbe kuteâti koéku neíxinu kó'oyene —kíxovokoxoane.

⁴⁰ Koyuhoâne nê'e, ina exókoa ne vô'u koane hêve. ⁴¹ Koati yupihóvoti elókekohiko okóvo

neko íhikau, itea vo'oku kóyeyeane âvoyaeano koâti kutípeahiko, koane vo'oku iyúpaxeovahiko neko koekúti, hara kíxovokoxopamaka Jesus:

—Ápe nikokónoti yâye? —koéne.

⁴² Ina porexoâhiko itátane orópeuti hôe (yoko itátane íhaku ho'o mópo). ⁴³ Yane níkoane nonékukehiko. ⁴⁴ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Enepora koekúti, énomone ne yunzó'inopinoe ovónzeixoiko xepákuke kónokea koúsokeovo uhá koeti ngixókonokumo yutoxóvoti Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muîse, koánemaka yútoeke porófetahiko, yoko ya Sâramu —kíxovokoxoane.

⁴⁵ Yane míhe'okinoa Jesus isóneuhiko éxea kixó'ekone neko yutoéti emó'uke Itukó'oviti. ⁴⁶ Hara kíxovokoxopamaka:

—Énomone kôe emó'uke Itukó'oviti kónokea koítoponeovo kotíveti ne Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, koane exépukopeamo ukópea xapa ivokóvoti ya mopó'apeke káxe ikénepo. ⁴⁷ Koyúhoamaka kónokea koyúhoyeovomo xapa xanéhiko itúyopeamo pahunévoti ya iháke nê'e. Énomone ne xanéhiko ikotívexoati isóneuke ne vâherevoko, koane kurikópati. Koyúhoamaka itúkeovo turixeôvoti ya Njeruzálem koyúhoyeovomo ne ihíkauvoti yonoti xapa uhá koeti xâne, koékuti poké'e óvohipoku yara kúveu mêmum. ⁴⁸ Itínenoe itukóvo koyuhoâti ra kaná'uti koekúti neíxonenoe. ⁴⁹ Koane mbahukínopeatinenoemo ne kixínopike Nzá'a yanekôyoke poréxeopeanoemo. Yavá'avonenenoeye yara pitivóko tukú koeti símeopikumo ne xunakótí ukeâti vanúke xoko Itukó'oviti —kíxovokoxoane Jesus.

Lúka 24:50

cli

Lúka 24:53

Pihopóne Jesus ya vanúke

Mk 16.19-20; Át 1.9-11

50 Ina omâ Jesus ne íhikauhiko ya Mbétanea, koane koéxepukea vô'u koeku épeminoahiko unako koêku ikéneke Itukó'oviti. **51** Koêkuiko épeminoahiko, turíxovone ahíkuxopeova, pihópotine ya vanúke. **52** Ina ihayú'ikopa íhikauhiko koane káyuhikopeovo ya Njeruzálem. Koati hána'iti előkekohiko okóvo. **53** Yoko kóyekunehiko yane hána'iti imokóvokuti iháyu'ikeahiko Itukó'oviti.

Hunókokune.

**Emo'u Itukó'oviti
New Testament in Terêna (BR:ter:Terêna)**

copyright © 2012 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Terêna

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Terêna [ter], Brazil

Copyright Information

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Terêna

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files
dated 29 Jan 2022

9434667b-9ee2-59e4-93dc-3a75fa6b3851